

บทที่ 4

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาเรื่อง "ทางเลือกในการฟื้นฟูสวัสดิการชุมชน : ศึกษากรณีกลุ่มสัจจะออมรายวันชุมชนเขตห้วยขวาง" เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญจำนวน 10 คนแบ่งเป็นหัวหน้าสายจำนวน 3 คน สมาชิกกลุ่ม 6 คน ผู้นำกลุ่ม 1 คน และโดยการสนทนากลุ่ม (Focus group) กับหัวหน้าสาย 6 คน สมาชิก 12 คน โดยนำเสนอข้อมูลที่สำคัญ ๆ ดังนี้ คือ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มสัจจะออมรายวัน ความสัมพันธ์ทางสังคมและกลไกเชิงเศรษฐกิจโดยทั่วไปของชุมชน

ส่วนที่ 2 การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญและสถานการณ์ปัจจุบันของกลุ่มสัจจะออมรายวันชุมชนเขตห้วยขวาง

ส่วนที่ 3 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ

ส่วนที่ 4 ความเห็นของสมาชิกเกี่ยวกับการฟื้นฟูสวัสดิการชุมชนของกลุ่มสัจจะออมรายวันชุมชนเขตห้วยขวาง

ส่วนที่ 5 ความเห็นของหัวหน้าสายเกี่ยวกับการฟื้นฟูสวัสดิการชุมชนของกลุ่มสัจจะออมรายวันชุมชนเขตห้วยขวาง

ส่วนที่ 6 ความเห็นของผู้นำกลุ่มเกี่ยวกับการฟื้นฟูสวัสดิการชุมชนของกลุ่มสัจจะออมรายวันชุมชนเขตห้วยขวาง

ส่วนที่ 7 ทางเลือกในการฟื้นฟูสวัสดิการชุมชนของกลุ่มสัจจะออมรายวันชุมชนเขตห้วยขวาง

4.1 ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มสัจจะออมรายวัน ความสัมพันธ์ทางสังคม และกลไกเชิงเศรษฐกิจโดยทั่วไปของชุมชน

4.1.1 การก่อเกิดของกลุ่ม

4.1.1.1 ประวัติของกลุ่มออมทรัพย์

กลุ่มสัจจะออมรายวันชุมชนเขตห้วยขวางเกิดจากพื้นฐานการรวมตัวของกลุ่มอิสลามโดยผู้ที่ก่อตั้งกลุ่มนั้น ได้เห็นครอบครัวและคนในชุมชนอามานะห์พัฒนาซึ่งส่วนใหญ่เป็นมุสลิมได้ไปกู้

เงินนอกระบบมาเพื่อประกอบการค้าขายและเห็นว่าดอกเบี้ยนั้นสูงถึงร้อยละ 20 ต่อเดือน จากปัญหาดังกล่าวจึงมีความคิดที่อยากจะช่วยเหลือครอบครัวและชาวบ้านให้หลุดพ้นจากหนี้นอกระบบ จนกระทั่งปลายปี พ.ศ.2540 ผู้ก่อตั้งกลุ่มได้ไปเห็นกระบวนการทำงานของกลุ่มออมทรัพย์ บึงพระราม 9 และได้มีโอกาสไปดูงานกลุ่มออมทรัพย์เข้มแข็งที่จังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดลำปาง จึงนำประสบการณ์ที่พบมาพูดคุย ชักชวน ญาติ พี่ น้อง และเพื่อนบ้านละแวกเดียวกัน ในชุมชนอามานะห์พัฒนาเพื่อจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เล็ก ๆ ขึ้นในวันที่ 1 มกราคม พ.ศ.2541 ใช้ชื่อว่า "กลุ่มออมทรัพย์อามานะห์พัฒนา" มีระบบการออมเงินเป็นรายเดือน โดยใช้หลัก "อามานะห์" ของอิสลามซึ่งแปลว่า สัจจะ ซื่อสัตย์ ซื่อตรง สุจริต โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นทุนหมุนเวียนสำหรับยืมเพื่อการประกอบอาชีพของสมาชิกโดยไม่มีดอกเบี้ยหรือค่าบำรุง การก่อตั้งครั้งแรกมีสมาชิก 17 ราย และเงินออม 1,700 บาท ในเดือนต่อมามีสมาชิกเพิ่มขึ้นเป็น 23 ราย

ต้นปี พ.ศ.2542 จำนวนสมาชิกของกลุ่มเพิ่มขึ้น มีสมาชิกทั้งสิ้น 105 คน มีเงินออมของสมาชิกเป็นเงินหมุนเวียนประมาณ 60,000 บาท และในปีเดียวกันทางชุมชนอามานะห์พัฒนาได้รับการช่วยเหลืองบประมาณด้านเงินกองทุนผู้ยากไร้จากกองทุนเพื่อสังคม (SIF) เป็นเงินจำนวน 162,000 บาท สำหรับช่วยเหลือผู้ยากไร้และด้อยโอกาสในชุมชน ต่อมาพี่เลี้ยงซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่จากสำนักพัฒนาชุมชนเมือง (พชม.) เข้ามาช่วยเหลือในเรื่องการจัดทำระบบบัญชี กฎระเบียบในการกู้เงิน การออมเงิน การชำระคืน โดยให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการคิดค้นกฎ กติกา กันขึ้นมาเอง ในปลายปีเดียวกันนี้เองได้มี กรรมการชุมชนเพชรพระรามท่านหนึ่ง ได้สนใจกลุ่มออมทรัพย์อามานะห์พัฒนาและขอสมัครเป็นสมาชิกพร้อมกับปรึกษาเรื่องการแก้ปัญหานี้นอกระบบ เพราะปัญหาดังกล่าวรุนแรงมาก มีการทำร้ายร่างกายคนในชุมชนเพชรพระรามกันหลายครั้ง คนจนไม่มีเงินก็ต้องไปกู้เงินพวกโบ (แขก) มอเตอร์ไซด์ หรือนายทุนข้างบ้าน ดอกเบี้ยร้อยละ 20- 30 ต่อเดือน วันไหนไม่มีเงินส่งก็ต้องหนีหรือแอบอยู่บ้านเพื่อน บางคนต้องหลบไปนอนอยู่ใต้สะพานทางด่วน เมื่อพวกมอเตอร์ไซด์ที่ปล่อยเงินกู้นอกระบบไปเจอเข้าก็จะให้หมวกกันน็อคคบดีเอา เป็นอย่างนี้บ่อยครั้ง ทุกคนอยากปลดหนี้นอกระบบด้วยกันทั้งนั้น

จากเหตุผลดังกล่าวทำให้ ผู้ก่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์อามานะห์พัฒนา ได้มาปรึกษากับคณะกรรมการในชุมชน ซึ่งก็มีความเห็นแตกต่างกันออกไป ส่วนใหญ่จะไม่เห็นด้วย แต่จากความตั้งใจจริง สำหรับการช่วยเหลือชาวบ้านให้หมดทุกข์จากหนี้นอกระบบผู้ก่อตั้งกลุ่มจึงตัดสินใจรับสมาชิกเพิ่มโดยเริ่มจากชุมชนเพชรพระราม แต่ยังคงใช้ระบบการออมทรัพย์เป็นรายเดือนเหมือนเดิม โดยยึดหลักเกณฑ์ กฎ กติกา แบบเดียวกับกลุ่มออมทรัพย์อามานะห์พัฒนา และได้ขยายแนวคิดนี้ไปยังชุมชนใกล้เคียง ได้แก่ ชุมชนโรงปูนฝั่งเหนือ ชุมชนโรงปูนใต้

ในปี 2542 มีการรวมตัวกันของ 5 ชุมชนเป็นเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์ห้วยขวาง-ดินแดง ประกอบด้วย กลุ่มออมทรัพย์บึงพระราม 9 , กลุ่มออมทรัพย์พระราม 9 พัฒนา, กลุ่มออมทรัพย์ลาดพร้าว 41-42 กลุ่มออมทรัพย์ดินแดงและกลุ่มออมทรัพย์อำมานะห์พัฒนา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน แก้ปัญหาร่วมกันของกลุ่มในด้านต่าง ๆ และในปีเดียวกันเองทางเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์ห้วยขวาง – ดินแดง ได้รับงบประมาณจากสำนักงานกองทุนชุมชน (SIF) เป็นเงิน 1,600,000 บาท โดยทางกลุ่มออมทรัพย์อำมานะห์พัฒนาได้รับงบประมาณจากเงินทุนดังกล่าวจำนวน 400,000 บาท มาใช้ในกิจกรรมของกลุ่มออมทรัพย์

ในปี 2543 ทางชุมชนอำมานะห์พัฒนาได้รับงบประมาณจากกองทุนมียาชาวาเพียงชุมชนเดียวเป็นจำนวนเงิน 433,000 บาท เพื่อนำมาแก้ปัญหาในเรื่องการปลดหนี้ต่าง ๆ ให้กับคนในชุมชนอำมานะห์พัฒนา จำนวน 44 ราย แต่ปัญหาที่พบคือทางกลุ่มออมทรัพย์อำมานะห์พัฒนาได้ขยายฐานสมาชิกไปยังชุมชนต่าง ๆ โดยมีสมาชิกในขณะนั้นทั้งสิ้นประมาณ 250 คน และเมื่อสำรวจหนี้สินของสมาชิกพบว่ามีหนี้ที่เกิดจากเงินกู้ยืมนอกระบบ พบว่าเป็นเงินสูงถึงกว่า 1 ล้านบาท คุณอามีนา จึงแก้ปัญหาเฉพาะหน้าโดยไปขอกู้เงินจากบุคคลภายนอกในวันที่ 10 ตุลาคม 2543 เป็นเงิน 500,000 บาท ต้องเสียดอกเบี้ยร้อยละ 3 บาทต่อเดือนและนำมาปล่อยให้สมาชิกกู้ยืมเงินในอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 3 บาทต่อเดือนเช่นเดียวกัน การกู้ยืมเงินจากบุคคลภายนอกดังกล่าวเพื่อใช้สำหรับการปลดหนี้นอกระบบและส่วนหนึ่งนำมาจัดตั้ง "กองทุนรายวัน" โดยกองทุนรายวันนี้เริ่มก่อตั้งครั้งแรกเมื่อวันที่ 10 ตุลาคม 2543 โดย โดยให้หลักสัจจะในการออมเงิน การกู้ยืม และการชำระคืน เหตุผลที่มีการจัดตั้ง "กองทุนรายวัน" ดังกล่าวเนื่องจากเห็นว่าน่าจะเป็นทางเลือกใหม่และสอดคล้องกับวิถีชีวิตในชุมชนแออัด ซึ่งส่วนใหญ่มีรายได้จากการค้าขาย และการทำงานเป็นรายวัน อีกทั้งเพื่อเป็นการบรรเทาปัญหาที่เกิดจากหนี้นอกระบบได้ส่วนหนึ่ง การดำเนินการในช่วงแรกยังคงใช้หลักของกลุ่มออมทรัพย์เดิมคือ การออมเงินเป็นรายเดือนแตกต่างกันที่ชำระคืนเป็นรายวัน โดยในระยะแรกมีคนทำงานเป็นหลัก เป็นประจำทุกวัน 2 คน คนแรกทำหน้าที่รับผิดชอบจัดทำบัญชี ตรวจสอบเงินในแต่ละวัน ส่วนอีกคนรับผิดชอบเป็นเหรียญมีหน้าที่เก็บเงินจากสมาชิกทั้งหมด

ต่อมาในปี พ.ศ.2544 ทางกลุ่มออมทรัพย์อำมานะห์พัฒนาได้รับคำแนะนำจาก ประธานกลุ่มสัจจะออมรายวันเขตลาดกระบัง และหัวหน้าหน่วยฟื้นฟูของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนซึ่งรับผิดชอบดูแล ในเรื่อง "สัจจะออมรายวัน" เกี่ยวกับลักษณะของการออม การกู้ยืม การชำระคืน และขั้นตอนการทำงานต่าง ๆ ซึ่งทางผู้นำกลุ่มเห็นว่าเป็นลักษณะการออมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่มีรายได้เป็นรายวัน รวมทั้งทำให้กลุ่มออมทรัพย์รายวันมีทุนหมุนเวียนมากขึ้น

และสามารถปลดหนี้นอกระบบให้กับคนจนได้ทั้งหมด กลุ่มสัจจะออมรายวันจึงเริ่มต้นในเดือน พฤศจิกายน 2544 ระยะแรกประกอบไปด้วย 4 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนอามานะห์ ชุมชนเพชรพระราม ชุมชนโรงปูนฝั่งเหนือ ชุมชนโรงปูนฝั่งใต้มีสมาชิกประมาณ 400 คน โดยมีหัวหน้าสายจากชุมชนอามานะห์ทำหน้าที่เก็บเงิน 1 คน จากนั้นมีชาวบ้านจากชุมชนข้างเคียงขอเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มสัจจะออมรายวันมากขึ้นได้แก่ ชุมชนเพชรบุรี 40 ชุมชนกำเนิดทรัพย์ ชุมชนทับแก้ว ชุมชนโค้งโคก ชุมชน ส.พิทยา จากการขยายฐานสมาชิกไปยังชุมชนต่าง ๆ ต่อมาจึงเปลี่ยนชื่อจาก "กลุ่มออมทรัพย์อามานะห์พัฒนา" เป็น "กลุ่มสัจจะออมรายวันชุมชนเขตห้วยขวาง" เมื่อปลายเดือนพฤศจิกายนในปี 2544 และต่อมาทางกลุ่มออมทรัพย์อามานะห์พัฒนา ได้รับงบประมาณการช่วยเหลือจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) เกี่ยวกับสินเชื่อหมุนเวียน 1 ล้านบาท ในวันที่ 12 กันยายน 2545 และได้นำเงินที่ได้จากงบประมาณดังกล่าวมาใช้ในกิจกรรมของ "กลุ่มสัจจะออมรายวันชุมชนเขตห้วยขวาง" เพื่อให้สมาชิกกู้หลายวัตถุประสงค์ด้วยกัน ปัจจุบันมีเงินทุนหมุนเวียนประมาณ 3 ล้านบาท เคยมีสมาชิกสูงสุดประมาณ 900 - 1,000 คน

4.1.1.2 วัตถุประสงค์

การดำเนินงานของกลุ่มสัจจะออมรายวันชุมชนเขตห้วยขวางมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อร่วมกันแก้ปัญหาหนี้นอกระบบของสมาชิกและเป็นการลดรายจ่ายจากการออมให้แก่สมาชิกรวมทั้งการจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิกในด้านต่าง ๆ
2. เพื่อสร้างสรรคความสัมพันธที่ดีในการรวมตัวกันและช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างสมาชิกธนาคารสัจจะออมรายวันในชุมชนเขตห้วยขวาง
3. เพื่อส่งเสริมให้บุคคลทุกเพศทุกวัยในชุมชนได้เรียนรู้และเห็นความสำคัญของการออมทรัพย์ และร่วมกันส่งเสริมและพัฒนาระบบสินเชื่อภายในกลุ่มและเครือข่าย
4. เพื่อร่วมกันพัฒนาและส่งเสริมอาชีพรายได้ให้สมาชิกสามารถพึ่งตนเองได้ในอนาคต (กัญชิตา ประพฤติธรรม และคณะ. 2546 :14-16)

4.1.1.3 แนวคิดเบื้องต้น

การดำเนินการของกลุ่มสัจจะออมรายวันชุมชนเขตห้วยขวางตั้งอยู่บนหลักการเป็นองค์การการเงินของคนจน โดยคนจน เพื่อคนจน โดยมีเป้าหมายสำคัญเพื่อแก้ปัญหาหนี้นอกระบบให้หมดไปจากชุมชน การนำเงินมากองไว้รวมกันจึงต้องตั้งอยู่บนสัจจะของความไว้วางใจกัน และจะเป็นตัวกำกับควบคุมกับการบริหารที่สมาชิกส่วนใหญ่เป็นผู้ตัดสินใจ ทำให้กลุ่มมีความโปร่งใสซึ่งสัจจะดังกล่าวจะต้องมีทั้ง สัจจะของสมาชิกและสัจจะของกลุ่ม สัจจะของสมาชิกหมายถึง คำพูด คำรับปาก และต้องทำได้จริง ในเรื่อง จะมาฝาก/ออม จะเอาเงินต้นมาชำระคืน ภายในระยะ

เวลาที่ตกลงกัน ส่วนสัจจะของกลุ่มหมายถึงคำพูดว่า คำรับปาก จะให้กู้ จะต้องนำเงินไปคืน แหล่งทุนอื่น ๆ และจะต้องทำได้จริง ภายในระยะเวลาที่กำหนด

แนวคิดของสัจจะออมรายวันเป็นแนวคิดที่ผสมผสานความคิดมาจากหลายด้าน ที่ก่อให้เกิดการสอดคล้องของวิถีชีวิตของคนจนฐานรากในชุมชนและสนองความต้องการที่แท้จริงของชาวบ้านที่ประกอบอาชีพหาเช้ากินค่ำและมีรายได้ไม่แน่นอน อีกทั้งเป็นกระบวนการที่สะดวก รวดเร็ว อัตราค่าบำรุงหรือดอกเบี้ยต่ำ กู้เป็นรายวัน ชำระคืนเป็นรายวัน

4.1.1.4 เป้าหมายของกลุ่มสัจจะออมรายวันชุมชนเขตห้วยขวาง

ก่อนการฟื้นฟูกลุ่ม

สมาชิกส่วนใหญ่มีรายได้ต่อครอบครัวโดยเฉลี่ยประมาณ 5,000 – 10,000 บาทต่อเดือน ทำให้ไม่สอดคล้องกับค่าใช้จ่ายภายในครอบครัวประมาณ 10,000-15,000 บาทต่อเดือน (กฎศิตา ประพฤติธรรมและคณะ 2546 : 36) ประกอบกับสภาพชีวิตของคนในชุมชนแออัดที่ต้องดิ้นรนเพื่อปากท้องของตัวเอง ปัญหาการกู้ยืมเงินนอกระบบจึงเกิดขึ้น ผลที่ตามมาคงหนีไม่พ้น ความรุนแรงที่เกิดขึ้นทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจของผู้ที่กู้เงินนอกระบบ สามี ภรรยา มีปากเสียงกันเนื่องจากความไม่รู้ของสามีเมื่อภรรยาจำเป็นต้องไปกู้เงินนอกระบบเป็นบ่อเกิดของความรุนแรงภายในครอบครัว ผลกระทบอันสำคัญคือลูกที่ต้องเห็นสภาพปัญหาของครอบครัว ความรุนแรงอีกประการหนึ่งนับเป็นความรุนแรงที่หลายคนอาจมองข้ามไปคือความรุนแรงทางด้านของระบบการเงินที่เกิดจากอัตราดอกเบี้ยที่ราคาสูงทำให้เกิดจากภาวะจำยอมของผู้กู้ ซึ่งอาจเชื่อมโยงไปถึงปัญหาในสังคมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นตามมาภายในชุมชนอันมากมาย สิ่งที่น่าประสพกับตัวเองในเรื่องของการกู้เงินดอกเบี้ยแพง ประกอบกับการเห็นสภาพของคนในชุมชนถูกเอารัดเอาเปรียบจากดอกเบี้ยที่สูง ฉะนั้นเป้าหมายที่สำคัญที่สุดในระยะแรกของกลุ่มสัจจะออมรายวันชุมชนเขตห้วยขวาง คือ การจัดหนี้นอกระบบของสมาชิกให้หมดไปจากชุมชน และการทำให้สมาชิกในกลุ่มสามารถช่วยเหลือตนเอง และดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้โดยไม่กลับไปสู่วงจรหนี้นอกระบบอีก

ในระหว่างที่มีการฟื้นฟูกลุ่ม

เมื่อมีการสรุปบทเรียนที่ผ่านมาของกลุ่มสัจจะออมรายวันระหว่างผู้นำกลุ่มหัวหน้าสายและสมาชิกบางส่วน ทำให้ทุกฝ่ายตระหนักถึงการทำงานร่วมกันมากขึ้นในส่วนตัวผู้นำเองเกิดการยอมรับข้อผิดพลาดในการบริหารจัดการกลุ่มไม่ว่าจะเป็นการตัดสินใจปัญหาต่างๆ โดยลำพัง การขาดการวิเคราะห์สภาพปัญหาของชุมชน สภาพปัญหาของสมาชิก การตรวจสอบการทำงานร่วมกันระหว่างสมาชิก หัวหน้าสาย และผู้นำกลุ่ม ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้เป็นบทเรียนต่อกลุ่มอย่างมาก และหาข้อสรุปว่าควรมีการฟื้นฟูรูปแบบการดำเนินงาน เป้าหมายของกลุ่มใหม่ โดยมีการเน้นไปที่

การปล่อยกู้เพื่อบรรเทาปัญหาหนี้ในระบบในพื้นที่ และดอกเบี้ยที่ได้นั้นจะนำมาจัดรูปแบบสวัสดิการที่ชัดเจนมากขึ้นโดยมีการปันผลให้แก่สมาชิก มีการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชน เพื่อเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้แก่กลุ่มออมทรัพย์และเป็นแรงจูงใจแก่สมาชิก

4.1.1.5 หน่วยงานที่เข้ามาสนับสนุนการรวมกลุ่มในการดำเนินงานของกลุ่มจะออกรายวันเขตห้วยขวางแบ่งออกเป็น 2 ประเภทได้แก่

1. หน่วยงานที่สนับสนุนในรูปของเงินงบประมาณในการบริหารจัดการ
2. หน่วยงานที่สนับสนุนการพัฒนาเสริมสร้างความสามารถของกลุ่ม

1. หน่วยงานที่สนับสนุนในรูปของเงินงบประมาณในการบริหารจัดการได้แก่งบประมาณที่ได้รับการสนับสนุนจากโครงการพิเศษของภาครัฐ เป็นทุนที่ได้จากโครงการต่าง ๆ ในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นเพื่อบรรเทาความทุกข์ยากของประชาชน และเกิดจากการแสวงหาหนทางร่วมกันเพื่อที่จะช่วยเหลือผู้ลำบากที่ไม่สามารถเข้าถึงการบริการของภาครัฐได้อีกทั้งได้สะท้อนให้เห็นถึงกลไกรัฐบาลอื่นเนื่องมาจากระบบราชการที่รวมศูนย์ ว่าไม่สามารถแก้ไขปัญหาโดยลำพัง การเกิดขึ้นของการรวมตัวกันของกลุ่มออมทรัพย์ชุมชนเขตห้วยขวางนั้นเริ่มก่อตัวขึ้นในช่วงเกิดวิกฤตเศรษฐกิจในปลายปี 2540 เป็นต้นมาโดยเริ่มมีพื้นฐานการออมทรัพย์เป็นรายเดือนแล้วค่อยมีการปรับเปลี่ยนตามวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่มีรายได้เป็นรายวัน ซึ่งถือว่ากลุ่มออมทรัพย์ที่เกิดขึ้นเป็นการฟื้นฟูชีวิตทางสังคมเพื่อสร้างความมั่นคงในการดำเนินชีวิตประจำวันให้แก่สมาชิกในชุมชนประกอบไปด้วย 2 หน่วยงานคือ

1.1 สำนักงานกองทุนเพื่อสังคมธนาคารออมสิน โดยกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (Social Investment Fund : SIF) ทางกลุ่มออมทรัพย์อามานะห์พัฒนา ได้รับการช่วยเหลือด้านงบประมาณการจัดสวัสดิการเพื่อผู้ยากลำบากโดยเครือข่ายองค์กรชุมชนโครงการเมนูที่ 5 จำนวน 2 ครั้ง ครั้งแรกได้รับในปี พ.ศ.2542 เป็นเงิน 162,000 บาท เพื่อใช้สำหรับการปลดหนี้กลุ่มออมทรัพย์ การปลดหนี้ในระบบ และการประกอบอาชีพของสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์โดยชำระคืนหมดในปี 2543 ต่อมาได้รับงบประมาณช่วยเหลือครั้งที่ 2 ในโครงการเติมกลางปี 2543 เป็นเงิน 400,000 บาท มีผู้รับผลประโยชน์จากการจัดสรรงบประมาณในครั้งที่ 2 มีสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์รายเดือนเพิ่มขึ้น 3 ชุมชนได้แก่ชุมชนเพชรพระราม ชุมชนโรงปูนฝั่งเหนือ ชุมชนโรงปูนฝั่งใต้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการปลดหนี้กลุ่มออมทรัพย์ ปลดหนี้ในระบบ และประกอบอาชีพ ดังตารางที่ 4.1

ตารางที่ 4.1

การจัดสรรงบประมาณที่ได้รับจากสำนักงานกองทุนเพื่อสังคม (SIF) ปี 2543

ลำดับ ที่	วงเงิน(บาท)	การใช้ประโยชน์			รวม
		ปลดหนี้กลุ่มออมทรัพย์	ปลดหนี้นอกระบบ	ประกอบอาชีพ	
1.	5,000 ร้อยละ รวม	6 ราย (8.57%) 30,000	31 ราย (44.28%) 155,000	4 ราย (5.71%) 20,000	41 ราย (58.57%) 205,000
2.	10,000 ร้อยละ รวม	6 ราย (8.57%) 60,000	22 ราย (31.43%) 220,000	1 ราย (1.43%) 10,000	29 ราย (41.43%) 290,000
	รวม ร้อยละ รวมเป็นเงินทั้งสิ้น	12 ราย 17.14% 90,000 บาท	53 ราย 75.71% 375,000 บาท	5 ราย 7.14% 30,000 บาท	70 ราย 100% 495,000 บาท

หมายเหตุ กลุ่มได้นำเงินจำนวนเงิน 95,000 จากบุคคลภายนอกมาจัดผลประโยชน์เพิ่มเติม

ที่มา : เอกสารสรุปรายงานการจัดสรรงบประมาณที่ได้รับจากสำนักงานกองทุนเพื่อสังคม (SIF) ของกลุ่มสัจจะออมรายวันชุมชนเขตห้วยขวาง

1.2 สำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง(พชม.) หรือปัจจุบันคือสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) แบ่งออกเป็น 2 โครงการคือ

1) โครงการมิยาซากิหรือมิยาซากิแพลน ภายใต้ “โครงการเสริมสร้างการแก้ไขปัญหาคนจนเมืองในภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ” เป็นเงินกู้ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการปลดหนี้นอกระบบหนี้กลุ่มออมทรัพย์หรือเพื่อเพิ่มสภาพคล่องให้กับกลุ่มออมทรัพย์ โดยในเดือนเมษายน พ.ศ.2543 กลุ่มออมทรัพย์อำมาณะห์พัฒนา ได้รับงบประมาณเป็นเงิน 433,000 บาท จากโครงการสินเชื่อเพื่อแก้ปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจคนจนในเมือง เป็นเงินกู้ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อปลดหนี้นอกระบบหรือปลดหนี้กลุ่มออมทรัพย์ เพื่อเพิ่มสภาพคล่องให้กับกลุ่มออมทรัพย์ มีผู้รับผลประโยชน์จาก 4 ชุมชนเช่นเดียวกับโครงการ SIF เมนู 5 โดยมีสมาชิกผู้รับผลประโยชน์แยกตามวัตถุประสงค์ดังตารางที่ 4.2

ตารางที่ 4.2
การจัดสรรงบประมาณที่ได้รับจากโครงการแก้ปัญหาด้านการเงิน
และสินเชื่อสำหรับคนจนเมือง (มียาชาวา) ปี 2543

ลำดับที่	วงเงิน	การให้ประโยชน์				รวม
		ปลดหนี้กลุ่ม ออมทรัพย์	ปลดหนี้นอก ระบบ	ปลดหนี้กลุ่มและหนี้ นอกระบบ	ปลดหนี้กลุ่มและ ประกอบอาชีพ	
1.	3,000	2	-	-	-	6,000
2.	4,000	2	-	-	-	8,000
3.	4,400	1	-	-	-	4,400
4.	5,000	3	2	3	-	40,000
5.	6,000	-	-	2	-	12,000
6.	6,300	-	2	-	-	12,600
7.	6,500	1	-	-	-	6,500
8.	7,000	1	-	1	-	14,000
9.	7,500	1	-	-	-	7,500
10.	9,000	3	-	-	-	9,000
11.	9,500	1	-	-	-	9,500
12.	10,000	2	1	1	-	40,000
13.	12,000	-	-	2	-	24,000
14.	14,000	1	-	-	-	14,000
15.	16,000	-	-	1	-	16,000
16.	17,000	-	-	1	1	34,000
17.	18,000	-	-	1	1	36,000
18.	18,500	1	-	-	-	18,500
19.	20,000	1	-	1	2	80,000
20.	40,000	-	-	1	-	40,000
รวม		20	5	14	4	44 ราย 433,000 บาท

ที่มา : เอกสารสรุปรายงานการจัดสรรงบประมาณที่ได้รับจากสถาบันพัฒนาชุมชนเมืองของกลุ่ม
 ลี้จะอมรายวันชุมชนเขตห้วยขวาง

2) เงินกู้จากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ทางกลุ่มอำมาณะห์พัฒนาได้รับงบประมาณด้านสินเชื่อหมุนเวียนเพื่อแก้ปัญหาหนี้สินและลดการถูกเอาเปรียบของชาวสมาชิกกลุ่มสัจจะออมรายวัน เป็นเงินทั้งสิ้น 1,000,000 บาท อัตราดอกเบี้ย ร้อยละ 10 บาทต่อปี ในวันที่ 12 กันยายน 2545 เพื่อใช้ในการปลดหนี้นอกระบบ ประกอบอาชีพ และด้านการศึกษา ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวพบว่า มีชาวบ้านจาก 4 ชุมชนสมัครเข้าเป็นสมาชิกจำนวนมากได้แก่ ชุมชนทับแก้ว ชุมชน ส.พัทยา ชุมชนโค้งอโคก และชุมชนเพชรบุรี 40 รวมเป็นสมาชิก 8 ชุมชน โดย มีผู้รับผลประโยชน์แยกตามวัตถุประสงค์ดังตารางที่ 4.3

ตารางที่ 4.3

การจัดสรรงบประมาณที่ได้รับจากสถาบันพัฒนาชุมชนเมือง (พอช.) ปี 2545

ลำดับ ที่	วงเงิน(บาท)	การใช้ประโยชน์				รวมผู้รับผล ประโยชน์	ร้อยละ
		ปลดหนี้ นอกระบบ	ประกอบ อาชีพ	การศึกษา	ซ่อมแซม บ้าน		
1.	5,000	7 ราย (35,000)	18 ราย (90,000)	3 ราย (15,000)	1 ราย (5,000)	29 (145,000)	25.66% 12.71%
2.	8,000	1 ราย (8,000)	1 ราย (8,000)	-	-	2 (16,000)	1.77% 1.40%
3.	10,000	47 ราย (470,000)	17 ราย (170,000)	-	2 ราย (20,000)	66 (660,000)	58.41% 57.84%
4.	15,000	4 ราย (60,000)	-	-	-	4 (60,000)	3.54% 2.56%
5.	20,000	10 ราย (200,000)	-	-	-	10 (200,000)	8.85% 17.53%
6.	30,000	2 ราย (60,000)	-	-	-	2 (60,000)	1.77% 2.56%
รวมผู้รับผลประโยชน์		71 ราย	36 ราย	3 ราย	3 ราย	113	-
ร้อยละ		62.84%	31.86%	2.65%	2.65%	100	-
รวมเป็นเงิน(บาท)		833,000	268,000	15,000	25,000	1,141,000 บาท	-
ร้อยละ		72.25%	22.55%	3.04%	2.16%	100%	-

หมายเหตุ ได้นำงบประมาณที่ได้จากรายรับการดำเนินงานของกลุ่มสัจจะออมรายวันชุมชนเขตห้วยขวางจำนวน 141,000 บาท มาสมทบกับงบประมาณที่ได้จากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน

ที่มา : เอกสารสรุปรายงานการจัดสรรงบประมาณที่ได้รับจากสถาบันพัฒนาชุมชนเมืองของกลุ่มสัจจะออมรายวันชุมชนเขตห้วยขวาง

4.1.1.6 หน่วยงานที่สนับสนุนการพัฒนาเสริมสร้างศักยภาพและความสามารถของกลุ่ม

1) สำนักงานพัฒนาองค์กรชุมชนเมือง (องค์การมหาชน) ได้เข้าไปช่วยเหลือแนะนำในเรื่องวิธีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์รายเดือนและประโยชน์ของการเข้าเป็นสมาชิกองค์กรการเงินของ พอช. รวมทั้งมีการให้ความรู้ในด้านการบริหารจัดการ จัดทำระบบบัญชี การเก็บเอกสาร การศึกษาดูงาน การร่วมประชุมในโอกาสต่างๆ นอกจากนั้นหน่วยงานดังกล่าวยังมีบทบาทอย่างมากในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบจากกลุ่มออมทรัพย์รายเดือนมาเป็นรูปแบบการออมทรัพย์รายวันที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชนแออัดอย่างมาก

2) สำนักงานกองทุนเพื่อสังคมธนาคารออมสิน โดยกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (Social Investment Fund : SIF) ได้จัดสรรงบประมาณส่วนหนึ่งในโครงการเมนูที่ 5 เพื่อสร้างอาคารศูนย์ประสานงานกลุ่มสัจจะออมรายวันชุมชนเขตห้วยขวางเป็นเงิน 300,000 บาท ในเดือนกันยายน 2545 และสร้างเสร็จเมื่อเดือนตุลาคม 2545 ปัจจุบันใช้เป็นที่ทำการของกลุ่มสัจจะออมรายวันชุมชนเขตห้วยขวาง

นอกจากนั้นยังมีงบประมาณอีกแห่งหนึ่งที่นับว่ามีความสำคัญอย่างมากต่อการจัดกองทุนรายวันเป็นงบประมาณที่ได้มาจากการกู้ยืมเงินจากบุคคลภายนอกเพื่อให้สมาชิกกู้เนื่องจากมีการขยายฐานสมาชิกไปยังชุมชนเพชรพระราม ชุมชนโรงปูนฝั่งเหนือ และชุมชนโรงปูนฝั่งใต้โดยมีสมาชิกขณะนั้นประมาณ 250 คน เมื่อมีการสำรวจหนี้สินของสมาชิกที่เกิดจากการกู้เงินนอกระบบพบว่าสูงถึงกว่า 1 ล้านบาท และในขณะนั้นเกิดการทำร้ายร่างกายสมาชิกที่กู้เงินนอกระบบมีความรุนแรงมากในชุมชน ทางผู้นำกลุ่มหรือผู้ก่อตั้งกลุ่ม จึงได้ติดต่อไปยังฝ่ายสินเชื่อของสถาบันพัฒนาชุมชนเมือง (พอช.) เพื่อขอรับการสนับสนุนงบประมาณจำนวน 500,000 บาท เพื่อการปลดหนี้โดยโครงการที่เสนอไปไม่สอดคล้องกับเกณฑ์การพิจารณาจึงไม่ได้รับการอนุมัติ ปัญหาที่เกิดขึ้นไม่สามารถรอการช่วยเหลือจากแหล่งอื่น ๆ ได้ จึงตัดสินใจกู้เงินจากบุคคลภายนอกปลายปี พ.ศ.2543 เป็นเงิน 500,000 บาท โดยเสียดอกเบี้ยร้อยละ 3 ต่อเดือน เงินที่ได้ในส่วนหนึ่งนำมาปล่อยให้สมาชิกกู้โดยคิดดอกเบี้ยร้อยละ 5 อีกส่วนหนึ่งนำมาจัดตั้งกองทุนรายวัน จะเห็นว่ากลุ่มสัจจะออมรายวันมีงบประมาณจากภายนอก 4 แห่งรวมกันไม่น้อยกว่า 2,300,000 บาท ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตารางที่ 4.4

แหล่งทุนภายนอกของกลุ่มสัจจะออมรายวันชุมชนเขตห้วยขวาง

เดือน/ปีที่กู้	แหล่งทุนภายนอก	ประเภทสินเชื่อ	จำนวนเงิน
เมษายน 2543	โครงการมียาชาวา	แก้ปัญหาหนี้ในระบบ	433,000
พฤศจิกายน 2543	บุคคลภายนอก	เงินทุนหมุนเวียน/กองทุนรายวัน	500,000
มกราคม 2544	สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม	แก้ไขปัญหาหนี้ในระบบและหนีกลุ่ม	400,000
กันยายน 2546	สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(พอช.)	แก้ปัญหาหนี้ในระบบ	1,000,000
รวม			2,333,000

หมายเหตุ สำหรับแหล่งเงินทุนจากสำนักงานกองทุนเพื่อสังคมที่ได้รับในปี 2542 นั้นไม่ถือว่าเป็นแหล่งทุนเนื่องจากทางกลุ่มได้ชำระคืนหมดแล้ว
ที่มา : พัฒนารัชนีมาโดยผู้วิจัย

4.1.2 ความสัมพันธ์ทางสังคมและกลไกเชิงเศรษฐกิจของชาวชุมชนโดยทั่วไป

4.1.2.1 ที่ตั้งและลักษณะชุมชนที่เข้าร่วมการฟื้นฟูกลุ่มสัจจะออมรายวันชุมชน

เขตห้วยขวาง ปัจจุบันมีชาวบ้านที่สมัครเป็นสมาชิกจากชุมชนต่าง ๆ ที่ยังคงเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มสัจจะออมรายวันชุมชนเขตห้วยขวางประกอบด้วย 6 ชุมชน มีลักษณะดังนี้คือ

1) ชุมชนดั้งเดิมคือชุมชนอามานะห์ ตั้งอยู่ริมคลองแสนแสบ พื้นเพดั้งเดิมเป็นชาวมุสลิม เสาที่ดินของเอกชนรายหนึ่ง อาศัยอยู่ร่วมกันมานาน ลักษณะบ้านเรือนมีขนาดเล็กบ้างใหญ่บ้างตามฐานะ สภาพบ้านเรือนไม่แออัด มีพื้นที่ว่าง เป็นที่สู่มไม่มีน้ำขัง และเคยเป็นชุมชนที่ได้รับรางวัลดีเด่นหลายรางวัล เช่น รางวัลชุมชนเข้มแข็ง รางวัลผู้นำดีเด่น อาชีพของสมาชิกส่วนใหญ่ประกอบอาชีพค้าขายเป็นร้านค้าขายอาหารมีขอบเขตบริเวณที่ชัดเจนและรองลงมาประกอบอาชีพรับจ้างทำงานในบริษัทเอกชนต่าง ๆ มีประชากรอาศัยอยู่ประมาณ 80 หลังคาเรือน หรือประมาณ 250 คน ไม่พบสภาพปัญหาของชุมชนเนื่องจากเป็นชุมชนที่ได้รับรางวัลปลอดภัยพิตติและมีการตรวจสอบปัญหาพร้อมกันของคนในชุมชนอยู่ตลอดเวลา มีการบริหารงานในรูปแบบคณะกรรมการชุมชน

2) ชุมชนเพชรพระรามมี 2 ผัง โดยใช้ทางรถไฟสายแปดริ้วและริมถนนเลียบทางรถไฟสายแปดริ้วเป็นสัญลักษณ์ในการแบ่งเขต ที่ดินเป็นที่บุกรุกของการทางรถไฟแห่งประเทศไทย สภาพบ้านเรือนแออัด มีเสียงดังจากรถไฟและรถยนต์ตลอดเวลา มีน้ำเน่าเสียอยู่ใต้ถุนบ้านสมาชิกส่วนใหญ่ประกอบอาชีพค้าขายและรับจ้างทั่วไปรวมทั้งมีกลุ่มแม่บ้านทำพรมเช็ดเท้ามี

ประชากรอาศัยอยู่ประมาณ 200 หลังคาเรือน หรือประมาณ 1,000 คน ภายในชุมชนมีความขัดแย้งกันเองระหว่างประธานชุมชนคนเก่ากับประธานชุมชนคนใหม่ ปัญหาของชุมชนที่พบคือ ปัญหายาเสพติด แหล่งอบายมุข ความไม่มั่นคงในเรื่องที่อยู่อาศัย ยุงชุม น้ำเน่าและปัญหานี้นอกระบบ แต่ปัจจุบันปัญหาที่ยังคงรบกวนความช่วยเหลือจากหน่วยงานราชการคือ ปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัย เนื่องจากในวันที่ 1 มกราคม 2546 ได้เกิดเหตุเพลิงไหม้ภายในชุมชนมีบ้านเรือนเสียหายประมาณ 80 หลังคาเรือน ส่วนการบริหารงานของชุมชนมีการบริหารงานในรูปแบบคณะกรรมการโดยแบ่งบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการชัดเจน

3) ชุมชนโรงปูนฝั่งเหนือ ตั้งอยู่ริมทางรถไฟสายแปดริ้วและบางส่วนของชุมชนติดกับถนนเพชรพระราม เป็นที่ปลูกของการรถไฟแห่งประเทศไทย สภาพบ้านเรือนแออัด สร้างด้วยสังกะสี บางหลังคาเรือนใช้ไม้เก่า ๆ ทำเป็นทำเป็นที่พักอาศัย มีเสียงดังจากรถไฟ และมีกลิ่นจากน้ำเน่าเสียอยู่ใต้ถุนบ้าน เจ้าบ้านมีลำนาหะเบียนบ้าน บางหลังคาเรือนทำเป็นห้องเช่า หรือบ้านเช่า บางส่วนอยู่ระหว่างการปรับปรุงที่อยู่อาศัย สมาชิกส่วนใหญ่ประกอบอาชีพค้าขาย และรับจ้าง มีประชากรอาศัยอยู่ประมาณ 350 หลังคาเรือน หรือประมาณ 1,500 คน สภาพปัญหาของชุมชนที่สำคัญคือ ปัญหายาเสพติด แหล่งอบายมุข ความไม่มั่นคงในเรื่องที่อยู่อาศัย ยุงชุม น้ำเน่าและปัญหานี้นอกระบบ มีการบริหารงานชุมชนในรูปแบบคณะกรรมการ แต่มีความขัดแย้งกันภายในคณะกรรมการและชาวบ้านบางส่วน

4) ชุมชนโรงปูนฝั่งใต้ ตั้งอยู่ริมถนนเลียบบทางรถไฟสายแปดริ้ว มีสภาพบ้านเรือนการประกอบอาชีพและสภาพปัญหาเช่นเดียวกับชุมชนโรงปูนฝั่งเหนือ การแบ่งเขตของทั้ง 2 ชุมชนใช้ถนนทางเข้าของชุมชนเป็นเส้นแบ่งเขต มีคณะกรรมการของชุมชนตามโครงสร้าง แต่ไม่พบการทำงานร่วมของคณะกรรมการที่ชัดเจน

5) ชุมชนทับแก้ว ในอดีตเป็นชุมชนแออัดอยู่ใกล้สวนอาหารทับแก้ว ต่อมาเมื่อโครงการตัดถนนจตุรทิศและการเวนคืนที่ดิน ชาวบ้านจึงรวมตัวกันเจรจาต่อรองจนได้เงินค่าชดเชย หลังจากนั้นมีการเช่าพื้นที่ของการรถไฟโดยชาวบ้านเช่าต่อจากการเคหะแห่งชาติอีกทีหนึ่งในจำนวน 5 ไร่ 40 ตารางวา เป็นระยะเวลา 30 ปี ตั้งอยู่ริมถนนเลียบบทางรถไฟสายแปดริ้ว ชาวบ้านได้ร่วมกันจัดตั้งชุมชนและปลูกสร้างบ้านอย่างสวยงามมี 2 ชั้น ลักษณะคล้าย ๆ กันบนเนื้อที่เฉลี่ยครอบครัวละ 10 ตารางวา และพบว่าเมื่อมีการปรับปรุงที่อยู่อาศัยแล้วมีการซื้อขายสิทธิ์ให้แก่บุคคลอื่นหลายรายด้วยกัน สมาชิกส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างและค้าขาย มีประชากรอาศัยอยู่ 150 หลังคาเรือน หรือประมาณ 900 คน มีการประสานงานร่วมกันกับตลิม 4 ภาค ซึ่งเป็นองค์

กรณีมีบทบาทในเรื่องที่อยู่อาศัยของชุมชนแออัด มีคณะกรรมการบริหารงานของชุมชนที่มีบทบาทอย่างเด่นชัด

6) ชุมชน ส.พัทธยา ตั้งอยู่ริมถนนเลียบบทางรถไฟสายแปดริ้ว อยู่ด้านหลังของสถานอาบอบนวด ส.พัทธยา และหลัง อารีซีเอ เป็นที่ปลูกกุหลาบของเอกชน มีเนื้อที่ประมาณ 3 ไร่เศษ แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ ส.พัทธยา 1 ส.พัทธยา 2 และชอยลาว สภาพบ้านเรือนเป็นชุมชนแออัด มีทางปูนเข้าภายในชุมชนกว้างประมาณ 1 เมตร มีน้ำเน่าขังส่งกลิ่นเหม็น สมาชิกส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้าง และค้าขาย ภายในชุมชนมีศูนย์รับเลี้ยงเด็กในชุมชน ปัญหาสำคัญที่พบคือ ปัญหายาเสพติด ปัญหาการว่างงาน แหล่งอบายมุข ความไม่มั่นคงในเรื่องที่อยู่อาศัย ยุงชุม น้ำเน่าและปัญหาน้ำเน่าอกระบบมีคณะกรรมการชุมชนแต่ไม่พบบทบาทที่เด่นชัด

ก่อนที่จะทราบถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับกระบวนการบริหารจัดการของกลุ่ม ลัจจะออมรายวันในช่วงก่อนการฟื้นฟูกลุ่มและระหว่างการพัฒนาฟื้นฟูกลุ่มนั้น ผู้ศึกษาใคร่ขออธิบายความสัมพันธ์ต่างทางสังคมในด้านต่าง ๆ ของชาวชุมชนเพื่อให้เห็นลักษณะวิถีชีวิตและกลไกการดำเนินชีวิตให้เห็นความชัดเจนมากขึ้น

4.1.2.2 พื้นฐานความสัมพันธ์ของชาวชุมชน

จากการศึกษาความเป็นมาของชุมชนทั้ง 6 แห่ง พบว่า ชาวบ้านทั้ง 6 ชุมชน แม้ส่วนใหญ่จะมีทั้งที่อพยพมาจากต่างจังหวัด และที่มาจากย่านอื่น ๆ ในกรุงเทพฯ แต่โดยมากการเข้ามาอยู่มีลักษณะการชวนกันมาตามสายเครือญาติ คนบ้านเดียวกัน หรือคนรู้จักคุ้นเคยกัน ประกอบกับบางชุมชนเช่น ชุมชนอามานะห์ ชุมชนเพชรพระราม และชุมชนโรงปูนเหนือ เป็นชุมชนที่ค่อนข้างเก่าคือมีอายุ 40 - 50 ปี และลักษณะการตั้งบ้านเรือนที่อยู่ติดกันไม่มีรั้วกัน ประกอบกับประตูบ้านแต่ละหลังมักเปิดตลอดเวลา นอกจากนี้การที่บ้านเรือนของชาวชุมชนส่วนใหญ่เป็นที่ปลูกกุหลาบทางรถไฟและที่ปลูกกุหลาบของเอกชนมีความเสี่ยงต่อการถูกไล่รื้อร่วมกัน ยกเว้น ชุมชนอามานะห์ และชุมชนทับแก้ว

อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านในแต่ละชุมชนก็เปรียบเหมือนคนที่คุ้นเคยกันถึงแม้บางครั้งคนที่อาศัยอยู่คนละส่วนของชุมชนอาจจะไม่รู้จักชื่อกันทั้งหมด แต่พวกเขาก็จดจำใบหน้าของกันและกันได้เนื่องจากเห็นหน้ากันอยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน ดังนั้นลักษณะความสัมพันธ์ของคนในชุมชนจึงเป็นลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้าน หรือความสัมพันธ์ตามกลุ่มละแวกบ้านซึ่งโดยมากมักเป็นญาติพี่น้องกัน หรือไม่ก็เป็นเพื่อนบ้านที่มีความสนิทสนมคุ้นเคยกันเป็นอย่างดี

การกล่าวถึงความสัมพันธ์ของชาวชุมชนนั้นอาจพิจารณาได้จาก การติดต่อสื่อสารที่มีให้เห็นอย่างเป็นปกติในชีวิตประจำวันส่วนใหญ่ของทุกชุมชน ที่ความเป็นส่วนตัวถูกจำกัดด้วยลักษณะ

ทางกายภาพ การดำเนินชีวิตประจำวันของชาวชุมชนเริ่มตั้งแต่ตี 4 กว่า ๆ คนกระทั่งถึง 2-3 ทุ่ม สมาชิกส่วนใหญ่กลับจากการทำภาระกิจประจำวัน ซึ่งช่วงเวลาดังกล่าวเป็นเวลาในแต่ละบ้านใช้ทำกิจกรรมส่วนตัว สำหรับการทำความเข้าใจเรื่องระบบความสัมพันธ์นี้จะพิจารณาจากการจัดสรรประโยชน์ของชาวชุมชนโดยผ่านวิธีการแลกเปลี่ยนซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ การแลกเปลี่ยนทางสังคม (social exchange) และ การแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจ (economic exchange)

1) การแลกเปลี่ยนทางสังคมการแลกเปลี่ยนประเภทนี้แยกพิจารณาได้ 2 แบบ คือ การแลกเปลี่ยนอุปภรณ์ เครื่องใช้ไม้สอยต่าง ๆ (extrinsic reward) หรือการแลกเปลี่ยนในรูปของการให้คำปรึกษาที่ชาวบ้านมักมีการแลกเปลี่ยนกันอยู่เสมอ (intrinsic reward) ดังจะกล่าวถึง ดังนี้

1.1) การแลกเปลี่ยนที่มีผลตอบแทนจากภายนอก (extrinsic reward) จากสภาพความเป็นอยู่ของชาวชุมชนที่มีการปลูกบ้านอยู่ใกล้ชิดติดกันเป็นแนวยาวตามทางรถไฟ ซึ่งเห็นได้ค่อนข้างชัดเจนว่าระหว่างบ้านที่อยู่ใกล้ ๆ กันมักมีการให้ความช่วยเหลือกันเล็ก ๆ น้อย ๆ เป็นต้นว่า การหยิบยืมข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ โดยเฉพาะแม่บ้านที่มีการหยิบยืมเครื่องครัวกันเป็นประจำ ตั้งแต่การยืมหม้อข้าวหม้อแกง เครื่องปรุง กะปิ น้ำตาล น้ำปลา และรวมถึงการให้กับข้าว และขนมต่าง ๆ แก่กันในบางมือ

ครั้งหนึ่งผู้ศึกษานั่งอยู่ร้านค้าซึ่งเป็นร้านอาหารและฝั่งตรงข้ามคือร้านค้าขายของชำในชุมชน ส.พัทธา มีชาวบ้านในชุมชนคนหนึ่งซึ่งมีสถานภาพเป็นเพื่อนบ้านมาซื้อน้ำตาลทราย ทางเจ้าของร้านบอกว่าหมด จึงแนะนำให้มาชอนน้ำตาลทรายที่ร้านอาหาร ซึ่งน่าจะมียู่ เจ้าของร้านอาหารได้ยินจึงบอกว่าให้หยิบถุงเล็ก ๆ มาใส่เอง ซึ่งลักษณะเช่นนี้เป็นเรื่องปกติของชาวชุมชนที่เกิดขึ้นเป็นประจำ

นอกจากการหยิบยืมสิ่งของแล้ว ยังพบว่ามีบ้านที่ใช้ห้องน้ำร่วมกันเนื่องจากบางบ้านไม่มี เช่น ในชุมชนทับแก้ว ขณะที่ผู้ศึกษา กำลังสัมภาษณ์สมาชิกรายหนึ่งอยู่นั้น ได้สังเกตพบว่าลูกของสมาชิกที่กำลังสัมภาษณ์ได้ไปขอเข้าห้องน้ำข้างบ้านเนื่องจากไม่มีห้องน้ำใช้

วันหนึ่งที่ผู้ศึกษาได้ไปนั่งทานโจ๊กในชุมชนเพชรพระราม พบว่ามีชาวบ้านคนหนึ่งเดินมาถามว่าเจ้าของร้านโจ๊กว่าที่บ้านใครต้องขึ้นรถเมล์ไปทำงานและต้องการใช้ตัวรถเมล์รายสัปดาห์ไปใช้ให้ไปเอาที่บ้าน เพราะชาวบ้านคนดังกล่าวบอกว่าไม่สามารถไปทำงานได้ 3 วันเนื่องจากต้องไปธุระต่างจังหวัดด่วน

นอกจากนั้นยังพบว่ามีการพึ่งพากันในยามเดือดร้อน เช่น การฝากดูแลลูกเมื่อตนเองต้องออกไปธุระนอกชุมชน หรือการช่วยพาคนป่วยไปส่งที่โรงพยาบาลเมื่อไม่สบาย ต่างๆ เหล่านี้เป็นต้น

ลักษณะความสัมพันธ์เช่นนี้จะปรากฏค่อนข้างชัดเจนระหว่างเพื่อนบ้านเป็นกลุ่มๆ และที่
ได้กล่าวมาทั้งหมดในส่วนนี้ล้วนแต่เป็นการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ภายนอก(extrinsic reward)
ซึ่งถือว่าการแลกเปลี่ยนทางสังคมแบบหนึ่งที่ยังมีให้เห็นในชุมชนเมือง

1.2) การแลกเปลี่ยนผลตอบแทนภายใน (intrinsic reward) สำหรับการแลกเปลี่ยน
ในแง่ที่ปรากฏค่อนข้างเด่นชัดในเรื่องการปรึกษาและการให้คำปรึกษา ซึ่งได้มีการขยายขอบเขต
การพูดคุยจากเพื่อนบ้านใกล้เคียงไปสู่กลุ่มที่ประสบปัญหาเดียวกัน เช่นผู้ที่กู้เงินจากนายทุนคน
เดียวกันหรือกู้จากนอกชุมชนเหมือนกัน ส่วนเรื่องที่มีการให้คำปรึกษานั้นส่วนมากจะเป็นเรื่องทาง
เศรษฐกิจ และปัญหาครอบครัวซึ่งถือว่าเป็นเรื่องใหญ่ทั้งคู่

ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจคงหนีไม่พ้นเรื่องเงิน ๆ ทอง ๆ การมีรายได้ไม่เพียงพอกับ
รายจ่ายถือว่าเป็นเรื่องประจำวันของชาวชุมชน โดยเฉพาะเรื่องการหมุนเวียนเงินกู้และการหาเงิน
มาส่งดอกเบี้ยที่แต่ละคนเป็นหนี้อยู่อย่างน้อย 2 - 3 ราย มีทั้งการกู้ในชุมชนและนอกชุมชน การ
ปรึกษาหารือเรื่องดังกล่าวจะมีเป็นประจำเกือบทุกเย็นถ้าเป็นช่วงต้นเดือนจะคิดคักเป็นพิเศษ คำ
แนะนำที่ได้มักจะเป็นการให้เอาของไปจำนำ หรือการหีบยืมคนในชุมชนเพื่อจ่ายให้นายทุนโดย
เอาของไปค้ำประกันไว้ก่อน ลักษณะการจัดสรรเงินของชาวชุมชนจึงเป็นการดึงเอาส่วนไหนมาอุด
ส่วนนี้ เรื่องหมุนเงินให้ทันสมัยถือเป็นเรื่องใหญ่ของชาวบ้านซึ่งหมายถึงการมีเครดิต ซึ่งสำหรับชาว
ชุมชนถือว่ามีค่าสำคัญอย่างมาก ดังนั้นการแลกเปลี่ยนคำแนะนำ การปรึกษากันจึงมีความจำ
เป็นเพื่อหาทางหมุนเงินให้ทันสมัยไม่ให้เป็นภาระเสียเครดิต บางกรณีคู่ปรึกษาก็จนปัญญาที่จะแนะนำ
ให้ไปกู้ยืมคนอื่น เนื่องจากเป็นผู้ที่ชาวบ้านคนอื่นไม่ชอบเพราะติดหนี้คนอื่นแล้วไม่ค่อยใช้ ความ
ช่วยเหลือดังกล่าวจึงขยายผลไปสู่การให้ที่หลบซ่อนตัวขณะที่มีเจ้าหน้าที่มาทวง

การให้คำปรึกษาไม่ใช่มีแต่เรื่องเงินเท่านั้น ยังมีการแนะนำงานให้เพื่อนบ้านที่กำลัง
ว่างงาน ดังเช่น มีชาวบ้านจากชุมชนโรงปูนเหนือคนหนึ่งมาปรึกษากับเจ้าของร้านค้าขายของชำ
ว่าอยากทำงานเนื่องจากเลิกกับสามี เจ้าของร้านค้าจึงแนะนำให้สมัครงานเป็นพนักงานทำความสะอาด
สะอาดที่โรงแรมใกล้ ๆ ชุมชนเพราะจะได้กลับมาดูแลลูก ได้หลังโรงเรียนเลิก ส่วนเรื่องการปรึกษา
ครอบครัวนั้น มักจะเป็นการปรับทุกข์ที่สามีนอกใจ ซึ่งเพื่อนบ้านก็ให้คำแนะนำว่าให้ตามไปลุยถึงที่
บางส่วนก็แนะนำให้ไปหาหมอดูบ้าง

เมื่อพิจารณาความช่วยเหลือของชาวบ้านที่มีต่อกันทั้งสองด้าน แม้ว่าไม่ได้เป็นไป
อย่างทั่วถึงทั้งชุมชนซึ่งเป็นเรื่องยาก ความสัมพันธ์เช่นนี้มักเกิดเฉพาะกลุ่มละแวกบ้านที่อยู่ติด
กัน หรือกลุ่มที่ประสบปัญหาแบบเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน หากพิจารณาถึงเหตุผลของการให้
ความช่วยเหลือที่ชาวบ้านกล่าวว่าเป็นเพียงเรื่องเล็กน้อยเหล่านี้ เป็นการแสดงออกถึงความมีน้ำ

ใจต่อเพื่อนบ้านก็ไม่น่าจะผิดนัก ทว่าหากพิจารณาให้ลึกลงไปอาจเป็นไปได้ว่า การช่วยเหลือซึ่งไม่ทำให้ผู้ช่วยเหลือต้องตกอยู่ในสภาพเสี่ยงหรือเดือดร้อนจนเกินไป ถือว่ายังคงมีให้พบเห็นอยู่ในชุมชนเมือง

2) การแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจ (economic exchange) สำหรับในส่วนของ การแลกเปลี่ยนเชิงเศรษฐกิจนี้จะพิจารณาในเรื่อง การซื้อของเงินเชื่อ และเรื่องการกู้ยืมเงิน ซึ่งทั้งสองประเภทได้แสดงถึงรูปแบบความสัมพันธ์ที่ทั้ง 2 ฝ่ายมีอำนาจในการต่อรองที่ไม่เท่าเทียมกัน ในส่วนนี้จะแบ่งการพิจารณาเป็น 2 ประเด็น คือ การซื้อของเงินเชื่อและการกู้ยืมเงิน ดังต่อไปนี้

2.1) การซื้อของเงินเชื่อ การซื้อของเงินเชื่อ ในที่นี้หมายถึงเฉพาะการซื้อของจากร้านค้าในชุมชนโดยการเอาของไปก่อนแล้วค่อยนำเงินมาจ่ายภายหลัง ซึ่งแต่ละร้านค้าก็จะมีลูกค้าประจำของร้านตนเอง การจ่ายเงินหลังจากเอาของไปแล้วจะเป็นการตกลงกันเป็นส่วนตัวระหว่างเจ้าของร้านกับลูกค้าแต่ละรายซึ่งมีกำหนดเวลาจ่ายเงินอาจจะตรงกันหรือไม่กันก็ได้

สำหรับของที่ซื้อเงินเชื่อในชุมชนมีตั้งแต่กับข้าวจำพวก กับข้าวสำเร็จรูปต่าง ๆ จนถึงข้าวของเครื่องใช้ที่ต้องซื้อจากร้านค้าในชุมชน ได้แก่ ข้าวสาร กะปิ น้ำปลา น้ำมัน น้ำตาล เป็นต้น ซึ่งสินค้าเหล่านี้มักจะแพงกว่าตลาดข้างนอก 2 -3 บาท แม้ว่าบางคนจะจ่ายเป็นเงินสดก็ราคาเดียวกัน ชาวบ้านบางคนกล่าวถึงเรื่องนี้ว่า "ถึงจะแพงกว่าก็ต้องซื้อเพราะบางที่ไม่มีเงินสดไปซื้อข้างนอก ในนี้เอาไว้ก่อนได้พอสิ้นเดือนหรือมีเงินก็ค่อยไปจ่ายแต่ถ้าเป็นหนี้เก่าเยอะเขาก็ไม่ให้เงิน บางทีก็ขอผลัดผ่อนได้บ้างไม่ได้บ้าง"

สำหรับการซื้อสินค้าเงินเชื่อนี้แม้ว่าความสัมพันธ์จะเป็นการแลกเปลี่ยนที่ไม่เท่าเทียมกัน คือมีความจำเป็นกับลูกหนี้ แม้จะมีการเจรจาผลัดผ่อนเพื่อขอความเห็นใจจากเจ้าของร้าน แต่ชาวบ้านที่เป็นลูกหนี้ทั้งหลายไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นเรื่องของบุญคุณ เนื่องจากราคาที่เขาซื้อจากร้านค้าในชุมชนมีราคาที่แพงกว่าข้างนอกจึงถือว่าเป็นการจ่ายดอกเบี้ยและถือว่าเป็นกำไรจากร้านค้าอยู่แล้วจึงไม่ได้ทำให้รู้สึกถึงการมีพันธะหรือการเป็นหนี้บุญคุณต่อกันอย่างไร

2.2) การกู้เงินเนื่องจากชาวบ้านในชุมชนชาวบ้านมีฐานะที่ไม่แตกต่างกันมากนัก แหล่งกู้ยืมมีความจำกัดการแสวงหาความช่วยเหลือจากแหล่งเงินกู้ภายนอกจึงเป็นเรื่องที่มีความจำเป็น สำหรับผู้ที่มีความเดือดร้อนเร่งด่วน และไม่สามารถแสวงหาความช่วยเหลือจากในชุมชนได้ ดังนั้นประเด็นเรื่องการกู้เงินนี้แบ่งการพิจารณาออกเป็น 2 ส่วน คือ การกู้เงินภายในชุมชน และการพึ่งพิงภายนอกชุมชนซึ่งมีทั้งยืมจากญาติต่างจังหวัดและพึ่งพิงแหล่งเงินกู้ภายนอกชุมชน ซึ่งจะกล่าวถึงดังต่อไปนี้

1) แหล่งเงินทุนภายในชุมชน นายทุนประเภทนี้ได้แก่ นายทุนประจำซึ่งเป็นชาวบ้านในชุมชนที่มีฐานะค่อนข้างดีส่วนเรื่องอัตราดอกเบี้ยและระยะเวลาการส่งคืนแล้วแต่จะมีการตกลงกันซึ่งอยู่ในอัตราร้อยละ 10 – 20 บาท การส่งคืน 3-5 วัน หรือ 30 วัน บางรายก็มีของหรือเครื่องประดับมาค้ำประกัน

นอกจากเงินกู้ที่กู้กันเองในชุมชน บางส่วนก็ไม่ได้จัดว่าเป็นเงินกู้เป็นแต่เพียงการหยิบยืมกันซึ่งในส่วนใหญ่จะเป็นเงินจำนวนไม่มากไม่เกิน 100 บาท และไม่คิดดอกเบี้ย

อย่างไรก็ตามการกู้เงินกับชาวบ้านด้วยกันเองนี้มีความยืดหยุ่นค่อนข้างมาก แต่ทว่าชาวบ้านในชุมชนก็ให้ความสำคัญกับเรื่อง "เครดิต" ค่อนข้างมากเช่นกัน ชาวบ้านมักเรียกย่อว่า "เคดี หรือ เคไม่ดี" โดยที่ชาวชุมชนให้ความหมายว่า หมายถึง การเป็นผู้ที่มีความน่าเชื่อถือในเรื่องการกู้เงินและความสามารถในการส่งคืนพร้อมดอกเบี้ยอย่างตรงเวลา ซึ่งอาจจะยืดหยุ่นได้บ้างที่สำคัญคือต้องส่งคืนไม่โกง เพราะว่าการมี "เคดี หรือ เคไม่ดี" นี้หมายความถึงผลสืบเนื่องที่เขาคจะได้รับ การช่วยเหลือในด้านอื่น ๆ จากชาวบ้านอีกด้วย ซึ่งอาจจะพูดกล่าวได้ว่า ชีวิตของชาวชุมชนยังคงกลัวการถูกตำหนิจากชาวบ้านหรือกลัวการถูกมองในแง่ไม่ดี ซึ่งลักษณะเช่นนี้อาจมองได้ว่าพฤติกรรมของชาวชุมชนส่วนหนึ่งยังคงถูกควบคุมด้วยกลไกทางสังคม (social sanction) ของชาวชุมชนเอง

2) แหล่งความช่วยเหลือเร่งด่วนนอกชุมชน สำหรับแหล่งความช่วยเหลือภายนอกชุมชนมีทั้งการกู้ยืมเงินนอกชุมชนมีทั้งที่กู้ยืมจากญาติพี่น้องต่างจังหวัด และที่กู้จากนายทุนเงินกู้โดยตรง สำหรับการกู้จากนายทุนนอกชุมชนนี้จะแตกต่างจากที่กู้ภายในชุมชนอย่างมากทั้งในแง่กฎระเบียบที่เคร่งครัดและดอกเบี้ยที่แพงกว่ามากซึ่งชาวบ้านมักเรียกว่า "เงินด่วน" หรือ "เงินกู้มอเตอร์ไซด์"

การกู้เงินประเภทนี้ชาวบ้านจะใช้บริการเมื่อมีความต้องการใช้เงินก่อนอย่างเร่งด่วนและไม่สามารถกู้ในชุมชนได้อาจเป็นเพราะความน่าเชื่อถือ (credit) ไม่ดี หรือเงินจำนวนมากเกินกว่าที่ชาวบ้านจะให้ความช่วยเหลือได้ สาเหตุที่ที่ต้องการใช้เงินอาจจะนำไปเป็นทุนสำหรับการประกอบอาชีพค้าขาย การนำไปใช้จ่ายงานศพของคนในครอบครัว การนำไปใช้เป็นค่ารักษาพยาบาล ตลอดจนนำไปใช้จ่ายประจำวันภายในครอบครัว

สำหรับวิธีกู้เงินมอเตอร์ไซด์นี้ทำโดยการโทรไปติดต่อกับตัวเจ้าแม่ ซึ่งเบอร์โทรศัพท์จะได้จากชาวบ้านที่เคยกู้มาก่อน เมื่อตกลงกับเจ้าแม่เรียบร้อยแล้วจะมีคนขี่มอเตอร์ไซด์นำเงินมาส่งให้ถึงที่และอย่างรวดเร็ว ผู้ที่นำเงินมาส่งให้จะนำมาให้ถึงในชุมชนพวกนี้จำเป็นต้องรู้จักบ้านของ

ลูกหนี้เพื่อการติดตามหนี้ ซึ่งการส่งคืนจะเป็นการเก็บรายวัน สำหรับอัตราดอกเบี้ยโดยมากเริ่มต้นจากร้อยละ 20 โดยคิดเพียง 24 วัน ถ้าหากขาดส่งดอกก็จะเพิ่มขึ้นแล้วแต่การตกลงกัน

ชาวบ้านเล่าว่า "พวกมอเตอร์ไซด์ มันโหดมาก การเก็บเงินจะเป็นรายวันเวลาประมาณ 1 ทุ่ม ถึง 3 ทุ่ม ถ้าใครเบี้ยวก็จะถูกทำร้ายร่างกาย บางคนโดนหมวกกันน็อคตบก็มี บางครั้งส่งสารรู้ว่าคนกู้ไม่มีเงินจ่ายจริง ๆ ก็จะช่วยกันให้ที่หลบซ่อน เมื่อแน่ใจว่าพวกมันกลับไปแล้ว ก็จะบอกว่าให้ออกมาได้ บางคนถึงกับย้ายบ้านหนีก็มี"

จากที่ได้กล่าวมาแล้วว่า การหมุนเวียนเงินเป็นลักษณะที่เกือบจะเป็นปกติของคนที่นี่ นอกจากเงินกู้แล้วบางคนยังมีเงินผ่อนชำระของเครื่องใช้ไฟฟ้าต่าง จากไป(แขก) การจัดสรรเงินของแต่ละครอบครัวจึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญควบคู่ไปกับการปรึกษาหารือกับเพื่อนบ้าน ดังนั้นในเบื้องต้นการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้านหรือคนในชุมชนเอาไว้จึงเป็นสิ่งที่ช่วยเหลือในยามที่เดือดร้อนได้อย่างมาก โดยเฉพาะในยามที่ต้องต่อรองกับคนนอกชุมชน ความสัมพันธ์ของชาวชุมชนแม้ว่าจะไม่ดีในทุกด้านหรือจำกัดเฉพาะเพื่อบ้านที่คุ้นเคยกันเท่านั้น แต่อย่างน้อยที่สุดก็พอจะเป็นเกาะบรพเทาการรุกรานจากคนนอกได้บ้างชั่วครั้งชั่วคราว

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีโครงการความช่วยเหลือต่าง ๆ เข้ามาในชุมชนแห่งนี้ พร้อมกับการเพิ่มศักยภาพของชาวชุมชนผ่านการบริหารจัดการ ทว่าอีกด้านหนึ่งของการดำเนินชีวิตประจำวันของชาวชุมชนยังคงมีการพึ่งพาจากเงินกู้้นอกระบบ ไม่ว่าจะเป็นการกู้เพื่อเป็นค่าเทอม การลงทุนทำการค้า หรือค่ารักษาพยาบาล ตลอดจนค่าใช้จ่ายจำเป็นตามวิถีชีวิตแบบเมือง ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนแต่อาศัยความสัมพันธ์พึ่งพาเชิงการแลกเปลี่ยนระหว่างเพื่อนบ้านในยามเดือดร้อน เช่น การให้ที่หลบซ่อนเมื่อถูกเจ้าหน้าที่ภายนอกเข้ามาทวง การพึ่งพาเงินในยามเจ็บป่วย การฝากดูแลลูก ตลอดจนการหยิบยืมเงินโดยมีของค้ำประกัน สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนแต่เป็นวิถีชีวิตของชาวชุมชนที่สะท้อนให้เห็นถึงการดำเนินชีวิตในแต่ละวัน หรือเรียกได้ว่าเป็นต้นทุนเดิมที่คนในชุมชนเมืองเล็ก ๆ แห่งนี้พอที่จะมีให้เห็นอยู่บ้าง แม้ว่าอาจจะไม่ใช่ต้นทุนในความหมายที่จะนำไปสู่ชุมชนที่มีศักยภาพก็ตาม และคงไม่เข้มข้นเหมือนสังคมในชนบทที่ผูกโยงกันด้วยกลไกเชิงประเพณี การมีฐานทรัพยากร และเครือข่ายความสัมพันธ์ที่โยงยึดกันมาเป็นเวลานาน ทว่าต่างกันอย่างสิ้นเชิงจากในชุมชนเมืองที่มีความแตกต่างในด้านรากเดิม คือมาจากหลายแหล่งแล้วมาอยู่ร่วมกัน มีประสพการณ์ความยากลำบากในการดำเนินชีวิตเหมือนกัน พื้นฐานการผูกโยงจึงเป็นเรื่องของผลประโยชน์เพื่อความอยู่รอดของแต่ละคน/แต่ละครอบครัว

จากที่กล่าวมาทั้งหมดคงพอจะสะท้อนให้เห็นภาพการดำเนินชีวิตของชาวชุมชนของกลุ่มนี้จะออมรายวันซึ่งเป็นชุมชนเมืองในกรุงเทพมหานคร ได้บ้างพอสมควรทั้งในแง่ชีวิตความเป็นอยู่

ชุมชนเมืองที่มีความแตกต่างในด้านรากเดิม คือมาจากหลายแหล่งแล้วมาอยู่ร่วมกัน มีประสบการณ์ความยากลำบากในการดำเนินชีวิตเหมือนกัน พื้นฐานการผูกโยงจึงเป็นเรื่องของผลประโยชน์เพื่อความอยู่รอดของแต่ละคน/แต่ละครอบครัว

จากที่กล่าวมาทั้งหมดคงพอจะสะท้อนให้เห็นภาพการดำเนินชีวิตของชาวชุมชนของกลุ่มลี้จะออมรายวันซึ่งเป็นชุมชนเมืองในกรุงเทพมหานคร ได้บ้างพอสมควรทั้งในแง่ชีวิตความเป็นอยู่และความสัมพันธ์ของชาวชุมชน ตลอดจนการช่วยเหลือจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เข้ามามีบทบาทมากบ้างน้อยบ้างในชุมชน ซึ่งบทบาทดังกล่าวได้ทำให้สมาชิกจาก 6 ชุมชนมีความศรัทธากันอย่างมากโดยเฉพาะช่วงที่ได้รับเงินกู้จากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ที่กลุ่มลี้จะออมรายวันแห่งนี้เป็นสมาชิกอยู่ และแม้ว่าเงินทุนทุกก้อนจะมีจุดประสงค์หลักเดียวกัน คือ การบรรเทาความเดือดร้อน เพิ่มศักยภาพในการจัดการโดยมีเป้าหมายระยะยาวเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน แต่มีวิธีการที่แตกต่างกันคือ กลุ่มออมทรัพย์ มีเพื่อให้เกิดการออมและให้สมาชิกมีเงินกู้ในอัตราดอกเบี้ยต่ำ เงินมีयाชวา เพื่อปลดหนี้ในระบบ และกองทุนเพื่อสังคม (SIF) เมนูที่ 5 ในการช่วยเหลือให้กับผู้ยากลำบากในชุมชน หรือเพื่อบรรเทาความเดือดร้อนอันสืบเนื่องมาจากภาวะวิกฤตที่ผ่านมา รวมทั้งการคาดหวังต่อการบริหารจัดการของชาวบ้านซึ่งถือว่าเป็นการเพิ่มทุนทางสังคม

4.2 การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญและสถานการณ์ปัจจุบันของกลุ่มออมทรัพย์

การพัฒนาการกลุ่มหรืออาจเรียกได้ว่าการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มลี้จะออมรายวันชุมชนเขตห้วยขวางนั้นมีการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด โดยแบ่งออกเป็น 4 ช่วงที่สำคัญดังนี้คือ

1) ช่วงการเจริญเติบโตของกลุ่มอย่างค่อยเป็นค่อยไป (ปี 2541- กรกฎาคม 2545)

การเจริญเติบโตของกลุ่มลี้จะออมรายวันเขตห้วยขวางเกิดจากการมีพื้นฐานความสัมพันธ์ของเครือญาติและขยายฐานสมาชิกไปยังชุมชนข้างเคียงเพิ่มขึ้นและเกิดความสัมพันธ์ขึ้นจนเป็นเครือข่ายงานพัฒนากลุ่มออมทรัพย์ ได้มีการพัฒนาความคิดและกิจกรรมต่าง ๆ จากการพบปะพูดคุยกันถึงปัญหาที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นปัญหาภายในครอบครัวของชาวบ้านปัญหาระหว่างชาวบ้านด้วยกันเอง สถานที่ที่จะรับรู้ถึงปัญหาเหล่านี้ ได้แก่ ร้านจ๊าก ร้านกาแฟ สามแยก สีแยก หรือตามวินมอเตอร์ไซด์ เป็นต้น และพบว่าปัญหาที่หนักที่สุดของชาวบ้านในขณะนั้นคือ ปัญหาที่เกิดจากการกู้เงินนอกระบบ จากการแก้ปัญหาในด้านต่าง ๆ ของชุมชนอามานะฮ์จนได้รับการคัดเลือกจากกรุงเทพมหานครให้เป็นชุมชนเข้มแข็งปลอดยาเสพติด และผู้นำของชุมชน ได้รับรางวัลผู้นำดี

เบี้ยต่ำ การกู้และการออมสะดวกรวดเร็ว และที่สำคัญไม่ต้องมีการทำสัญญาค้ำประกันกับกลุ่มแต่มีการใช้สัจจะของสมาชิกเป็นสิ่งกำกับควบคุมตัวสมาชิก อีกทั้งยังมีการผ่อนปรนอีกด้วย และสามารถกู้ได้โดยไม่ต้องมีการค้ำประกัน ซึ่งต่างจากนายทุนในชุมชน หรือหนี้นอกระบบ รวมทั้งเป็นรูปแบบการออมแบบใหม่ที่ชาวบ้านไม่เคยรู้จักและเมื่อฟังกฎ กติกา ในการกู้ การออมเงิน การชำระคืน นั้นง่าย และไม่เหมือนกับเงินกู้นอกระบบที่ต้องทำสัญญาและดอกเบี้ยแพงหรือธนาคารพาณิชย์ทั่วไปที่มีการฝากและถอนได้ แต่ไม่สามารถกู้ได้ถ้าไม่มีหลักทรัพย์บ้านหรือที่ดินเป็นของตัวเอง

2) ช่วงการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วหรือช่วงก้าวกระโดด (สิงหาคม – ตุลาคม 2545) ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวเป็นช่วงที่ชาวบ้านทราบข่าวทางกลุ่มสัจจะออมรายวันชุมชนเขตห้วยขวางจะได้รับงบประมาณ 1 ล้านบาทจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) หรือ พอช. ทำให้มีชาวบ้านจากชุมชนทั้แกว่ ชุมชนโค้งอโคก ชุมชน ส.พทยา เข้าร่วมเป็นสมาชิกจำนวนมาก โดยมีตัวแทนของสมาชิกทำหน้าที่เป็นหัวหน้าสายจากชุมชนดังกล่าวทำหน้าที่รับผิดชอบการเก็บเงินออม เงินชำระคืนรวมทั้งให้สิทธิ์หัวหน้าสายรับสมัครสมาชิกเองแล้วดำเนินการส่งมายังศูนย์ประสานงานของกลุ่มทุกวันและเมื่องบประมาณดังกล่าวลงมาชาวบ้านเห็นว่ามีการกู้เงินได้จริงตามที่เพื่อนบ้านหรือหัวหน้าสายบอกทำให้อยอดสมาชิกจากชุมชนต่าง ๆ ทั้ง 9 ชุมชน มีสมาชิกประมาณ 1,000 คน ประกอบกับมีการจัดสร้างที่ทำการของธนาคารขึ้นบริเวณชุมชนเพชรพระราม ริมทางรถไฟสายแปดริ้ว ทำให้สมาชิกเกิดความเชื่อถือในองค์กรชุมชนแห่งนี้มากขึ้น ช่วงนี้เป็นช่วงที่กลุ่มมียอดสมาชิกเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วมาก

3) ช่วงสมาชิกถดถอย (เดือน ธันวาคม 2545) ปลายปี 2545 กลุ่มสัจจะออมรายวันชุมชนเขตห้วยขวางเริ่มประสบปัญหาด้านสภาพคล่องของกระแสเงินเข้าและกระแสเงินออกขาดความสมดุลกัน ทำให้เงินหน้าตัด(เงินที่เก็บได้จากการออม การชำระคืน ในแต่ละวัน) ที่มีอยู่ไม่เพียงพอที่จะให้สมาชิกกู้และเกิดมีข่าวลือว่ากลุ่มอาจล้มอีกประการหนึ่งคือสมาชิกขาดความเชื่อถือในตัวผู้นำและกลุ่มออมทรัพย์ว่าไม่สามารถปล่อยเงินให้สมาชิกกู้ได้เหมือนเมื่อก่อน หัวหน้าสาย และสมาชิกไม่ได้รับรู้สถานการณ์ของกลุ่มขณะนั้นร่วมกัน รวมทั้งสมาชิกบางคนคลงใจในเรื่องค่าใช้จ่ายของศูนย์ประสานงานและระบบบัญชีต่าง ๆ ทำให้เกิดการซุบซิบนินทาในเรื่องระบบบริหารจัดการและระบบบัญชีแต่ไม่มีใครกล้าขอดู บัจจุบันอีกประการที่มีความสำคัญคือมีบุคคลบางกลุ่มที่มีความขัดแย้งกันกับผู้นำและพยายามที่จะล้มกลุ่มสัจจะออมรายวันให้ได้ โดยให้ข่าวที่ไม่เป็นผลดีกับกลุ่มเท่าไรนัก เหล่านี้คือปัจจัยที่ทำให้สมาชิกเกิดการถอนและลาออก อันส่งผลให้

สถานการณ์ของกลุ่มต้องเผชิญกับปัญหาเป็นอย่างมากส่งผลให้สมาชิกกลุ่มสัจจะออมรายวันชุมชนเขตห้วยขวางเกิดการถอนและการลาออกเป็นจำนวนมาก และเหลือสมาชิกเพียง 378 คน

4) ช่วงปัจจุบัน (เดือน เมษายน 2546 – ปัจจุบัน) เป็นช่วงที่มีการพัฒนาและฟื้นฟูกลุ่ม โดยมีสมาชิกจาก 6 ชุมชนที่เข้าร่วมโครงการได้แก่ ชุมชนอามานะห์ ชุมชนเพชรพระราม ชุมชนโรงปูนเหนือ ชุมชนโรงปูนใต้ ชุมชน ส.พิทยาและชุมชนทับแก้ว มีการปรับระบบบริหารจัดการ โดยเฉพาะมีการปรับโครงสร้างของกลุ่มสัจจะออมรายวัน จากโครงสร้างการบริหารจัดการเชิงเดี่ยว มาเป็นรูปแบบบทบาทของคณะกรรมการ มีการสรรหาคณะกรรมการจากชุมชนต่าง ๆ เข้ามาช่วยกันทำงานมากขึ้น ในช่วงนี้มีการกำหนดโครงสร้างของกลุ่มใหม่ มีคณะกรรมการบริหารงาน จำนวน 8 คน แบ่งเป็นตำแหน่งต่าง ๆ คือ ประธาน เหนรัญญิก ฝ่ายตรวจสอบ ประชาสัมพันธ์ และกรรมการร่วม 4 คน ดังรายละเอียดแผนภูมิ ต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 4.1

โครงสร้างการบริหารงานของกลุ่มสัจจะออมรายวันชุมชนเขตห้วยขวาง

ที่มา : เอกสารโครงสร้างการบริหารงานของกลุ่มสัจจะออมรายวันชุมชนเขตห้วยขวาง

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างจากอดีตถึงปัจจุบันของเงินออม ผู้วิจัยไม่ได้รับความชัดเจนมากนักจากผู้นำกลุ่มเนื่องจากกลุ่มไม่ได้แยกจำนวนเงินที่หมุนกลับมาในแต่ละวันตามแหล่งงบประมาณที่ได้ ทำให้เกิดยอดเงินออม ยอดเงินกู้ พันกันคือรวมกันอยู่ในยอดเดียวกันทั้งหมด สำหรับในส่วนของการพัฒนาการกลุ่มเกี่ยวกับการเริ่มต้นกิจกรรมการออม สมาชิกแรกเริ่ม สมาชิกสูงสุด จำนวนสมาชิกในปัจจุบัน จำนวนหัวหน้าสาย สามารถสรุปออกเป็นตารางเพื่อให้เห็นความแตกต่างอย่างชัดเจนดังตารางที่ 4.5

ตารางที่ 4.5
การเริ่มกิจกรรมการออมและการเปรียบเทียบจำนวนสมาชิก จำนวนหัวหน้าสาย
ก่อนการฟื้นฟูกลุ่มและช่วงการฟื้นฟูกลุ่ม

ชุมชน	วันเดือนปีที่ เริ่มกิจกรรมการออม	สมาชิก เริ่มแรก	สมาชิก สูงสุด	สมาชิก ปัจจุบัน	จำนวนหัวหน้าสาย ก่อนการฟื้นฟูกลุ่ม	หัวหน้าสาย ปัจจุบัน
1. อามานะห์	10 ตุลาคม 2543	17	66	66	2	2
2. เพชรพระราม	ปลายปี 2543	7	100	78	5	1
3. โรงปูนฝั่งเหนือ	21 พ.ย. 2544	20	40	10	1	0
4. โรงปูนฝั่งใต้	2543	100	360	185	5	1
5. กำเนิดทรัพย์	2544	0	0	0	1	0
6. เพชรบุรี 40	พ.ย. 2544	28	60	0	1	0
7. หับแก้ว	ก.ย. 2545	60	135	21	3	2
8. โค้งอโคก	28 ก.ค. 2545	40	60	0	1	0
9. ส.พิทยา	ก.ย. 2545	38	140	18	2	0
	รวม	310	961	378	21	6

ที่มา : พัฒนาขึ้นมาโดยผู้วิจัย

4.2.1 การบริหารจัดการ

กลุ่มลัจจะออมรายวันสาขาเขตห้วยขวาง มีที่ทำการของกลุ่มชัดเจนเรียกว่า "ศูนย์ประสานงานกลุ่มลัจจะออมรายวันชุมชนเขตห้วยขวาง" ซึ่งได้รับงบประมาณการก่อสร้างสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนชุมชน (SIF) ตั้งอยู่ริมทางรถไฟสายแปดริ้ว เป็นสี่แยกถนนเลียบริมทางรถไฟ ตัดกับถนนเชื่อมระหว่างถนนเพชรบุรีตัดใหม่ กับถนนถนนพระรามเก้า (รายละเอียดผังแผนภูมิที่ 4.2)

1. แรงจูงใจ

1.1 แรงจูงใจของสมาชิก สภาพความเป็นจริงที่ดำรงอยู่ ชาวบ้านและสมาชิกในชุมชนแออัด ขาดแคลนแหล่งเงินกู้ที่มีดอกเบี้ยถูก ดังนั้นการใช้บริการเงินกู้นอกระบบที่สะดวก รวดเร็ว บริการทันใจ แต่ดอกเบี้ยแพงจึงไม่มีทางเลือก และหมุนเงินกู้จากหลายแหล่ง ทั้งดอกถูก และดอกเบี้ยแพง

ลักษณะอาชีพและรายได้ที่ไม่แน่นอน ทำให้ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ เพราะค่าครองชีพในเมืองสูง การแสวงหาเงินจากแหล่งต่าง ๆ จึงต้องพยายามดิ้นรนทุกวิถีทาง สิ่งที่ทำให้เกิดความสนใจในการเข้าร่วมกลุ่มออมสัจจะออมรายวันของชาวบ้าน มีปัจจัยของการเข้าร่วมของสมาชิกคือความต้องการกู้เงินเป็นอันดับแรก เนื่องจากเพื่อนบ้านแนะนำ อีกทั้งมีกลุ่มมีเป้าหมายที่ชัดเจนในแก้ปัญหาหนี้สินนอกระบบ

1.2 แรงจูงใจของหัวหน้าสาย สิ่งที่เป็นแรงจูงใจของหัวหน้าสายหรือผู้ทำหน้าที่เก็บเงินส่งศูนย์ประสานงานกลุ่มสัจจะออมรายวันคือ ในช่วงที่ได้งบประมาณจาก พอช. หัวหน้าสายได้สิทธิพิเศษคือได้เงินกู้เป็นจำนวนมากกว่าสมาชิกและจ่ายดอกเบี้ยเพียงร้อยละ 3 บาทต่อเดือน หัวหน้าสายบางชุมชน เช่น ชุมชน ส.พิทยา ชุมชนทับแก้ว และชุมชนเพชรพระรามจะได้รับค่าเดินทางเดือนละ 300 บาท ในช่วงฟื้นฟูกลุ่มได้กำหนดให้หัวหน้าสายที่ยังคงดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน 6 คน เข้าร่วมเป็นกรรมการของกลุ่มและได้รับเงินสวัสดิการคนทำงานของกำไรที่ได้จากดอกเบี้ยทุกเดือน

1.3 แรงจูงใจของคณะกรรมการ เดิมมีลักษณะการบริหารจัดการเชิงเดี่ยวมีรายชื่อคณะกรรมการกลุ่ม แต่ในทางปฏิบัติไม่พบการทำงานในรูปคณะกรรมการสำหรับการทำงานเป็นกลุ่มคณะกรรมการเริ่มมีเป็นรูปร่างและมีการแต่งตั้งอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 1 เมษายน 2546 โดยคณะกรรมการทุกคนส่วนใหญ่จะรู้ถึงสภาพปัญหาภายในชุมชนเป็นอย่างดีสิ่งที่คณะกรรมการพูดเป็นเสียงเดียวกันคือไม่อยากเห็นกลุ่มล้มและเห็นใจผู้นำกลุ่มที่ตั้งใจทำงานกลุ่มออมทรัพย์รวมทั้งความหวังจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาฟื้นฟูกลุ่มใหม่

2. การคัดเลือกสมาชิกและประเภทของสมาชิก

2.1 การคัดเลือกสมาชิกในช่วงแรกชาวบ้านส่วนใหญ่ที่เข้าไปเป็นสมาชิกนั้น ไม่มีการจำกัดเพศ วัย หรืออายุ ทุกคนสามารถมีส่วนร่วมในกิจกรรมของกลุ่มไม่ว่าจะเป็นการออมเงิน การกู้เงินแต่ที่สำคัญต้องมีสำเนาทะเบียนบ้านอยู่ในพื้นที่หรือกลุ่มสัจจะออมรายวันชุมชนเขตห้วยขวางรับผิดชอบหรือถ้าไม่มีสำเนาทะเบียนบ้านอยู่ในพื้นที่ดังกล่าวจะต้องมีคนรับรองในการเข้าเป็นสมาชิกเช่น เจ้าบ้านหรือเพื่อนบ้านที่มีสำเนาทะเบียนบ้าน แต่เมื่อมีการฟื้นฟูกลุ่มได้มีการคัดเลือก

สมาชิกที่มีประวัติการออมดี การชำระคืนตรงเวลา เพื่อจัดเข้าสู่ระบบสวัสดิการชุมชนตามนโยบายของกลุ่มที่วางไว้

2.2 ประเภทของสมาชิกเดิมสมาชิกทั่วไปใช้สมุดประจำตัวปกสีเขียวเป็นสมุดที่ใช้สำหรับฝาก-ออมกู้ และชำระคืน ได้ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ส่วนสมุดประจำตัวสีเหลืองเป็นประเภทสมาชิกออมเพื่อสวัสดิการสำหรับของกินของใช้ที่จำเป็นและสมุดสีชมพูใช้สำหรับครอบครัวที่จะออมรายวันใช้ในกรณีที่ออมเพื่อที่อยู่อาศัย

แต่เมื่อมีการปรับเปลี่ยนประเภทของสมาชิกใหม่เนื่องจากสมาชิกมีจำนวนลดลงมาก จึงเหลือแค่สมุดสีเขียวเพียงสีเดียวเท่านั้นที่ใช้ในกิจกรรมการออม การกู้ และการชำระคืนโดยใช้กับสมาชิกเดิมที่ยังคงมีกิจกรรมกลุ่มร่วมกันทุกเพศทุกวัย สิ่งที่น่าสนใจคือคณะกรรมการร่วมกันคิดถึงรูปแบบวิธีการตรวจสอบสมาชิก คัดเลือกสมาชิก ดูจากพฤติกรรมการออม การชำระคืน โดยการแบ่งเป็นเกรดของสมาชิกออกเป็น 5 ระดับด้วยกันคือ

1. สมาชิกระดับ 4 หรือสมาชิกเกรด A คือสมาชิกที่ส่งออมดี ชำระเงินกู้คืนกลุ่มสม่ำเสมอทุกวัน มีจำนวนสมาชิก 54 ราย
2. สมาชิกระดับ 3 หรือสมาชิกเกรด B คือสมาชิกที่ขาดส่งเงินออมและขาดการชำระเงินกู้คืนกลุ่มรวมกันไม่เกิน 5 วันต่อเดือน มีจำนวนสมาชิก 69 ราย
3. สมาชิกระดับ 2 หรือสมาชิกเกรด C คือสมาชิกที่ขาดการส่งเงินออมและขาดการชำระเงินกู้คืนกลุ่มรวมกันไม่เกิน 10 วันต่อเดือน มีจำนวนสมาชิก 57 ราย
4. สมาชิกระดับ 1 หรือสมาชิกเกรด D คือสมาชิกที่ขาดการส่งเงินออมและขาดการชำระเงินกู้คืนกลุ่มรวมกันไม่เกิน 15 วันต่อเดือนหรือสมาชิกที่ส่งเฉพาะเงินกู้เพียงอย่างเดียว มีจำนวนสมาชิก 96 ราย
5. สมาชิกระดับ 0 ที่ คือสมาชิกที่ขาดการส่งเงินออมและขาดการชำระเงินกู้คืนกลุ่มมากกว่า 15 วัน มีจำนวนสมาชิก 102 ราย

3. การคัดเลือกหัวหน้าสาย

ก่อนการฟื้นฟูกลุ่ม

มีการเลือกหัวหน้าสายของแต่ละชุมชนขึ้นมาเองโดยการตัดสินใจของผู้นำกลุ่ม ซึ่งจะออกรายวันชุมชนเขตห้วยขวาง ไม่มีการเลือกตั้ง ไม่มีการประชุมภายในชุมชนเพื่อเลือกตัวแทนของสมาชิกเพื่อทำหน้าที่หัวหน้าสาย การเลือกหัวหน้าสายวิธีการเลือกตั้งนี้

1. เลือกจากสมาชิกที่ได้รับการปลดหนี้จากระบบ มีข้อตกลงกับผู้นำว่าเมื่อปลดหนี้ให้แล้ว ต้องมาช่วยทำงานให้กับกลุ่ม คือมีหน้าที่เก็บเงินออมของสมาชิกและเงินกู้ชำระคืนของสมาชิกใน

ชุมชน นำส่งศูนย์ประสานของกลุ่มทุกวัน ได้แก่หัวหน้าสายจากชุมชน ส.พัทธยา ชุมชนโค้งอโคก และชุมชนทับแก้ว

2. เลือกจากกรรมการชุมชนที่ไว้ใจได้ ทำงานกลุ่มออมทรัพย์ด้วยกันมานาน และที่สำคัญยังเป็นแรงผลักดันให้กลุ่มออมทรัพย์อามานะห์พัฒนาขยายฐานสมาชิกไปยังชุมชนใกล้เคียงคือหัวหน้าสายจากชุมชนเพชรพระราม

3. เลือกจากบุคคลที่เป็นที่รู้จักของสมาชิกในชุมชนโดยดูจากฐานะและการประกอบอาชีพ ได้แก่ หัวหน้าสายจากชุมชนเพชรบุรี 40 ชุมชนโรงปูนเหนือและชุมชนโรงปูนใต้

4. เลือกจากความสัมพันธ์ส่วนตัวของผู้นำกลุ่มและต้องเป็นบุคคลที่ซื่อสัตย์คือเป็นที่น่าเชื่อถือ หลาน และทำงานร่วมกันมาตั้งแต่เริ่มตั้งกลุ่มออมทรัพย์รายเดือน ได้แก่ ชุมชนอามานะห์ ช่วงการฟื้นฟูกลุ่ม

จากปัญหาต่าง ๆ ที่ผ่านมามีพบว่าหัวหน้าสายเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้กลุ่มประสบปัญหาไม่ว่าจะเป็น การแอบอ้างชื่อสมาชิกกู้เงิน และนำเงินที่ได้ไปใช้ประโยชน์ส่วนตัว จากเหตุผลดังกล่าว ได้มีการประชุม ทำข้อตกลง กฎ กติกา ร่วมกันใหม่โดยชุมชนทับแก้วมีการเปลี่ยนหัวหน้าสายใหม่ และเป็นหัวหน้าสายที่มีฐานะและเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชนรวมทั้งเคยเป็นผู้ร่วมจัดตั้งของชุมชนทับแก้ว สำหรับชุมชน ส.พัทธยา ชุมชนโรงปูนเหนือและโรงปูนใต้ดำเนินการโดยส่งกรรมการกลุ่มลงไปเก็บเงินและปล่อยเงินกู้เองเนื่องจากสมาชิกส่วนใหญ่ร้องเรียนว่าไม่ได้รับความยุติธรรมจากหัวหน้าสายในการขึ้นคืดกู้เงินของกลุ่ม หัวหน้าสายมักจะให้ญาติพี่น้องของตนเองก่อน ส่วนชุมชนอามานะห์ยังคงใช้รูปแบบการเก็บเงินโดยใช้หัวหน้าสายคนเดิม และชุมชนเพชรพระราม เหลือหัวหน้าสายเพียง 1 คน เนื่องจากต้นปีที่ 2546 หัวหน้าสาย 3 รายประสบปัญหาเพลิงไหม้บ้านทำให้ยุติบทบาทลงจนกว่าจะมีความชัดเจนในเรื่องที่อยู่อาศัย

ส่วนชุมชนที่ไม่ได้เข้าร่วมการฟื้นฟูกลุ่มและยังหาข้อสรุปความรับผิดชอบของหัวหน้าสายไม่ได้คือชุมชนเพชรพระราม และชุมชนโค้งอโคก ชุมชนที่ไม่พบสมาชิกแต่มีการเลือกหัวหน้าสายขึ้นมาคือชุมชนกำเนิดทรัพย์

4. การคัดเลือกผู้ทำงานด้านบัญชี

ผู้ที่ทำบัญชี นั้นจะต้องเป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์ และไว้ใจได้ ส่วนหนึ่งจึงมาจาก หลานหลานของกรรมการในชุมชนอามานะห์และชุมชนเพชรพระราม ผู้ที่ทำการสอนระบบบัญชีของกลุ่มคือตัวผู้นำกลุ่มเอง

5. หลักฐานการเงินและบัญชี

ก่อนการฟื้นฟูกลุ่ม

1. มีการออกสมุดประจำตัวสมาชิก เป็นสิ่งที่ยืนยันยอดเงินฝากออม เงินกู้ และการชำระคืน ซึ่งหัวหน้าสายหรือผู้จัดทำบัญชีของศูนย์ประสานงานกลุ่ม ฯ ห้วยขวาง เป็นผู้เขียนบันทึกให้
2. หัวหน้าสาย มีใบเก็บเงินรายวัน จำบันทึกเมื่อไปพบลูกกลุ่มสมาชิก
3. หัวหน้าสายจะนำเงินสด และใบเก็บเงินรายวันมาส่งมอบที่ ศูนย์ประสานงานกลุ่ม ผู้จัดทำบัญชีจะคัดลอกจำนวนสมาชิก จำนวนเงินและรวมยอดลงสมุดรับจ่ายประจำวัน
4. ในกรณีที่มีการกู้หัวหน้าสายจะแจ้งแก่สมาชิกกลุ่มลี้จะออมรายวันชุมชนเขตห้วยขวาง หากเงินที่เก็บมาพอเพียงก็สามารถนำกลับไปได้จนครบ หากเหลือก็จะฝากเก็บไว้ที่ศูนย์ประสานงานกลุ่ม ฯ ห้วยขวาง หากสายใดที่มีผู้กู้แจ้งมา เงินที่รวบรวมมาไม่พอ สำนักงานกลุ่มฯ ก็จะนำเงินส่วนเหลือของสายอื่นเติมไปให้ และกรณีที่ไม่ม่มีเงินสดเหลือในมือก็จะเขียนชื่อสมาชิกที่ต้องการกู้ขึ้นกระดานจัดคิวไว้ให้รอวันต่อไป

5. หัวหน้าสายที่เก็บรวบรวมเงินจากสมาชิกได้สามารถพิจารณาปล่อยกู้ให้สมาชิกได้เลย เพียงนำใบเก็บเงินรายวัน หรือเงินส่วนเหลือมาส่งที่ ศูนย์ประสานงานกลุ่ม ฯ ห้วยขวาง ก็ได้

ช่วงการฟื้นฟูกลุ่ม มีการเปลี่ยนแปลงดังต่อไปนี้

1. การออกสมุดประจำตัวสมาชิกจะได้รับเมื่อสมัครครั้งแรกเพื่อให้สมาชิกเก็บไว้เพื่อเป็นสิ่งที่ยืนยันยอดเงินฝากออม เงินกู้ และการชำระคืน ซึ่งหัวหน้าสายหรือผู้จัดทำบัญชีของศูนย์ประสานงานกลุ่ม ฯ ห้วยขวาง เป็นผู้เขียนบันทึกให้ และให้สมาชิกเก็บสมุดไว้กับตัวเองและห้ามให้หัวหน้าสายหรือคณะกรรมการเป็นผู้เก็บให้ ถ้าเกิดปัญหาทางกลุ่มจะไม่รับผิดชอบใด ๆ ทั้งสิ้น

2. มีการปรับเปลี่ยนใบเก็บเงินรายวันให้เหมาะสมกับผู้ใช้คือหัวหน้าสายและจัดทำบัญชีให้ดูง่ายขึ้น และสะดวกเมื่อมีการตรวจสอบ

3. หัวหน้าสายจะนำเงินสดและใบเก็บเงินรายวันมาส่งมอบที่ศูนย์ประสานงานของกลุ่ม ห้วยขวาง ผู้จัดทำบัญชีจะคัดลอกจำนวนสมาชิก จำนวนเงิน และรวมยอดลงสมุดรับจ่ายประจำวัน เพื่อทำการสรุปยอดเงินโดยแยกประเภททุกวันและมีการแสดงรายงานการเงินในแต่ละวันให้สมาชิกได้รับทราบ

4. ในกรณีที่มีการกู้เงินหัวหน้าสายจะแจ้งมาที่ศูนย์ประสานงานกลุ่มลี้จะออมรายวันชุมชนเขตห้วยขวาง หากเงินที่เก็บมาพอเพียงก็สามารถนำกลับไปปล่อยกู้ได้จนครบ หากเหลือก็จะฝากเก็บไว้ที่ศูนย์ประสานงานกลุ่ม หากสายใดที่มีผู้กู้แจ้งมาเงินที่รวบรวมมาไม่พอ คณะกรรมการจากศูนย์ประสานงานของกลุ่มก็จะนำเงินส่วนเหลือของสายอื่นเติมไปให้

5. หัวหน้าสายจากชุมชนทับแก้วและชุมชนอามานะห์ สามารถที่เก็บรวบรวมเงินจากสมาชิกสามารถพิจารณาปล่อยกู้ให้สมาชิกได้เลย เพียงนำใบเก็บเงินรายวันถ้ามีเงินเหลือให้ส่งมาที่ศูนย์ประสานของกลุ่ม ส่วนชุมชนเพชรพระราม ชุมชนโรงปูนฝั่งเหนือ และชุมชนโรงปูนฝั่งใต้เน้นกรรมการที่รับผิดชอบดำเนินการได้เช่นเดียวกัน

6. ผู้นำกลุ่ม และคณะกรรมการตรวจสอบจะลงพื้นที่เพื่อเยี่ยมสมาชิกทั้ง 6 ชุมชนอาทิตย์ละ 1 ครั้ง โดยจะมีการหมุนเวียนสลับเปลี่ยนกันเพื่อสำรวจสภาพปัญหาของสมาชิก

7. เมื่อถึงสิ้นเดือนทำสรุปงบประมาณ รายรับ รายจ่าย ดอกเบี้ย กำไร โดยแยกตามประเภทของงบประมาณเก่า และงบประมาณที่ได้รับมาใหม่

8. ช่วงระยะเวลาในการทำงานของศูนย์ประสานงานของกลุ่มจะออกรายวันชุมชนเขตห้วยขวาง เริ่มเวลา 16.00 – 22.00 น. สำหรับหัวหน้าสายและกรรมการที่ต้องนำเงินกลับมาส่งที่ศูนย์ ฯ นั้นต้องไม่เกิน 21.30 น. เพราะจะต้องสรุปทำใบรายงานการเงินทุกวัน

4.2.2 กฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงาน

1) กฎเกณฑ์ กติกา ระเบียบ

ก่อนการฟื้นฟูกลุ่ม ไม่พบกฎ กติกา หรือระเบียบ ที่บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร อาศัยการจำ และใช้วิธีการคือผู้นำกลุ่ม หรือหัวหน้าสายเป็นผู้บอกกล่าวกฎ กติกาให้สมาชิกทราบ ซึ่งสามารถสรุปได้จากการสอบถามสมาชิกและหัวหน้าสายดังนี้

1. ค่าสมัคร ค่าเอกสาร ค่าสมุด ค่าธรรมเนียมแรกเข้า มีการเก็บจากสมาชิก 10- 20-30-50 บาทต่อคนต่อครั้ง

2. ในแต่ละครอบครัวสามารถสมัครเป็นสมาชิกได้ไม่จำกัดจำนวนเพศ วัย อายุ

3. สมาชิกสามารถฝากออมได้ 10-20 บาทต่อวัน

4. กรณีเป็นเด็ก ฝากออมเพื่อการศึกษาได้ 2-3-5 บาทต่อวัน

5. หลักฐานเอกสารการสมัครใช้สำเนาบัตรประชาชน หรือสำเนาทะเบียนบ้าน หรือใช้ทั้ง 2 อย่าง หากเป็นพวกบ้านเช่าให้เจ้าของบ้านเช่าหรือหัวหน้าสายรับรอง ติดตามดูแล

6. ผู้สมัครเป็นสมาชิก ไม่ต้องเขียนใบสมัครเป็นการแจ้งด้วยวาจา จ่ายค่าสมัคร ส่งเงินออมจะได้หลักฐานคือสมุดประจำตัวสมาชิก

7. การขอกู้ จะแจ้งด้วยวาจาแก่หัวหน้าสาย หรือแจ้งแก่ผู้นำกลุ่มโดยตรง

8. เพดานวงเงินที่กำหนดไว้ไม่เกิน 3 เท่าของเงินออมหรือ 2,000-3,000-5,000 บาท

9. อัตราค่าบำรุง หรือดอกเบี้ย มีการกำหนดไว้ร้อยละ 3-5 บาท ต่อเดือน หากเด็กกู้ยืมเพื่อเป็นทุนการศึกษา กำหนดไว้ร้อยละ 1 บาทต่อเดือน
10. การกู้ยืม ไม่ต้องทำเป็นสัญญาแต่บันทึกไว้ในสมุดประจำตัวสมาชิก และบันทึกรับจ่ายรายวัน
11. ไม่ต้องทำสัญญาค้ำประกันการกู้ยืม
12. ค่าบำรุงหรือดอกเบี้ย จะถูกคิดคำนวณและหักทันทีเพื่อรับเงินกู้
13. กรณีที่สมาชิกชำระคืนบางส่วน และยังไม่ครบกำหนดเวลาหากจะขอกู้ใหม่ สามารถทำได้คือแจ้งจำนวนเงินกู้ใหม่ที่ต้องการ แต่จะถูกหักลบด้วยเงินกู้ค้างชำระและค่าบำรุงหรือดอกเบี้ยใหม่ แล้วค่อยรับเงินส่วนที่เหลือ

ช่วงการฟื้นฟูกลุ่ม

กลุ่มลี้จะออมนายวันได้กำหนด กฎ กติกา ร่วมกัน ใหม่ โดยมีตัวแทนของสมาชิกในชุมชน และหัวหน้าสายเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อจะได้นำปัญหาต่าง ๆ ที่ผ่านมานำมาปรับปรุงแก้ไขและเพื่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกัน รวมทั้งมีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรครั้งแรก ดังนี้

1. ผู้สมัครจะต้องมีรายได้เป็นรายวันหรือรายสัปดาห์หรือรายเดือนในกรณีที่เป็เด็กจะต้องมีอายุตั้งแต่ 7 ขวบขึ้นไป
2. เอกสารประกอบการสมัครคือสำเนาบัตรประชาชนและสำเนาทะเบียนบ้านซึ่งจะต้องเป็นผู้ที่อยู่ในชุมชนทั้ง 6 แห่งเท่านั้นในกรณีที่เป็บ้านเช่าจะต้องมีเจ้าบ้านหรือหัวหน้าสายรับรองและต้องอาศัยอยู่ในชุมชนดังกล่าวไม่ต่ำกว่า 3 ปี
3. ค่าสมัคร ค่าเอกสาร ค่าสมุด ค่าธรรมเนียมแรกเข้า 50 บาทต่อคนและต้องฝากออมครั้งแรกคนละ 50 บาท
4. สมาชิกจะต้องส่งลี้จะการออมเงินทุกวันไม่ต่ำกว่าวันละ 10 บาทและในการออมทุกครั้งสมาชิกจะต้องนำสมุดมาด้วยทุกครั้ง
5. สำหรับสมาชิกที่มีหัวหน้าสายดูแลจะต้องส่งลี้จะการออมเงินหรือส่งลี้จะการชำระคืนเงินกู้โดยตรงที่หัวหน้าสาย
6. สมาชิกที่ต้องการกู้เงินจะต้องมีระยะเวลาในการฝากออมไม่ต่ำกว่า 1 เดือนและต้องมียอดเงินออมต้องไม่ต่ำกว่า 500 บาท
7. อัตราค่าบำรุง หรือดอกเบี้ยสำหรับการกู้เงินร้อยละ 5 บาท ต่อเดือน จะต้องถูกหักทันทีเมื่อรับเงิน

8. สำหรับเด็กให้กู้ยืมเพื่อเป็นทุนการศึกษาเท่านั้น คิดดอกเบี้ยร้อยละ 1 บาทต่อเดือนแต่จะต้องกู้ในช่วงเดือนพฤษภาคมและเดือนตุลาคมเท่านั้นและจะต้องมายื่นเรื่องขอกู้ล่วงหน้า 15 วันโดยมีเกณฑ์ในการกู้ดังต่อไปนี้

8.1 ในระดับประถมศึกษาให้กู้ไม่เกินคนละ 1,500 บาท

8.2 ในระดับมัธยมศึกษาให้กู้ไม่เกินคนละ 2,000 บาท

8.3 ในระดับอุดมศึกษาให้กู้ไม่เกินคนละ 3,000 บาท

9. การกู้ยืมเงินทุกครั้งต้องทำเป็นสัญญาเงินกู้ต้องมีผู้ค้ำประกัน 1 คนโดยจะต้องทำสัญญาที่ศูนย์ประสานงานของกลุ่มสัจจะออมรายวันชุมชนเขตห้วยขวางในกรณีที่ไม่มีผู้ค้ำประกันสามารถใช้หลักทรัพย์มาค้ำประกันได้แต่จะต้องมีมูลค่าตามราคาประเมินไม่น้อยกว่าจำนวนเงินที่กู้

10. ในกรณีที่ไม่สามารถนำเงินมาชำระคืนได้ให้แจ้งแก่หัวหน้าสายหรือที่ศูนย์ประสานงานของกลุ่มโดยไม่เสียค่าปรับ แต่ถ้าเกิน 15 วันจะต้องเสียค่าปรับวันละ 10 บาท ยกเว้นในกรณีที่จำเป็นขึ้นอยู่กับการพิจารณาของคณะกรรมการกลุ่ม

11. กรณีที่สมาชิกชำระคืนบางส่วนและยังไม่ครบกำหนดเวลาหากจะขอกู้ใหม่ สามารถทำได้คือแจ้งจำนวนเงินกู้ใหม่ที่ต้องการ แต่จะถูกหักลบด้วยเงินกู้ค้างชำระ และค่าบำรุงหรือดอกเบี้ยใหม่ แล้วค่อยรับเงินสดส่วนที่เหลือ

2) ค่าบำรุงหรือดอกเบี้ย

การกำหนดอัตราค่าบำรุงหรือดอกเบี้ยคิดมาจากเงินกู้ยืมจากภายนอกที่ต้องจ่ายดอกเบี้ยร้อยละ 10 บาท ต่อปี เดิมกลุ่มนำมาปล่อยกู้ให้สมาชิกร้อยละ 3 บาท ต่อเดือน หัวหน้าสายบางชุมชนนำเงินมาปล่อยให้สมาชิกกู้ร้อยละ 5 บาทต่อเดือน ขึ้นอยู่กับหัวหน้าสายที่รับเงินแล้วนำมาปล่อยกู้ให้สมาชิก และบางชุมชน 10 บาทต่อเดือนก็มี ต่อมาเมื่อมีการสรุปปัญหาและสรุปประมาณการค่าใช้จ่ายประกอบกับมีการจัดระบบสวัสดิการให้แก่สมาชิกคณะกรรมการกลุ่มเห็นจากรายได้จากดอกเบี้ยนั้นไม่สอดคล้องกับค่าใช้จ่ายภายในกลุ่ม ทำให้ต้องปรับเพิ่มเป็นร้อยละ 5 บาทเท่ากันทุกคนยกเว้นเงินกู้เพื่อการศึกษาสำหรับเด็กที่ยังคงคิดเพียงร้อยละ 1 บาทต่อเดือนเท่านั้น

4.2.3 ผลการดำเนินงานของกลุ่มสัจจะออมรายวันชุมชนเขตห้วยขวาง

กลุ่มสัจจะออมรายวันชุมชนเขตห้วยขวางเป็นองค์กรการเงินของชาวบ้านที่จัดรูปแบบการส่งเสริมความเข้มแข็งในชุมชนแนวใหม่ และเป็นวิธีการที่สอดคล้องกับชีวิตคนจนฐานรากในเมือง

ที่มีวิถีชีวิตหาเช้ากินค่ำมีรายได้เป็นวัน และจากการเริ่มต้นการออมรายวันที่เป็นรูปธรรมในปลายปี 2544 มีผลงานที่เห็นได้ชัดสรุปได้ 3 ระดับคือ ระดับบุคคล ระดับครอบครัว และระดับชุมชน

1) ผลงานระดับบุคคลและครอบครัว ได้แก่ปัญหาในเรื่องหนี้นอกระบบ การทำมาหากิน การศึกษา การรักษาพยาบาล

1.1 การแก้ปัญหาหนี้นอกระบบ เป็นผลงานที่เด่นชัดที่สุดของกลุ่มดังจะเห็นได้จากการได้รับงบประมาณสนับสนุนทั้งจากภาครัฐและเงินกู้จากบุคคลภายนอก โดยผู้รับผลประโยชน์ส่วนใหญ่จะเป็นบุคคลที่เป็นหนี้นอกระบบ ทำให้สมาชิกไม่ต้องหนีหนี้ ทั้งลูกและครอบครัวไปอยู่ที่อื่น ในทางอ้อมเป็นการลดความกดดันทางจิตใจของสมาชิก เพราะทุกครั้งที่สมาชิกคนใดที่กู้เงินนอกระบบไปเมื่อไม่สามารถนำเงินมาชำระได้ตามกำหนด เมื่อได้ยินเสียงมอเตอริไซด์ หรือเสียงเคาะประตูบ้านจะเกิดการหวาดกลัว แต่เมื่อกลุ่มปลดหนี้นอกระบบให้แล้ว ทำให้สมาชิกไม่ต้องคอยระวัง หลบ หรือหนี ในระดับบุคคลสามารถนำเงินกู้ที่ได้จากกลุ่มตั้งจะออมรายวันไปปลดหนี้นอกระบบและหันกลับมาเป็นหนี้กลุ่มแทนซึ่งเสียดอกเบี้ยต่ำกว่า ขณะเดียวกันก็มีเสียงสะท้อนจากสมาชิกคนอื่นว่า "เป็นเสมือนการเพิ่มหนี้ให้กับชาวบ้านเพราะทุกวันนี้พวกเขาก็ยังกู้จากนายทุนนอกระบบอยู่ดี เนื่องจากค่าใช้จ่ายภายในครอบครัวสูง ไม่พอใช้ จึงกลายเป็นว่าชาวบ้านเป็นหนี้สองทาง"

สมาชิกสตรี อายุ 29 ปี เล่าว่า "กลุ่มให้เงินเพื่อปลดหนี้นอกระบบ 20,000 บาท แต่เมื่อปลดหนี้แล้ว ทุนสำหรับเพื่อใช้ในการประกอบอาชีพ ไม่มี ลูกก็ยังต้องกินต้องใช้ถึง 5 คนและบ้านก็ยังสร้างไม่เสร็จ จึงจำเป็นต้องแอบไปกู้หนี้นอกระบบจำนวน 9 ราย ด้วยกัน เป็นเงินเท่าไรจำไม่ได้ กู้เจ้าหนึ่งมาให้อีกเจ้าหนึ่ง จนกระทั่งไม่มีเงินให้หนี้นอกระบบ จึงต้องหนี "

1.2 การแก้ปัญหาเรื่องการประกอบอาชีพ หนี้สินส่วนหนึ่งของสมาชิกเกิดจากการกู้ยืมเพื่อลงทุนค้าขาย ทำมาหากิน ต้องเสียดอกเบี้ยในอัตราที่สูงร้อยละ 20 -30 บาทต่อเดือน สมาชิกส่วนใหญ่ที่คิดว่าสามารถส่งคืนให้แก่นายทุนนอกระบบได้หมดโดยไม่ทันคิดถึงความเสี่ยงในเรื่องการขาดทุน การคาดการณ์ไม่ถึงของเศรษฐกิจและสภาพดินฟ้าอากาศที่ไม่เอื้ออำนวย และเมื่อไม่สามารถส่งหนี้นอกระบบได้จึงจำเป็นต้องหนี เมื่อมีกลุ่มตั้งจะออมรายวันเกิดขึ้น ทำให้สมาชิกสามารถกู้เงินทุนประกอบอาชีพได้ในอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 5 ต่อเดือน เมื่อมีการส่งออมและชำระเงินกู้คืนสม่ำเสมอจนครบ ในการกู้ครั้งต่อไปจะมีการเพิ่มยอดเงินกู้ให้

หัวหน้าสายสตรีอายุ 42 ปี เล่าว่า "ก่อนที่จะมาเป็นสมาชิกของกลุ่มตั้งจะออมรายวัน เปิดร้านขายอาหารตามสั่งอยู่ในชุมชน ช่วงแรกขายของดีมาก ต่อมาเศรษฐกิจเริ่มไม่ดี ขายของก็ไม่ได้เหมือนเมื่อก่อน ประกอบกับร้านที่เธอขายอาหารนั้นจำเป็นต้องคืนให้กับเจ้าของเดิม

ไป ทำให้ไม่มีที่ทำกิน เธอจึงเปลี่ยนมาขายหมูสะเต๊ะแทน แต่ก็ขายไม่ดี จึงกู้เงินจากนายทุนข้างบ้านมาเพื่อเป็นทุนสำหรับค้าขายอาหารตามสั่ง 2 ราย ๆ ละ 5,000 บาท รวม 10,000 บาท โดยที่คิดดอกเบี้ยร้อยละ 20 ต่อเดือน จะต้องส่งดอกเบี้ยทุกสิ้นเดือน ๆ ละ 2,000 บาท แต่เมื่อการค้าขายประสบปัญหาขาดทุน จึงหันไปกู้เงินนอกระบบจากพวกมอเตอร์ไซด์เพิ่มอีก 4 ราย รายละ 3,000 บาท กู้ทั้งหมดเป็นเงิน 12,000 บาท เงินที่ได้นั้นเพื่อนำมาเป็นทุนประกอบอาชีพและส่งดอกเบี้ยให้กับนายทุนข้างบ้าน โดยต้องเสียดอกเบี้ยร้อยละ 20 ต่อ 20 วัน มีเพื่อนบ้านมาบอกว่ามีกลุ่มสัจจะออมรายวันตั้งอยู่ที่ซอยโรงปูน จึงไปขอเข้าเป็นสมาชิกด้วย หลังจากนั้นไม่นานก็ได้กู้เงินจากกลุ่มไปใช้หนี้นอกระบบ ต่อมาได้เป็นหัวหน้าสายช่วยเก็บเงินของสมาชิกส่งกลุ่ม"

1.3 การแก้ปัญหาเรื่องการศึกษาของบุตร เป็นสิ่งที่ทางกลุ่มสัจจะออมรายวันชุมชนเขตห้วยขวางมีผลงานที่ชัดเจนอีกประการหนึ่ง เนื่องจากสมาชิกเกือบ 20 เปอร์เซ็นต์เป็นเด็กนักเรียน วัตถุประสงค์ของการออมเพื่อกู้เป็นทุนการศึกษาของเด็กและลดภาระค่าใช้จ่ายของพ่อแม่ โดยทางธนาคารจะคิดดอกเบี้ยร้อยละ 1 บาทต่อเดือน ให้กู้ปีละ 2 ครั้ง ๆ ละไม่เกิน 2,000 บาท มีเด็กที่กู้เพื่อการศึกษาไปแล้ว 72 ราย คิดเป็นเงินที่ให้เด็กกู้เพื่อเป็นทุนการศึกษา 97,300 บาท

เด็กนักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 6 เล่าว่า "เมื่อก่อนเปิดเทอมใหญ่แต่ละปีพ่อแม่จะต้องหาเงินเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายสำหรับอุปกรณ์การเรียน เสื้อผ้า รองเท้า บางครั้งก็เห็นพ่อแม่ต้องหยิบยืมเพื่อนบ้าน หรือไม่ก็กู้เงินนอกระบบมาเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายดังกล่าว แต่เมื่อมีกลุ่มสัจจะออมรายวัน ตาลจึงนำเงินที่เหลือจากค่าขนมไปฝากไว้ที่กลุ่ม เมื่อถึงเวลาเปิดเทอม ตาลก็จะมีสิทธิกู้เงินโดยไม่ต้องทำให้พ่อแม่เดือดร้อน และยังไปคุยกับเพื่อน ๆ ที่โรงเรียนได้อีกว่า สามารถกู้เงินได้แล้วนะ"

1.4 การช่วยเหลือด้านการรักษาพยาบาล ถึงแม้ว่าจะมีบัตรทอง 30 บาท รักษาทุกโรคแล้วก็ตาม โรคบางอย่างก็ไม่สามารถรับการรักษาได้ในราคา 30 บาทดังนโยบายของรัฐ แต่ทางกลุ่มสัจจะออมรายวันชุมชนเขตห้วยขวางได้นำแนวคิดการจัดสวัสดิการชุมชนมาช่วยเหลือบุตรของสมาชิกในด้านค่ารักษาพยาบาลอย่างชัดเจน และประชาชนบางกลุ่มที่เราอาจเรียกได้ว่าคนชายขอบที่ไม่สามารถเข้าถึงในระบบของรัฐสวัสดิการ เช่นในกรณีของน้องพลอย อายุ 8 ขวบ ซึ่งป่วยเป็นโรคไขกระดูกไม่ทำงาน จำเป็นต้องให้จ่ายค่ารักษาพยาบาลเป็นเงินถึงหลักแสน ผู้ปกครองของเด็กมีฐานะยากจน บิดาขับรถมอเตอร์ไซด์รับจ้าง ส่วนมารดาประกอบอาชีพรับจ้างทำพรมเช็ดเท้า ไม่สามารถหาเงินมาได้ตามที่หมอบอก จึงติดต่อไปที่กลุ่มสัจจะออมรายวันเขตห้วยขวางที่มารดาเป็นสมาชิกอยู่ทางกลุ่มจึงอนุมัติเงินช่วยเหลือให้ยืมโดยไม่เสียดอกเบี้ยเป็นเงิน 10,000 บาท เพื่อใช้จ่ายสำหรับค่ายาบางชนิดที่บัตรทอง 30 บาทไม่สามารถรักษาให้หายขาดได้

สมาชิกสตรี อายุ 43 มารดา ของน้องพลอย เล่าว่า " น้องพลอยเป็นลูกสาวคนเดียวจากพี่น้องทั้งหมด 3 คน เป็นเด็กน่ารักอายุ 8 ขวบ เข้าโรงพยาบาลครั้งแรกเมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม 2545 เนื่องจากหกล้ม พันแตก เลือดไหลไม่หยุด จึงไปหาทันตแพทย์เพื่อที่จะถอนฟัน แต่ทันตแพทย์แนะนำให้ไปหาหมอที่โรงพยาบาลตำรวจ น้องพลอยสามารถเดินได้ตามปกติไม่มีอาการเจ็บปวดใด ๆ และเมื่อหมอตตรวจอาการให้นอนอยู่ที่โรงพยาบาล ผลวินิจฉัยออกมาว่าน้องพลอยป่วยเป็นโรคเลือด เนื่องจากทางโรงพยาบาลตำรวจไม่มีเกล็ดเลือดจึงต้องส่งตัวน้องพลอยต่อไปที่โรงพยาบาลจุฬาในวันที่ 19 กรกฎาคม หมอจึงจำเป็นต้องเจาะเลือด 3 คนที่น้องเพื่อหาไขกระดูกที่สามารถปลูกถ่ายด้วยกันได้ การเจาะเลือดทั้ง 3 คน จำเป็นต้องใช้เงินถึง 9,000 บาท เพราะบัตรทอง 30 รักษาทุกโรคไม่สามารถใช้บริการเจาะเลือดได้ น้ำของน้องพลอยเล่าว่าได้โทรศัพท์ไปขอความช่วยเหลือจากรายการต่างๆ ตามสถานีโทรทัศน์เพื่อช่วยเหลือหลานสาวก็ได้รับแต่คำตอบว่าให้รอแล้วจะติดต่อกลับมา จึงได้ปรึกษากับญาติพี่น้องในเรื่องค่าใช้จ่ายต่าง ๆ เกี่ยวกับการรักษาน้องพลอย จึงชวนกันไปหา ผู้นำกลุ่ม ที่ศูนย์ประสานงานของกลุ่มสัจจะออมรายวัน เพื่อขอกู้เงินมารักษาน้องพลอย ต่อมาผู้นำกลุ่ม ได้อนุมัติให้เงินช่วยเหลือน้องพลอย มาเป็นเงิน 10,000 บาท น้องพลอยต้องเข้า-ออกโรงพยาบาลถึง 4 ครั้ง โดยที่ครั้งสุดท้ายน้องพลอยไม่สามารถกลับมาเล่นกับเพื่อน ๆ ได้อีกเลย จนกระทั่งน้องพลอยเสียชีวิตในวันที่ 11 พฤศจิกายน 2545 นางอลวยเล่าว่า ถ้าไม่มีกลุ่มสัจจะออมรายวันแห่งนี้ ก็คงไม่สามารถมีเงินมาเป็นค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ในการรักษาน้องพลอยได้ "

จากการช่วยเหลือสมาชิกของกลุ่มสัจจะออมรายวันในด้านต่าง ๆ เมื่อดูตามความจำเป็นของสมาชิกในการกู้เงิน ทำให้วิเคราะห์ได้ว่า การแก้ปัญหาหนี้ในระบบไม่สามารถแก้ปัญหาให้ครอบคลุมกับสมาชิกมากนักก็ตามแต่ในทางกลับกันสามารถระลอกการกู้หนี้ในระบบได้มากขึ้น เพราะถ้าไม่มีการช่วยเหลือสมาชิกจากกลุ่มสัจจะออมรายวันชุมชนเขตห้วยขวางแล้ว อาจทำให้ชาวบ้านหันไปกู้หนี้ในระบบเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายภายในครอบครัวหรือกู้เพื่อเป็นทุนสำหรับประกอบอาชีพมากขึ้นเหมือนเดิม ซึ่งส่งผลต่อเนื่องทำให้ความรุนแรงของหนี้ในระบบกลับมาดังเดิม และผลงานของกลุ่มยังส่งผลให้เห็นถึงความจำเป็นในการจัดสวัสดิการชุมชนมากขึ้น

2) ผลงานระดับกลุ่มหรือชุมชน ได้แก่การลดความรุนแรงของหนี้ในระบบในชุมชนลดลง และเริ่มมีการจัดระบบสวัสดิการชุมชนให้แก่สมาชิก

2.1 การลดความรุนแรงจากธุรกิจหนี้ในระบบ มีผลต่อเนื่องจากการลดความรุนแรงในครอบครัวไปถึงการลดความรุนแรงเกี่ยวกับการที่ลูกหนี้ถูกตบตีจากการทำร้ายร่างกายของเจ้าหนี้ในระบบในชุมชนลดลง อย่างเห็นได้ชัด อันเกิดจากการใกล้ชิด ต่อรอง ปราณีประนอม

ของ ตัวผู้นำกับผู้ปล่อยเงินกู้นอกระบบทั้ง 14 สาย และมีการขอร้องว่าอย่าทำร้ายสมาชิกของกลุ่ม ถ้ามีปัญหาให้มาพบที่ศูนย์ประสานงานของธนาคารได้ตลอดเวลา จนเกิดการเปลี่ยนแปลงจากความระแวงคู่แข่งทางธุรกิจปล่อยเงินกู้กลายเป็นมิตร มีการตรวจสอบ ติดตามสมาชิกที่กู้เงิน จากกลุ่มลี้จะออกรายวันและกู้เงินนอกระบบแล้วหนีไปร่วมกัน รวมทั้งได้รับการช่วยเหลือจาก นายทุนหนี้นอกระบบรายหนึ่งเป็นเงิน 3,000 บาท สำหรับช่วยเหลือเด็กชายอายุ 1 ขวบครึ่ง เพื่อเป็นค่ารักษาพยาบาลสำหรับการผ่าตัดท่อน้ำดีสภาวะ โดยไม่คิดดอกเบี้ย

2.2 การจัดสวัสดิการ ที่กลุ่มเคยจัดให้แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือสวัสดิการ สำหรับเจ้าหน้าที่และสวัสดิการสำหรับสมาชิกและหัวหน้าสาย

1. สวัสดิการ ค่าตอบแทนสำหรับเจ้าหน้าที่จำนวน 7 คน

2. สวัสดิการสำหรับสมาชิกและหัวหน้าสาย เช่น

- สวัสดิการให้เปล่าสำหรับคนทำงานที่คลอดบุตรรายละ 500 บาท

สวัสดิการเงินกู้แบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือสวัสดิการเงินกู้แก่โดยคิดดอกเบี้ย และสวัสดิการให้ยืมโดยไม่คิดดอกเบี้ยเช่น กรณีของน้องพลอย

- สวัสดิการให้ยืมสำหรับผู้สูงอายุโดยไม่คิดดอกเบี้ยได้แก่นางชั้น พรหมแดน เป็นเงิน 1,000 บาท และนางทิม เป็นเงิน 5,000 บาท เพื่อรักษาตัวเนื่องจากเป็นโรคกระดูก และขณะนี้ได้เสียชีวิตไปแล้ว

4.2.4 ปัจจัยที่ส่งเสริมความสำเร็จและความเข้มแข็งขององค์กร

1) ผู้นำ

ผู้นำเป็นบุคคลที่สำคัญขององค์กรในการนำไปสู่การขยายฐานสมาชิก เพื่อเชื่อมร้อยชุมชนต่าง ๆ ให้เข้ามาเป็นเครือข่ายกลุ่มลี้จะออกรายวันชุมชนเขตห้วยขวางและเพื่อบรรเทาปัญหาหนี้นอกระบบที่เกิดขึ้นในชุมชนที่เป็นสมาชิก ภาวะผู้นำเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งในการบริหารจัดการของแม่ข่ายและเป็นจุดรวมพลังหรือศูนย์รวมในการแก้ปัญหาในด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็น การแก้ปัญหาสมาชิกที่ถูกทำร้ายร่างกายจากนายทุนนอกระบบ เป็นคนใกล้ชิด เจรจา ต่อรอง การรับชำระหนี้ การต่อรองหนี้ แทนสมาชิกที่กู้หนี้นอกระบบ ซึ่งจะต้องเป็นผู้นำที่มีคุณลักษณะอันจะส่งผลกระทบต่อไปยังผลสำเร็จหรือผลงานของกลุ่มลี้จะออกรายวัน

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่มทั้งสมาชิกและหัวหน้าสายพบว่า ผู้นำกลุ่ม มีคุณลักษณะที่เด่นคือ คือมีหน้าตาอึดอัมแจ่มใส ฉลาด มีไหวพริบในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น มีการคิดค้นหารูปแบบใหม่ในการปล่อยเงินกู้ การเก็บเงินกู้ มี

มนุษย์สัมพันธ์ที่ดีกับสมาชิก เป็นผู้ที่มีชื่อเสียงในเขตห้วยขวาง และที่อื่น ๆ ตลอดจนหน่วยงานราชการและเอกชน เช่น สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) สำนักงานเขตห้วยขวาง สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม สถานีตำรวจมักกะสัน โรงพยาบาลคลองตัน มูลนิธิศุภนิมิตร์ ประชาคมเขตห้วยขวาง เป็นต้น รวมทั้งเคยได้รับรางวัลผู้นำชุมชนเข้มแข็ง "ชุมชนห้วยขวาง-คลองตัน" ของสมาคมนิสิตเก่ามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ปราชญ์ผู้รู้เกี่ยวกับกลุ่มสัจจะออมรายวัน ผู้นำสภาองค์กรเขตห้วยขวางของโครงการสำนักงานกองทุนเพื่อสังคม เทร่บุญญิกและผู้ประสานงานของโซนเจ้าพระยา 9 เขต นอกจากนี้ยังเป็นผู้นำที่อารมณ์ดี รักลูกน้อง และเห็นอกเห็นใจสมาชิกที่ประสบปัญหาในเรื่องต่าง ๆ มีความอดทน ตั้งใจจริงในการทำงาน มีความกระตือรือร้นที่จะช่วยเหลือสมาชิกที่เดือดร้อน ลักษณะเด่นอีกประการหนึ่งคือมีเทคนิคในการเจรจาต่อรองกับนายทุนนั้นนอกระบบเกี่ยวกับการลดดอกเบี้ยของสมาชิกที่กู้เงินไปโดยขอผ่อนเป็นรายวัน และสร้างสัมพันธ์ภาพกับบรรดานายทุนมิให้มาทำร้ายร่างกายสมาชิกของกลุ่มสัจจะออมรายวันที่แอบไปกู้เงินนอกระบบ และเป็นที่น่าประทับใจของผู้ที่ปล่อยเงินกู้นอกระบบทั้ง 14 สายที่ดำเนินการปล่อยเงินกู้ยู่ให้กับชาวบ้านจากชุมชนต่าง ๆ ที่เข้าเป็นสมาชิกกับกลุ่มออมทรัพย์

2) การมีส่วนร่วมของสมาชิก

จากการสังเกตกระบวนการบริหารจัดการและการลงพื้นที่ของกลุ่มสัจจะออมรายวันชุมชนเขตห้วยขวาง พบว่าแต่ละชุมชนจะมีตัวแทนของสมาชิกทำหน้าที่หัวหน้าสายรับผิดชอบเก็บเงินออมเงินสมาชิกที่ชำระเงินกู้หรือเงินออมจะส่งไปยังศูนย์ ฯ เพื่อจัดการเกลี่ยเงินไปยังชุมชนอื่นที่ขาดแคลน ในส่วนของสมาชิกแต่ละคนนั้นยังไม่พบถึงการมีส่วนร่วมที่ชัดเจนนอกจากกิจกรรมการออม และการกู้เงิน แต่อย่างไรก็ดีการเกิดความสนใจร่วม การยอมรับหลักการร่วมกันของสมาชิกบางส่วนนั้นคือ ความซื่อสัตย์ ความมีสัจจะ ตอกฎเกณฑ์และเพื่อนสมาชิกอื่น ๆ ถือว่าเป็นส่วนร่วมของสมาชิกได้รูปแบบหนึ่ง

4.2.5 ปัจจัยที่ส่งผลให้กลุ่มประสบปัญหา

1) การมีส่วนร่วมของสมาชิก

การลงพื้นที่ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าสมาชิกไม่ให้ความสำคัญกับการเข้าร่วมประชุมที่ทางศูนย์ฯ กำหนดขึ้นเนื่องจากผู้นำกลุ่มสัจจะออมรายวันได้กำหนดให้มีการประชุมของสมาชิกและหัวหน้าสายทุกวันที่ 3 ของเดือน พบว่าไม่มีสมาชิกจากชุมชนต่าง ๆ เข้าร่วมหรือกระตือรือร้นและไม่ให้ความสนใจในการเข้าร่วมประชุม สมาชิกบางคนให้ความเห็นว่าควรจะเป็นหน้าที่ของหัวหน้าสาย และส่วนใหญ่บอกว่าไม่มีเวลา บางคนให้เหตุผลว่าไม่รู้ว่าจะประชุมนั้นเป็นเรื่องอะไร

หรือถ้ามีปัญหา ก็จะพบผู้นำกลุ่มโดยตรง เมื่อเทียบกับครั้งหนึ่งที่ผู้วิจัยได้มีโอกาสเห็นคือมีการประกาศว่าจะมีข่าวสารมาแจกให้กับสมาชิกในชุมชนที่มีสำเนาทะเบียนบ้านในชุมชนเพชรพระรามและชุมชนโรงปูน สมาชิกจะกระตือรือร้นและเตรียมเอกสารมารับของบริจาคดังกล่าวกันอย่างมาก

หัวหน้าสายคนหนึ่ง ให้ความเห็นว่า "ถ้าการประชุมนั้นถ้าไม่มีเรื่องผลประโยชน์ที่สมาชิกได้รับหรือเข้าไปเกี่ยวข้อง สมาชิกจะไม่ให้ความสนใจและบอกว่าไม่ยอมรับรู้ ต้องการรู้แต่เพียงว่าจะกู้ได้เมื่อไหร่ และถ้าไม่มีงบประมาณลงมาอีกสมาชิกก็จะถอน"

2) ความไม่พอใจของสมาชิกกับการปล่อยเงินกู้

ในขณะที่เดียวกันก็มีเสียงบ่นจากสมาชิกบางคนว่าไม่ได้รับความยุติธรรมในการกู้เงินจากกลุ่มโดยให้เหตุผลว่า สมาชิกคนไหนที่เข้าไปหาผู้นำ และรู้จักกับผู้นำกลุ่ม เมื่อเข้าไปขอกู้เงินโดยตีหน้าเศร้าเล่าความเท็จมักจะได้รับ的帮助เหลือเพราะผู้นำกลุ่มเป็นคนใจอ่อน บางครั้งให้กู้โดยไม่ได้อสอบถามบุคคลอื่น

สมาชิกสตรีอายุ 45 ปี เล่าว่า "กู้เงินกลุ่มไปเพื่อปลดหนี้ธนาคารแล้ว 20,000 บาท เมื่อสามีเกิดเสียชีวิตด้วยโรคมะเร็ง ร้องให้มาหาผู้นำกลุ่ม พร้อมกับลูก ๆ และบอกว่าสามีตาย จำเป็นต้องใช้เงินสำหรับจัดการศพของสามี ผู้นำให้ไปอีก 2,000 บาท จนกระทั่งปัจจุบันเกือบ 3 เดือนแล้วก็ยังไม่มีส่งเงินคืนกลุ่มเลย ผู้นำกลุ่มไปทวงถามก็บอกว่า ยังไม่มี"

3) การขาดความร่วมมือในการตรวจสอบพฤติกรรมร่วมกันระหว่างสมาชิกหัวหน้าสาย และผู้นำ

หัวหน้าสายรายหนึ่งเล่าว่าการที่กลุ่มประสบปัญหาขณะนี้เนื่องจาก ผู้นำกลุ่มลี้จะออมรายวันนั้น รับสมาชิกจากชุมชนทับแก้ว เพชรบุรี 40 และโค้งอโคก เข้ามาเป็นสมาชิก และทำการปลดหนี้ธนาคารให้ โดยไม่มีการปรึกษาหรือสอบถามบุคคลอื่นถึงลักษณะนิสัยของคนที่ให้กู้และไม่มี การลงพื้นที่ไปตรวจสอบและเยี่ยมเยียนสมาชิกจากชุมชนต่างๆ ทำให้ทราบสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนทั้ง 3 ชำอันส่งผลเสียหายกับกลุ่ม เช่นในกรณีชุมชนโค้งอโคก ซึ่งมีหัวหน้าสายรายหนึ่งเป็นผู้รับผิดชอบเก็บเงินออม ปล่อยเงินกู้ และรวบรวมเงินชำระคืนจากสมาชิก ส่งมาที่ศูนย์ประสานงานกลุ่มลี้จะออมรายวัน ผู้นำกลุ่มทราบเรื่องก็ต่อเมื่อได้ลงพื้นที่กับนักวิจัยเพื่อสำรวจข้อมูลของชุมชน และชาวบ้านมีการร้องเรียนว่าหัวหน้าสายหนีไปจากชุมชนโค้งอโคกพร้อมกับนำเงินของสมาชิกไปส่วนหนึ่ง ภายหลังเมื่อมีการตรวจสอบเอกสารจากทางศูนย์ประสานงานของกลุ่ม โดยให้สมาชิกตรวจสอบยอดเงินกู้และยอดเงินออม ปรากฏว่าไม่ตรงกับความเป็นจริง และมีการนำชื่อของบุคคลอื่นที่ไม่ได้เป็นสมาชิกมาใช้ในการกู้เงิน สมาชิกบางคนไม่เคยกู้เงินเลย แต่มีรายชื่อว่ามีการกู้เงินไปจากกลุ่ม อีกประการหนึ่งคือการไว้เนื้อเชื่อใจของสมาชิกและหัวหน้า

สาย โดยให้หัวหน้าสายเป็นผู้เก็บสมุดประจำตัวของสมาชิกทุกคนไว้และการส่งเงินออมให้กับหัวหน้าสายนั้นเกิดจากการไว้เนื้อเชื่อใจกันจึงไม่ขอสมุดที่ออม เพียงแต่สมาชิกจะใช้วิธีการจ่ายอดเงินออมและยอดเงินกู้เท่านั้น ในกรณีของเพชรบุรี 40 นั้น ทางลูกชายของหัวหน้าสายเป็นคนไปรับเงินกับผู้นำกลุ่มเป็นเงิน 40,000 บาทโดยอ้างว่าจะนำไปให้สมาชิกกู้ ต่อมาทราบจากสมาชิกว่า ไม่เคยได้กู้ เมื่อสอบถามความจริงจากหัวหน้าสายจึงยอมรับว่าลูกชายได้นำเงินไปปล่อยให้เพื่อนกู้ แล้วเก็บเงินไม่ได้

4) การขยายตัวของกลุ่มเป็นไปอย่างรวดเร็ว

จากการขยายฐานสมาชิกไปยังชุมชนต่าง ๆ มีลักษณะการจัดตั้งและจัดการกลุ่มเร็วเกินไปโดยไม่มีการวางแผนกระบวนการทำงานทำให้เกิดความมั่นคง โดยเฉพาะมิได้มีการพิจารณาถึงความเหมาะสมของสภาพชุมชน ขาดการศึกษาลักษณะนิสัยและพฤติกรรมของสมาชิกในชุมชน แออัด และขาดการวางแผนในการกำหนดกติกา กฎเกณฑ์ต่าง ๆ รวมทั้งความรับผิดชอบร่วมกัน ต่อปัญหาที่เกิดขึ้น ทำให้เห็นว่าการรวมกลุ่มของสมาชิก ไม่ใช่เกิดจากความสนใจของสมาชิกหรือหัวหน้าสาย อย่างแท้จริงที่จะร่วมกันเข้ามาแก้ไขปัญหาในชุมชน

5) วิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นจากอัคคีภัย

เนื่องจากชาวบ้านจากชุมชนต่าง ๆ ที่เข้าเป็นสมาชิกนั้นส่วนใหญ่จะเป็นบ้านพร้อมรื้อหรือเป็นที่บุกรุกริมทางรถไฟ สภาพที่อยู่อาศัยเป็นชุมชนแออัด และเมื่อสอบถามผู้นำกลุ่มและผู้ที่ทำฝ่ายบัญชี ถึงการเกิดอัคคีภัย พบว่าสาเหตุที่ทำให้เกิดหนี้เสียเป็นจำนวนมากเกิดจาก

ครั้งที่ 1 ไฟไหม้ในชุมชนโรงปูนฝั่งเหนือและโรงปูนฝั่งใต้ ต้นปี 2543 ทำให้บ้านเรือนของสมาชิกที่กู้เงินไปในระยะแรกได้รับความเสียหาย และสมาชิกที่กู้เงินบางส่วนกลับต่างจังหวัด และไม่กลับมาที่ชุมชนอีก

ครั้งที่ 2 ไฟไหม้ชุมชนเพชรพระราม ปลายปี 44 บ้านเรือนของสมาชิกได้รับความเสียหายเช่นเดียวกัน จำนวน 24 หลังคาเรือน สมาชิกบางส่วนถือโอกาสหนีและไม่จ่ายเงินกู้คืนกลุ่ม

ครั้งที่ 3 ไฟไหม้ครั้งล่าสุดเมื่อวันที่ 1 มกราคม 2546 ที่ผ่านมา บริเวณชุมชนเพชรพระรามอีกครั้งแต่อยู่ด้านริมคลองแสนแสบ บ้านเรือนของสมาชิกส่วนใหญ่ได้รับความเสียหายถึง 50 หลังคาเรือน ซึ่งส่งผลให้ศูนย์ ฯ จำเป็นต้องระงับการเก็บเงินกู้ และเงินออมของสมาชิกที่ได้รับความเดือดร้อน จนกว่าสมาชิกจะมีความชัดเจนในเรื่องที่อยู่อาศัย

6) การไถ่ถอนบ้านที่ถูกยึดให้กับสมาชิก

สมาชิกบางส่วนจากชุมชนทับแก้ว ชุมชนเพชรพระรามและสมาชิกจากชุมชนโรงปูนได้นำบ้านไปจำนองไว้กับหนี้นอกระบบถึง 8 หลัง จนเกือบหลุดจำนองสมาชิกจึงได้แจ้งให้ทางผู้นำกลุ่ม

ทราบและทำการไถ่ถอนบ้านของสมาชิกทั้ง 8 หลัง เป็นเงินจำนวน 280,000 บาท และพบว่า มีจำนวน 3 หลังของชุมชนเพชรพระรามได้ถูกไฟไหม้เมื่อวันที่ 1 มกราคม ที่ผ่านมา และจากการสอบถามสมาชิกและผู้นำกลุ่มสัจจะออมรายวันได้รับทราบข้อมูลตรงกันว่าสมาชิกอีก 4 ราย ยังไม่ได้ส่งเงินให้กับธนาคารสัจจะออมรายวันเลย

สมาชิกสตรีอายุ 62 ปี เล่าว่า "สาเหตุเนื่องจากเมื่อทางกลุ่มไถ่ถอนบ้านจากที่นั้นออก ระบบให้แล้ว ไม่มีเงินทุนสำรองไว้สำหรับประกอบอาชีพจึงจำเป็นต้องกู้ที่นั้นออกระบบอีกตามเคย และทุกวันนี้ก็ต้องส่งเงินให้กับที่นั้นออกระบบเพราะถ้าไม่ส่ง พวกมอเตอร์ไซด์ก็จะดำ และต้องเจอ ดอกเบี้ยปรับอีกมาก ส่วนที่ไม่จ่ายเงินให้กับกลุ่มเพราะ พอพูดคุยกับ "นินา" ได้ และทางกลุ่มไม่เคยใช้ความรุนแรงในการทวงหนี้ আজมีบ้างเหมือนกันที่ถูก นินาว่า แต่เมื่อเปรียบเทียบกับความจำเป็นในการส่งก็คงต้องเลือกส่งมอเตอร์ไซด์ก่อน"

จากการดำเนินงานที่ผ่านมาพอที่จะสรุปได้ว่าก่อนการฟื้นฟู กลุ่มประสบปัญหาค่าใช้จ่ายในการบริหารจัดการสูง สมาชิกลาออกเป็นจำนวนมาก กลุ่มขาดสภาพคล่องของเงินสด ไม่มีเงินสำรองไว้ในเวลาฉุกเฉิน ไม่พบการประชุมปรึกษาหารือของคณะกรรมการ หัวหน้าสาย และสมาชิก กฎเกณฑ์ กติกา หรือระเบียบต่าง ๆ ขาดความชัดเจน การตัดสินใจปรับเปลี่ยนต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับผู้นำกลุ่มสัจจะออมรายวัน ขาดการติดตามดูแลกันเองระหว่างสมาชิก หัวหน้าสาย และผู้นำกลุ่ม ขาดการวางแผนงบประมาณ และประมาณการทุนหมุนเวียน การกู้ยืม ค่าใช้จ่ายในการบริหารจัดการ และสวัสดิการ การพิจารณาการให้กู้เงินเกินอัตราปกติขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของผู้ดูแลกิจการธนาคารสัจจะออมรายวันและพบความคลาดเคลื่อนของตัวเลขข้อมูลสถิติทั่วไป และยอดเงินระหว่างสมาชิกกับสำนักงานกลุ่มฯ วงเงินกู้ของสมาชิกครั้งแรกให้ 2,000 - 3,000 บาท ต่อไปเพิ่มถึง 5,000 บาท คล้าย ๆ กับการให้เครดิต การกู้ยืมมีการคิดดอกเบี้ย ค่าบำรุงพื้นที่ โดยหักพื้นที่ คล้าย ๆ กับวิธีการเช่นเดียวกับธุรกิจเงินกู้ออกระบบ หากพิจารณาอีกด้านหนึ่งจะพบว่าข้อผิดพลาดที่เกิดขึ้นกับกลุ่มนั้นสิ่งหนึ่งไม่สามารถปฏิเสธได้เลยคือ การขาดการติดตามประเมินผลและการลงพื้นที่เพื่อเยี่ยมเยียนกลุ่ม และเกิดจากการใส่ใจตัวผู้นำกลุ่มในด้านการบริหารจัดการ ภายในและพบว่า ชุมชนต่าง ๆ ที่ดำเนินกิจกรรมร่วมกับธนาคารสัจจะออมรายวันร่วมกันมาจากชาวบ้าน 9 ชุมชน ส่วนอีก 3 ชุมชนดำเนินการอิสระแต่ได้รับคำแนะนำเมื่อแรกเริ่มดำเนินการ ปัจจุบันเหลือเพียง 6 ชุมชนเท่านั้น คือชุมชนอามานะห์ ชุมชนเพชรพระราม ชุมชนโรงปูนเหนือ ชุมชนโรงปูนใต้ ชุมชนทับแก้ว และชุมชน ส.พัทยา และมีสมาชิกเหลือเพียง 378 รายเท่านั้น

จากประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นภายในกลุ่มสัจจะออมรายวันก่อนการฟื้นฟูกลุ่ม ซึ่งเกิดจากทั้งปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน เมื่อมีการฟื้นฟูองค์การการเงินของชาวบ้านแห่งนี้ขึ้นมาใหม่ มี

การเปลี่ยนแปลงกระบวนการต่าง ๆ มากมายสามารถสรุปรายละเอียดโดยการเปรียบเทียบให้เห็นความชัดเจนมากขึ้น ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.6
การเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงระหว่างก่อนการฟื้นฟูกลุ่มและช่วงฟื้นฟูกลุ่ม
สัจจะออมรายวันชุมชนเขตห้วยขวาง

กระบวนการกลุ่ม	ก่อนการฟื้นฟูกลุ่ม	ช่วงฟื้นฟูกลุ่ม
1. เป้าหมาย	<ul style="list-style-type: none"> - การจัดหนี้ในระบบให้หมดไปจากชุมชนและทำให้สมาชิกสามารถช่วยเหลือตนเองได้ 	<ul style="list-style-type: none"> - ปลดปล่อยเพื่อบรรเทาปัญหาหนี้ในระบบในพื้นที่ - นำดอกเบี้ยยที่ได้มาจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิก
2. แรงจูงใจของหัวหน้าสาย	<ul style="list-style-type: none"> - ได้กู้ดอกเบียยถูกกว่าสมาชิกคือร้อยละ 3 บาทต่อเดือน - ค่าเดินทางคนละ 300 บาท 	<ul style="list-style-type: none"> - สวัสดิการคนทำงาน - ได้เป็นคณะกรรมการกลุ่ม
3. การคัดเลือกสมาชิก	<ul style="list-style-type: none"> - รับสมัครไม่จำกัดเพศ วัยหรืออายุ 	<ul style="list-style-type: none"> - ไม่รับสมาชิกเพิ่ม - คัดระดับของสมาชิกที่มีอยู่โดยดูจากความสม่ำเสมอในการออมและการชำระคืน
4. ประเภทสมาชิก	<ul style="list-style-type: none"> - ใช้สมุดเป็นตัวแบ่งประเภท มี 3 สี คือ 1. สีเขียวคือสมาชิกสัจจะรายวัน 2. สีฟ้าคือสมาชิกครอบครัวสัจจะ 3. สีชมพูคือสมาชิกรายเดือน 	<ul style="list-style-type: none"> - ใช้สีเขียวชนิดเดียว
5. การคัดเลือกหัวหน้าสาย	<ul style="list-style-type: none"> - เลือกจากสมาชิกที่ได้รับการปลดหนี้ในระบบ - เลือกจากกรรมการชุมชนที่ไว้ใจได้ - เลือกจากบุคคลที่เป็นที่รู้จักของสมาชิกในชุมชน - ความสัมพันธ์ส่วนตัวของหัวหน้าสายกับผู้นำกลุ่ม 	<ul style="list-style-type: none"> - ความสัมพันธ์ส่วนตัวของหัวหน้าสายกับผู้นำกลุ่ม - เลือกจากกรรมการชุมชนที่มีฐานะและสนใจกิจกรรมของกลุ่มอย่างจริงจัง

ตารางที่ 4.6 (ต่อ)

กระบวนการกลุ่ม	ก่อนการฟื้นฟูกลุ่ม	ช่วงฟื้นฟูกลุ่ม
6. หลักฐานการเงินและบัญชี	<ul style="list-style-type: none"> - สมุดของสมาชิกหัวหน้าสายเป็นคนเก็บ - ใบรายงานการเงินเข้าใจยาก - ไม่มีการแยกแหล่งงบประมาณที่ได้มา 	<ul style="list-style-type: none"> - มีการแยกแหล่งงบประมาณและแยกกองทุนต่าง ๆ ไว้เฉพาะ - มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบใบรายงานการเงินให้เข้าใจมากขึ้น - สมุดของสมาชิกให้สมาชิกเป็นผู้เก็บ - มีหัวหน้าสายเดินเก็บเงิน 4 คน
7. อำนาจการตัดสินใจ	<ul style="list-style-type: none"> - ขึ้นอยู่กับผู้นำกลุ่มเพียงคนเดียว 	<ul style="list-style-type: none"> - การตัดสินใจต่าง ๆ จะขึ้นอยู่กับคณะกรรมการกลุ่ม
8. กฎ กติกา ระเบียบ	<ul style="list-style-type: none"> - ไม่ปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษร - ผู้นำหรือหัวหน้าสายเป็นผู้บอกกล่าวให้ทราบ - ผู้นำเป็นผู้กำหนด 	<ul style="list-style-type: none"> - มีกฎ กติกา แจกให้สมาชิกได้รับทราบทุกคน - สมาชิก หัวหน้าสายและผู้นำเป็นผู้กำหนดร่วมกัน
9. การกู้	<ul style="list-style-type: none"> - ไม่มีการทำสัญญา - หัวหน้าสายเสียดอกเบี้ยร้อยละ 3 บาทเดือน ส่วนสมาชิกเสียดอกเบี้ยร้อยละ 5 บาทต่อเดือน - เด็กให้กู้เพื่อการศึกษาไม่เกินคนละ 2,000 บาท - ไม่มีการกำหนดเพดานวงเงินกู้ - ถ้าเกินกำหนดไม่มีค่าปรับ 	<ul style="list-style-type: none"> - มีการทำสัญญา และมีผู้ค้ำประกัน 1 คน - เสียดอกเบี้ยเท่ากันคือร้อยละ 5 บาทต่อเดือน - เด็กมีการกำหนดดังนี้ ระดับประถม ไม่เกิน 1,500 บาท ระดับมัธยมไม่เกิน 2,000 บาท ระดับอุดมศึกษาไม่เกิน 3,000 บาท - กู้ไม่เกินคนละ 2,000 บาท ยกเว้นในกรณีจำเป็นต้องผ่านการเห็นชอบจากคณะกรรมการกลุ่ม - ถ้าเกินกำหนดไป 15 วันเสียค่าปรับวันละ 10 บาท
10. ค่าสมัคร	<ul style="list-style-type: none"> - ไม่แน่นอนแล้วแต่หัวหน้าสาย 	<ul style="list-style-type: none"> - แรกเข้า 50 บาทและเงินออมครั้งแรก 50 บาท

ปัญหาต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้นทางสำนักงานพัฒนาชุมชน (องค์การมหาชน) หรือ พอช. ซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบและให้งบประมาณในการดำเนินกิจกรรมการออมของกลุ่มลัจจะ ออมรายวันชุมชนเขตห้วยขวาง ได้มีมติให้ฟื้นฟูกลุ่มลัจจะออมรายวันชุมชนเขตห้วยขวางขึ้นมาใหม่ โดยที่ยังไม่มีความชัดเจนในเรื่องจำนวนของงบประมาณมากนัก แต่ให้ทางกลุ่มหาทางแก้ไข ปัญหาที่เกิดขึ้นและต้องการทราบแนวทางในการทำงานของกลุ่ม รวมทั้งให้มีการจัดรูปแบบการทำงานในรูปของคณะกรรมการที่ชัดเจนมากขึ้น ประกอบกับมีการนำแนวคิดสวัสดิการชุมชนมาใช้ให้สอดคล้องกับความต้องการของสมาชิกในชุมชน ดังนั้นผู้วิจัยจึงทำการศึกษา "ทางเลือกในการฟื้นฟูสวัสดิการชุมชน : กรณีศึกษากลุ่มลัจจะออมรายวันชุมชนเขตห้วยขวาง" เพื่อหาทางเลือกที่เหมาะสมกับสถานการณ์ของกลุ่ม และเพื่อเป็นการฟื้นฟูและพัฒนากลุ่มควบคู่กันไป

4.3 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ

จากการศึกษา โดยการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ จำนวน 10 คน พบว่ากลุ่มผู้ให้ข้อมูลเกินกว่าครึ่งเป็นหญิง ร้อยละ 80.00 เป็นชาย ร้อยละ 20.00 มีอายุเฉลี่ย 41.40 ปี โดยมีอายุระหว่าง 40-49 ปี คิดเป็นร้อยละ 40.00 ส่วนใหญ่ร้อยละ 70.00 นับถือศาสนาพุทธ มีจำนวน 3 คน นับถือศาสนาอิสลาม (ร้อยละ 30.00) ผู้ให้ข้อมูลจบการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช.มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 30.00 ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญส่วนใหญ่ สมรสแล้ว คิดเป็นร้อยละ 50.00 รองลงมาเป็นหม้ายหรือหย่าร้าง (ร้อยละ 40.00) จำนวนสมาชิกที่อาศัยอยู่ในครอบครัวอยู่ระหว่าง 2 - 5 คน ถึงร้อยละ 70.00 ซึ่งถือว่าเป็นครอบครัวขนาดกลาง และร้อยละ 30.00 มีสมาชิกอยู่ระหว่าง 6 - 10 คน ในด้านการประกอบอาชีพ ร้อยละ 60.00 มีอาชีพรับจ้าง รองลงมา คือค้าขาย (ร้อยละ 40.00) โดยมีรายได้อยู่ระหว่าง 6,001 - 10,000 บาทบาทต่อเดือน คิดเป็นร้อยละ 50.00 ทั้งนี้ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญในส่วนที่เป็นสมาชิกกลุ่มลัจจะออมรายวัน 6 คน เป็นและโดยตำแหน่งเป็นหัวหน้าสายกับคณะกรรมการกลุ่มจำนวน 3 คน ผู้นำกลุ่ม 1 คน ซึ่งรายละเอียดต่าง ๆ ปรากฏดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.7
ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ

ข้อมูลพื้นฐาน	จำนวน (N=10)	ร้อยละ
1. เพศ		
- ชาย	2	20.00
- หญิง	8	80.00
2. อายุ		
- 20 - 29 ปี	2	20.00
- 30 - 39 ปี	2	20.00
- 40 - 49 ปี	4	40.00
- 50 - 59 ปี	1	10.00
- 60 ปี ขึ้นไป	1	10.00
(อายุต่ำสุด 28 ปี สูงสุด 63 ปี $x = 41.40$ ปี)		
3. ศาสนา		
- พุทธ	7	70.00
- อิสลาม	3	30.00
4. ระดับการศึกษา		
- ต่ำกว่าประถมศึกษาปีที่ 6	2	20.00
- ประถมศึกษาปีที่ 6	2	20.00
- มัธยมศึกษาตอนต้น	2	20.00
- มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช.	3	30.00
- ระดับอนุปริญญา/ปวส.	1	10.00
- ระดับปริญญาตรี	-	-
5. สถานภาพสมรส		
- โสด	1	10.00
- สมรส	5	50.00
- หม้าย / หย่าร้าง	4	40.00
6. จำนวนสมาชิกในครอบครัว		
- จำนวน 2 - 5 คน	7	70.00
- จำนวน 6 - 10 คน	3	30.00

ตารางที่ 4.7 (ต่อ)

ข้อมูลพื้นฐาน	จำนวน (N=10)	ร้อยละ
7.อาชีพหลัก		
- รับจ้าง	6	60.00
- ค้าขาย	4	40.00
8. รายได้ต่อเดือน		
- 3,000 – 6,000 บาท	4	40.00
- 6,001 – 10,000 บาท	5	50.00
- 10,001 – 15,000 บาท	1	10.00
- 15,001 – 20,000 บาท	1	10.00
9. ตำแหน่งในกลุ่มออมทรัพย์		
- หัวหน้าสาย	3	30.00
- สมาชิก	6	60.00
- ผู้นำ	1	10.00

4.4 ความเห็นของสมาชิกเกี่ยวกับการจัดสวัสดิการชุมชนของกลุ่มสัจจะออมรายวัน ชุมชนเขตห้วยขวาง

ข้อมูลความเห็นของสมาชิกเกี่ยวกับการจัดสวัสดิการชุมชนของกลุ่มสัจจะออมรายวันชุมชนเขตห้วยขวางแบ่งออกตามลักษณะการเก็บข้อมูลซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับสมาชิก และข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่มของสมาชิกดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.4.1 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Indepth Interview)

จากการสัมภาษณ์เจาะลึกกับสมาชิกของกลุ่มสัจจะออมรายวันทั้ง 6 คน ครบทุกชุมชน โดยใช้แนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์ในด้านความเข้าใจความหมายของคำว่า "สวัสดิการ" ความสนใจของสมาชิกต่อการจัดสวัสดิการชุมชนประเภทของสวัสดิการที่สมาชิกต้องการ ประโยชน์ที่สมาชิกได้รับ ปัญหาอุปสรรคต่างๆ ที่ท่านทราบเกี่ยวกับการจัดสวัสดิการของกลุ่ม ข้อ

เสนอแนะต่อรูปแบบการจัดสวัสดิการของกลุ่มและความคาดหวังต่ออนาคตของสมาชิกจากแนวทางการสัมภาษณ์ดังกล่าวสรุปได้ดังนี้ (ดูรายละเอียดจากการสัมภาษณ์เจาะลึกในภาคผนวก ค)

1) ความเข้าใจความหมายของคำว่า "สวัสดิการ"

สมาชิกส่วนใหญ่มีความเข้าใจว่า "สวัสดิการ" คือการให้เปล่า การให้โดยไม่คิดค่าตอบแทน หรือการสงเคราะห์นั่นเอง มักจะให้กับผู้สูงอายุ คนพิการ เนื่องจากทุกชุมชนจะมีผู้สูงอายุที่ได้รับสวัสดิการเงินสงเคราะห์คนละ 300 บาท และคนพิการจะได้รับเงินจากหลวงหรือที่เรียกว่าเบี้ยยังชีพเดือนละ 500 บาท ผู้ที่ให้ส่วนใหญ่จะเป็นจากรัฐบาลการให้โดยการคิดดอกเบี้ยไม่ถึงว่าเป็นสวัสดิการ แต่ก็มีสมาชิกบางคน ที่ให้ความเห็นว่า "สวัสดิการ" คือ การให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ตกทุกข์ได้ยาก ทุกประเภท ไม่ว่าจะเป็นเด็ก คนพิการ คนชรา หรือชาวบ้านที่ถูกไฟไหม้ น้ำท่วม หรือแม้แต่ บัตรทอง 30 บาท รักษาทุกโรค ก็ถือว่าเป็นสวัสดิการ สำหรับการกู้เงินของสมาชิกที่กลุ่มสั่งจะออมนรายวันนั้นสมาชิกทุกคนมีความเห็นว่า ไม่ถือว่าเป็นสวัสดิการของกลุ่มแต่เป็นแหล่งกู้เงินแหล่งหนึ่งเท่านั้นเนื่องจากมีการคิดดอกเบี้ย แม้ว่าดอกเบี้ยจะถูกกว่าที่อื่นก็ระบบมากก็ตาม แต่ถ้านำดอกเบี้ยนั้นมาจัดสรรปันส่วนให้แก่สมาชิกทุกคนอย่างเท่าเทียมกันก็ถือว่าเป็นสวัสดิการได้อีกประเภทหนึ่ง

2) ความสนใจของสมาชิกต่อการจัดสวัสดิการชุมชน

เมื่อสอบถามเหตุผลของการสมัครเข้าเป็นสมาชิกของกลุ่มสั่งจะออมนรายวันนั้นสมาชิกทุกคนที่ให้สัมภาษณ์ต่างมีความต้องการที่จะกู้เงินเนื่องจากฝากออม 5 วัน ก็สามารถกู้เงินได้แล้ว กฏ กติกา ต่าง ๆ ไม่เคร่งครัดและที่สำคัญคือดอกเบี้ยถูกส่งน้อย สำหรับการจัดสวัสดิการที่ทางกลุ่มเคยกำหนดไว้ถึง 15 ประเภทนั้น มีเพียงสมาชิก 2 รายเท่านั้นที่ทราบว่ามี เพราะเคยได้ยินผู้นำกลุ่มพูด เคยเห็นติดไว้ที่ศูนย์ประสานงานของกลุ่ม แต่ไม่ได้สนใจเนื่องจากคิดว่าไม่สามารถจัดให้แก่สมาชิกได้จริง และไม่เคยเห็นว่าทำได้ สมาชิกผู้ให้ข้อมูลทุกคนกล่าวเป็นเสียงเดียวกันว่า "เมื่อพูดถึงกลุ่มสั่งจะออมนรายวันสมาชิกจะนึกถึงเรื่องเงินกู้มากกว่าและไม่เคยได้ยินคนในชุมชนพูดถึงเรื่องสวัสดิการเลย" ส่วนชุมชนทับแก้วมีความเห็นเพิ่มเติมในเรื่องของ "เงินปันผล" โดยให้ความเห็นว่า ควรมีการปันผลให้แก่สมาชิกเมื่อครบปี เพราะเอาเงินของเราฝาก เมื่อกู้เงินจากกลุ่มก็เอาเงินของเราคืนแต่ไม่แน่ใจว่าเงินปันผลนั้น เป็นการจัดสวัสดิการอีกประเภทหนึ่งหรือไม่

เมื่อถามถึงความสนใจของสมาชิกเกี่ยวกับการสวัสดิการชุมชนในช่วงฟื้นฟูกลุ่ม สมาชิกให้อธิบายถึงความหมายของคำว่า "สวัสดิการชุมชน" เนื่องจากเป็นคำที่สมาชิกไม่คุ้นนัก ผู้วิจัยจึงต้องอธิบายให้สมาชิกทุกคนทราบ โดยมีกรอบของการอธิบายดังนี้ "สวัสดิการชุมชน คือ การสร้างหลักประกันความมั่นใจของสมาชิกกลุ่มทุกคน ซึ่งหมายรวมถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่จะทำให้คนใน

ชุมชนดีขึ้น ทั้งอยู่ในรูปสิ่งของหรือเงินกู้ทั้งในรูปการคิดดอกเบี้ยราคาถูก เงินยืมจากกลุ่มที่ให้โดย
ไม่คิดดอกเบี้ยต้องชำระคืนภายในระยะเวลาที่ตกลงกับทางกลุ่ม และเงินให้เปล่าสำหรับผู้ด้อย
โอกาสต่าง ๆ ในชุมชน หรือเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสมาชิกตั้งแต่เกิดจนตาย ผู้จัดสวัสดิการและผู้
รับผลประโยชน์คือสมาชิกของกลุ่มที่อยู่ในชุมชนนั่นเอง”

เมื่อสรุปถึงความสนใจของสมาชิกหลังจากอธิบายความหมายของคำว่า“สวัสดิการชุมชน”
แล้วพบว่า สมาชิกทุกคนให้ความสนใจในเรื่องของของการจัดสวัสดิการมากขึ้น เนื่องจากเล็งเห็น
ผลประโยชน์ที่ควรได้รับจากกลุ่มและที่สำคัญทำให้ทราบว่า เงินกู้จัดว่าเป็นสวัสดิการอีกประเภท
หนึ่ง และมีสมาชิกรายหนึ่งจากชุมชนเพชรพระรามได้เปรียบเทียบให้ฟังอย่างน่าสนใจว่า “การคิด
ดอกเบี้ยของกลุ่มเปรียบเสมือนกับการที่รัฐเก็บภาษีจากประชาชนแล้วนำภาษีที่ได้นั้นมาจัด
ระบบสวัสดิการต่าง ๆ ให้กับคนทั่วประเทศ ซึ่งก็ยังไม่ครอบคลุมคนด้อยโอกาสที่มีอยู่มากโดย
เฉพาะคนที่อยู่ในสลัม ถ้ากลุ่มสามารถจัดสวัสดิการกันเองได้ รัฐคงต้องอายถ้ารู้ว่า คนยากจนใน
สลัมสามารถทำกันได้จริงแต่คงต้องอาศัยความร่วมมือจากสมาชิกทุกคนที่มีอยู่ในขณะนี้อย่าง
มาก”

3) ประเภทของสวัสดิการที่สมาชิกต้องการ

ประเภทของสวัสดิการที่สมาชิกต้องการ สมาชิกจาก 5 ชุมชนมีความเห็นว่า การนำผล
กำไรจากการปล่อยเงินให้สมาชิกกู้ในส่วนหนึ่งควรนำมาจัดรูปแบบของเงินปันผลเมื่อครบปี
ในกรณีที่อยู่ระหว่างการฟื้นฟูกลุ่ม ในปีแรกอาจจะปันผลให้แก่สมาชิกทุกคนในรูปของข้าวของ
เครื่องใช้ที่จำเป็นภายในครัวเรือน เช่น ข้าวสาร กะปิ น้ำปลา น้ำตาลทราย เป็นต้น ส่วนสมาชิก
จากชุมชนอามานะห์เสนอว่า เนื่องจากสมาชิกของกลุ่มภายในชุมชนทุกคนนับถือศาสนาอิสลาม
ไม่สามารถรับสวัสดิการในรูปของเงินปันผลได้ เนื่องจากผิดข้อบัญญัติของศาสนาจึงขอให้จัดเป็น
ข้าวของใช้ที่จำเป็นสำหรับประกอบอาหารภายในครอบครัวแทน สิ่งที่สมาชิกให้ความสนใจรองลง
มาและมีความเห็นเหมือนกัน 5 ชุมชนคือ สวัสดิการด้านการรักษาพยาบาล ยกเว้นชุมชน ส.พัทยา
มีความเห็นเหมือนกันว่าควรมีการจัดสวัสดิการด้านที่อยู่อาศัยให้แก่สมาชิกเนื่องจากเห็นชุมชน
ใกล้เคียงเช่นเพชรพระรามได้เกิดเหตุไฟไหม้ถึง 2 ครั้ง ชุมชนโรงปูนเหนือ 2 ครั้งทำให้เกิดความไม่
มั่นคงในเรื่องที่อยู่อาศัย และเป็นชุมชนที่เป็นที่บูกรุกของเอกชนซึ่งอาจเกิดปัญหาการไล่ที่หรือเกิด
เพลิงไหม้ได้อันอาจส่งผลทำให้สมาชิกในชุมชนไร้ที่อยู่อาศัยได้ในอนาคต ความเห็นของสมาชิกต่อ
ประเภท สวัสดิการในอันดับ 3 คือสมาชิกจากชุมชนเพชรพระราม ชุมชนอามานะห์ และชุมชนทับ
แก้ว แสดงความเห็นว่าจะจัด สวัสดิการการฌาปนกิจศพ สมาชิกจากชุมชนโรงปูนเหนือ และชุม
ชนโรงได้เห็นว่าควรมีการจัดสวัสดิการการคลอดบุตร ส่วนสมาชิกจากชุมชน ส.พัทยา เห็นว่าควร

มีการจัดสวัสดิการด้านการรักษาพยาบาล สำหรับความเห็นของสมาชิกต่อประเภทสวัสดิการในอันดับ 4 พบว่าสมาชิกจากชุมชนอามานะห์ ชุมชนทับแก้ว และชุมชนเพชรพระรามมีความเห็นว่าสวัสดิการที่ควรจัดสวัสดิการคลอดบุตร ส่วนสมาชิกจากชุมชนโรงปูนเหนือ ชุมชนโรงปูนใต้ และชุมชน ส.พัตยา คือ สวัสดิการฌาปนกิจ เพื่อให้เห็นความชัดเจนมากขึ้นสามารถสรุปรายละเอียดในรูปของตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 4.8
ความเห็นของสมาชิกต่อประเภทสวัสดิการที่สมาชิกต้องการ

ชุมชน	ประเภทสวัสดิการที่สมาชิกต้องการ			
	อันดับ 1	อันดับ 2	อันดับ 3	อันดับ 4
1.อามานะห์	ปันผลในรูปข้าวของเครื่องใช้	รักษาพยาบาล	ฌาปนกิจ	คลอดบุตร
2.เพชรพระราม	เงินปันผล	รักษาพยาบาล	ฌาปนกิจ	คลอดบุตร
3.ทับแก้ว	เงินปันผล	รักษาพยาบาล	ฌาปนกิจ	คลอดบุตร
4.โรงปูนเหนือ	เงินปันผล	รักษาพยาบาล	คลอดบุตร	ฌาปนกิจ
5.โรงปูนใต้	เงินปันผล	รักษาพยาบาล	คลอดบุตร	ฌาปนกิจ
6. ส.พัตยา	เงินปันผล	ที่อยู่อาศัย	รักษาพยาบาล	ฌาปนกิจ

4) ความเห็นของสมาชิกต่อประโยชน์ที่ได้รับในการจัดสวัสดิการ

สมาชิกส่วนใหญ่มีความเห็นว่า ถ้ากลุ่มมีการจัดสวัสดิการได้จริงก็จะเป็นประโยชน์ต่อสมาชิกโดยตรงมากขึ้นในด้านความมั่นคงในชีวิต ที่สำคัญในด้านสวัสดิการเงินกู้ถ้ากลุ่มมีเงินให้สมาชิกทุกคนก็ได้โดยไม่ผลัดผ่อนเหมือนที่ผ่านมาจะทำให้สมาชิกไม่ต้องหันไปหาเงินกู้นอกระบบได้อีก และประโยชน์ทางอ้อมคือส่งเสริมให้สมาชิกมีนิสัยในการออมเงิน สำหรับประโยชน์สำหรับกลุ่มนั้นมีความเห็นว่าจะเป็นสิ่งที่ทำให้กลุ่มลดปัญหาจากการเก็บเงินกู้ไม่ได้และทำให้สมาชิกส่งออมดีขึ้น

5) ปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ที่ท่านทราบเกี่ยวกับการจัดสวัสดิการของกลุ่ม

สมาชิกทุกคนไม่เคยทราบปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการจัดสวัสดิการชุมชนของกลุ่มและไม่เคยเห็นว่ากลุ่มจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิกนอกจากสวัสดิการเงินกู้เท่านั้น และไม่ทราบว่าขณะนี้สถานการณ์ของกลุ่มเป็นอย่างไร นอกจากรู้ว่าในช่วงเดือนกันยายนและเดือนตุลาคมกลุ่มมีเงินให้สมาชิกกู้ กลุ่มเริ่มประสบปัญหาในช่วงเดือนธันวาคมเป็นต้นมาคือกลุ่มไม่สามารถปล่อย

ผู้ได้เหมือนเดิม ข้อมูลที่สมาชิกรับทราบส่วนใหญ่มาจาก สมาชิกภายในชุมชน หัวหน้าสายและ
 คนทำงานที่ศูนย์ประสานงานของกลุ่ม

6) ข้อเสนอแนะของสมาชิกต่อรูปแบบการจัดสวัสดิการของกลุ่ม

สมาชิกส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่าควรมีการประชุมร่วมกันเพื่อกำหนดรูปแบบการจัดสวัสดิ
 การของกลุ่มเนื่องจากสมาชิกส่วนใหญ่ไม่มีความรู้มากนัก สมาชิกจากชุมชนทับแก้วและชุมชน
 อามานะห์ เสนอว่าควรมีกฎเกณฑ์ ระเบียบ เช่นเดียวกับการสมัครเข้าเป็นสมาชิกของกลุ่ม เพื่อ
 ความโปร่งใสควรมีการตรวจสอบผู้รับผลประโยชน์ร่วมกันว่าสมควรได้รับหรือไม่

7) ความพร้อมของสมาชิกในการฟื้นฟูการจัดสวัสดิการชุมชน

ผลการศึกษาพบว่า สมาชิกส่วนใหญ่ขาดความรู้ ความเข้าใจในเรื่อง สวัสดิการชุมชน
 และไม่เคยทราบหรือรับรู้วากลุ่มได้จัดสวัสดิการอะไรให้แก่สมาชิกบ้าง ทำให้เห็นภาพรวมโดย
 ทั่วไปเกี่ยวกับการขาดความพร้อม ความต้องการ และความสำคัญในการจัดสวัสดิการของสมาชิก
 โดยตรง

4.4.2 การสนทนากลุ่ม (Focus group) ของสมาชิก

การสนทนากลุ่มตัวแทนสมาชิกจาก 6 ชุมชน ๆ ละ 2 คน จำนวนทั้งสิ้น 12 คน โดยใช้แนว
 คำถามประกอบการสนทนากลุ่มคือ ความหมายของคำว่า "สวัสดิการ" และ "สวัสดิการชุมชน"
 การรับรู้ของสมาชิกต่อการจัดสวัสดิการชุมชน ความเห็นของสมาชิกต่อการจัดรูปแบบสวัสดิการ
 ชุมชน แรงจูงใจและประโยชน์ที่ได้รับจากการจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิก (ดูรายละเอียดแนวทาง
 การสนทนากลุ่มในภาคผนวก จ.) ในที่นี้จะเน้นในเรื่องการจัดสวัสดิการชุมชนเท่านั้นสรุปรายละเอียด
 ได้ดังนี้

1) ความหมายของคำว่า "สวัสดิการและสวัสดิการชุมชน"

ความหมายของคำว่า "สวัสดิการ" นั้นสมาชิกมีความเข้าใจว่า สวัสดิการ คือการให้เปล่า
 เหมือนกับการทำบุญ ให้กับคนยากจน คนด้อยโอกาส การให้นั้นจะต้องไม่หวังผลตอบแทน ผู้ให้
 สวัสดิการส่วนใหญ่จะเป็นรัฐบาล มีสมาชิกรายหนึ่งให้ความเห็นว่า เอกชนก็มีการจัดสวัสดิการ
 เหมือนกันเช่น การประกันสังคมให้แก่ลูกจ้าง การพาลูกจ้างไปทัศนศึกษา หรือการจ่ายโบนัสให้แก่
 ลูกจ้าง เมื่อถามถึง "สวัสดิการชุมชน" สมาชิกส่วนใหญ่บอกไม่รู้ว่าเป็นอย่างไ่บ้างก็บอกว่าไม่
 เคยเห็นชุมชนจัดให้ แต่มีสมาชิกรายหนึ่งให้ความหมายไว้อย่างน่าฟังว่า "เกิดจากการรวมกลุ่มใน
 รูปอาสาสมัคร เป็นกลุ่ม หรือเป็นชมรม โดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกันเพื่อการช่วยเหลือกันระหว่างคน
 ในชุมชนด้วยกันเอง "

มีสมาชิกรายหนึ่งถามว่ากลุ่มลี้จจะออมรายวันนั้นถือว่ากลุ่มที่จัดสวัสดิการชุมชนหรือไม่ สมาชิกคนหนึ่งบอกว่า ไม่ใช่ โดยให้เหตุผลว่า "กลุ่มรับเงินจากหลวงมาหลายแห่งแล้วนำมาปล่อยกู้ให้กับสมาชิกแต่ไม่เห็นจัดการช่วยเหลืออะไร" สมาชิกอีกคนหนึ่งช่วยกันอธิบายว่า "กลุ่มถือว่าเป็นการจัดสวัสดิการชุมชนอย่างหนึ่งเพราะกลุ่มนำเงินมาปล่อยกู้ให้สมาชิกในราคาถูกกว่านั้นนอกระบบมากถือว่าเป็นการช่วยเหลือคนจน และกลุ่มไม่เคยใช้ความรุนแรงในการติดตามหนี้สินเหมือนนอกระบบ และผู้นำก็เสียสละรับผิดชอบทุกอย่างในการทำงานเพื่อกลุ่ม และถือว่าเป็นการให้ สวัสดิการเงินกู้แก่สมาชิกอย่างหนึ่งเหมือนกัน" สิ่งที่สมาชิกช่วยกันอธิบายทำให้สมาชิกที่ไม่เห็นด้วยเริ่มคล้อยตาม

2) การรับรู้ของสมาชิกต่อการจัดสวัสดิการของกลุ่ม

เมื่อผู้วิจัยถามถึงเหตุผลของการสมัครเข้าเป็นสมาชิกของกลุ่ม ส่วนใหญ่กล่าวว่าเป็นเสียเดียวกันว่า "ต้องการกู้เงิน เพราะดอกเบี้ยวถูก กฎกติกา ไม่มาก ไม่ต้องทำสัญญา สมัครเป็นสมาชิก 5 วันก็กู้ได้แล้ว สมาชิกส่วนใหญ่เคยกู้เงินจากกลุ่ม 2-3 ครั้ง ครั้งละไม่เกิน 2,000 บาท โดยชำระเงินคืนเป็นรายวันๆ ละ 70 บาทและเงินออมวันละ 20 บาท รวมส่งวันละ 90 บาท เหตุผลที่กู้เงินคือ สำหรับไว้เป็นค่าใช้จ่ายภายในบ้าน ส่วนหนึ่งให้เหตุผลว่ากู้เพื่อเป็นทุนสำหรับการประกอบอาชีพ บางคนกู้ไปเพื่อเป็นค่ารักษาพยาบาลของลูก และกู้ไปเพื่อใช้หนี้เพื่อนบ้าน จากข้อมูลดังกล่าวตรงกับที่ผู้วิจัยพบเห็นอยู่ตลอดเวลาในช่วงที่ลงพื้นที่ โดยอาศัยอยู่ที่ศูนย์ประสานงานของกลุ่มเพื่อสังเกตกระบวนการทำงานในช่วงเดือนตุลาคม ถึงเดือนธันวาคม 2545

สำหรับสวัสดิการที่กลุ่มเคยกำหนดไว้ สมาชิกส่วนใหญ่แสดงความคิดเห็นว่า ไม่เคยทราบ มีเพียงสมาชิกจากชุมชนอามานะห์ 2 คน และชุมชนเพชรพระราม 1 คน เท่านั้นที่เคยได้ยินว่ามี 10 กว่าประเภท แต่ไม่เคยทราบว่าจัดให้ใครบ้าง และมีลักษณะการดำเนินงานอย่างไร เคยเห็นติดเอกสารไว้ที่ศูนย์ประสานงานของกลุ่ม แต่ไม่ได้สนใจ

สวัสดิการที่สมาชิกได้รับส่วนใหญ่จะเป็นสวัสดิการเงินกู้ แต่สวัสดิการด้านอื่นๆ ยังไม่มีสมาชิกคนใดได้รับ

3) ความเห็นของสมาชิกต่อการจัดรูปแบบสวัสดิการชุมชนของกลุ่ม

ผู้วิจัยถามถึงความต้องการของสมาชิกต่อการจัดสวัสดิการของกลุ่มลี้จจะออมรายวันโดยเปิดโอกาสให้สมาชิกช่วยกันคิดถึงความเป็นไปได้ของการจัดสวัสดิการในด้านต่าง ๆ ที่กลุ่มควรจัดให้แก่สมาชิกโดยตั้งโจทย์ว่า "ถ้ากลุ่มมีกำไรจากการปล่อยให้สมาชิกกู้ โดยหักค่าใช้จ่ายในการบริหารจัดการของกลุ่ม เหลือกำไรประมาณเดือนละ 10,000 บาท ท่านเห็นว่าควรจะนำเงิน

ดังกล่าวมาจัดสวัสดิการอะไรบ้างให้แก่สมาชิก และจะมีวิธีการอย่างไรในการคัดเลือกสมาชิกให้ได้ รับสวัสดิการดังกล่าวอย่างทั่วถึงและยุติธรรม"

จากคำถามดังกล่าว พบว่าสมาชิกมีความคิดเห็นโดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 มีความเห็นว่าควรแบ่งกำไรออกเป็น 4 ส่วน ส่วนแรกเป็นเงินปันผลให้แก่สมาชิก ปีละ 1 ครั้ง 25% ส่วนที่ 2 เป็นเงินทุนสำรองและเป็นสวัสดิการคุ้มครองเงินกู้ 25% เพื่อใช้คุ้มครอง เงินกู้ของสมาชิกในกรณีที่สมาชิกเกิดเสียชีวิตและเพื่อให้เกิดความมั่นใจแก่สมาชิกว่าเงินที่ออกมา นั้นจะไม่สูญเปล่า ส่วนที่ 3 เป็นสวัสดิการสำหรับคนทำงานของกลุ่ม 30 % เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจ สำหรับคนทำงานของกลุ่ม และส่วนที่ 4 เพื่อจัดตั้งเป็นกองทุนสวัสดิการชุมชน 20% โดยมีกติกา ว่าสมาชิกรายใดที่ต้องการสวัสดิการกลุ่มควรจ่ายเงินสมทบสวัสดิการให้แก่กลุ่มเป็นรายเดือนๆ ละ 50 บาท เพื่อใช้เป็นกองทุนสวัสดิการสมทบสำหรับสมาชิก ถ้าสมาชิกรายใดไม่จ่ายเงินสมทบ เข้ากองทุนก็จะไม่ได้รับสวัสดิการของกลุ่มประเภทนี้ และสมาชิกกลุ่มนี้มีความเห็นว่าในช่วงแรก ควรแบ่งเป็น 2 ประเภทคือสวัสดิการค่ารักษาพยาบาล 10% และสวัสดิการฌาปนกิจศพ 10%

นอกจากนั้นกลุ่มนี้ยังเสนอให้มีกฎ กติกา สำหรับผู้ที่มีสิทธิ์ได้รับสวัสดิการจากกลุ่มดังนี้

1. จะต้องเป็นผู้ที่สมัครเป็นสมาชิกไม่ต่ำกว่า 1 ปี
2. จะต้องเป็นผู้มีเงินออมไม่ต่ำกว่า 3,000 บาท
3. จะต้องเป็นสมาชิกปัจจุบันเท่านั้นและได้รับการคัดเลือกเป็นสมาชิกระดับ 4 เท่านั้น

กลุ่มที่ 2 มีความเห็นว่าควรแบ่งกำไรออกเป็น 3 ส่วน ส่วนแรกเป็นเงินปันผลสำหรับ สมาชิก 30% ซึ่งในช่วงฟื้นฟูกลุ่มเงินส่วนนี้อาจจะน้อยเกินไปควรใช้วิธีให้ในรูปของขวัญ หรือข้าว ของเครื่องใช้ภายในบ้านที่จำเป็นตามยอดของเงินออมของสมาชิก ส่วนที่ 2 ใช้เป็นทุนสำรองของ กลุ่มไว้ในยามฉุกเฉิน 20% เช่น กรณีเกิดเหตุการณ์ไฟไหม้ภายในชุมชนหลายครั้งที่ผ่านมา สมาชิกที่ประสบภัยมาขอกลุ่มก็ไม่มีเงินให้กู้ เนื่องจากนโยบายของกลุ่มได้เงินมาเท่าไรต้องปล่อย กู้ให้หมดในวันนั้น โดยมีสมาชิกบางคนให้ข้อคิดว่า "ควรมีเงินติดกระเป๋าไว้บ้าง โบราณเค้าถือถ้า เงินในกระเป๋ามอดอนาคตก็จะมีเงินตลอดไป" ส่วนที่ 3 สำหรับจัดตั้งเป็นกองทุนสวัสดิการให้ แก่สมาชิกของกลุ่ม 50% โดยแบ่งเป็นสวัสดิการคนทำงาน 20% เพื่อเป็นสินน้ำใจเนื่องจากจะ ต้องเสียสละในการทำงานเพื่อกลุ่ม เป็นสวัสดิการค่ารักษาพยาบาล 15% สวัสดิการฌาปนกิจศพ 15% โดยมีกฎ กติกา เช่นเดียวกับกลุ่มที่ 1

ข้อสังเกตประการหนึ่งคือสมาชิกทุกคนมีความเห็นร่วมกันว่าที่จัดในรูปแบบแบ่งเป็นร้อยละที่ได้จากกำไรของกลุ่มนั้น โดยไม่คิดเป็นวงเงิน เนื่องจากเป็นช่วงที่กลุ่มต้องเรียนรู้ระบบการ ทำงานเพื่อความโปร่งใสและเพื่อที่จะตรวจสอบกองทุนได้ง่ายขึ้น ควรมีกฎ กติกาที่ชัดเจน และ

อาจมีการปรับเปลี่ยนเพื่อความเหมาะสมต่อไป โดยมีมติกันว่า กลุ่มจะต้องแสดงรายงานการเงิน ทุกเดือนว่ามียอดเงินแต่ละส่วนแต่ละกองทุนเท่าไรให้สมาชิกทราบโดยจะติดไว้หน้าที่ทำการศูนย์ ประสานงานของกลุ่มทุกวันที่ 10 ของเดือน

4) แรงจูงใจ/ประโยชน์ที่ได้รับจากการจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิก

สมาชิกทุกคนเห็นว่าจากการสนทนากลุ่มครั้งนี้ทำให้สมาชิกเกิดความเข้าใจกลุ่มถึงสภาพ ปัญหาต่าง ๆ มากขึ้นและตั้งใจที่มีส่วนร่วมในการจัดสวัสดิการชุมชนหรือสวัสดิการกลุ่ม ถ้ากลุ่มมีการจัดสวัสดิการดังกล่าวได้จริง มีความยุติธรรม และโปร่งใส คิดว่าคงมีสมาชิกอีกหลายคนคงเสียดายที่ลาออกไปก่อน รวมทั้งทำให้สมาชิกหลายคนสงออม และชำระเงินกู้คืนมากขึ้น

สมาชิกส่วนใหญ่เห็นว่าประโยชน์ที่สมาชิกได้รับคือ ทำให้สมาชิกมีความมั่นคงในชีวิตมากขึ้น เพราะสมาชิกส่วนใหญ่ในชุมชนมีอาชีพนอกระบบคือ ค้าขาย รับจ้างทั่วไป ทำให้ไม่สามารถเข้าถึงสวัสดิการที่รัฐจัดให้ได้

สรุปความเห็นจากสมาชิกต่อการจัดสวัสดิการชุมชนของกลุ่มจะออกรายวันชุมชนเขต ห้วยขวาง จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสนทนากลุ่มพบว่าสมาชิกส่วนใหญ่ยังขาด ความเข้าใจความหมายของคำว่า "สวัสดิการ" และ "สวัสดิการชุมชน" สมาชิกมีความสนใจต่อการ จัดสวัสดิการชุมชนของกลุ่มมากขึ้น สิ่งที่สมาชิกต้องการให้กลุ่มจัดสวัสดิการในระดับแรกคือในรูป ของเงินปันผล นอกจากนั้นยังเสนอให้มีการตั้งกองทุนสวัสดิการกลุ่มสำหรับสมาชิกเช่นสวัสดิการ ด้านการรักษาพยาบาล สวัสดิการฌาปนกิจศพ สวัสดิการคนทำงาน โดยแบ่งส่วนออกเป็นร้อยละ ของกำไรที่ได้ ลักษณะของกองทุนแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบคือ รูปแบบกองทุนสมทบโดยสมาชิกจะ ต้องจ่ายเงินสมทบเข้ากองทุนคนละ 50 บาทต่อเดือน ถ้าไม่ส่งก็จะไม่ได้รับสวัสดิการในส่วนนี้ อีก รูปแบบหนึ่งคือตั้งเป็นกองทุนสวัสดิการโดยใช้กำไรที่ได้จากการปล่อยกู้ให้สมาชิกเพียงอย่างเดียว มา ทั้ง 2 กลุ่มมีความเห็นตรงกันว่าควรมีกฎ กติกา ในการขอรับสวัสดิการกลุ่มของสมาชิกร่วมกัน ให้ชัดเจนประโยชน์ที่สมาชิกได้รับคือ ทำให้สมาชิกมีความมั่นคงในชีวิตมากขึ้น เพราะสมาชิกส่วนใหญ่มีอาชีพนอกระบบคือ ค้าขาย รับจ้างทั่วไป ทำให้ไม่สามารถเข้าสู่สวัสดิการที่รัฐจัดให้ได้ ประโยชน์ที่กลุ่มได้รับคือทำให้เกิดแรงจูงใจแก่สมาชิกในการส่งเงินออมและชำระเงินกู้คืนกลุ่มมากขึ้น อันส่งผลให้กลุ่มมีความมั่นคงในฐานะที่เป็นองค์กรการเงินชุมชนประเภทหนึ่งและมีการฟื้นฟู เร็วขึ้น

4.5 ความเห็นของหัวหน้าสายเกี่ยวกับการจัดสวัสดิการชุมชนของ กลุ่มสัจจะออมรายวันชุมชนเขตห้วยขวาง

ข้อมูลความเห็นของหัวหน้าสายเกี่ยวกับการจัดสวัสดิการชุมชนของกลุ่มสัจจะออมรายวันชุมชนเขตห้วยขวางแบ่งออกตามลักษณะการเก็บข้อมูลซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือผลที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับหัวหน้าสาย และผลที่ได้จากการสนทนากลุ่มของหัวหน้าสายดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.5.1 การสัมภาษณ์เจาะลึก

การสัมภาษณ์เจาะลึกกับหัวหน้าสายในประเด็นความเห็นเกี่ยวกับการจัดสวัสดิการชุมชน ทั้ง 3 คน ใช้แนวสัมภาษณ์เดียวกันกับสมาชิก คือความเข้าใจความหมายของคำว่า "สวัสดิการ" ความสนใจของหัวหน้าสายต่อการจัดสวัสดิการชุมชน ประเภทของสวัสดิการที่หัวหน้าสายคิดว่าเหมาะสมกับสมาชิกที่ตนเองรับผิดชอบ ประโยชน์ที่สมาชิกในชุมชนได้รับ ปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ที่ท่านทราบเกี่ยวกับการจัดสวัสดิการของกลุ่มที่ผ่านมา ข้อเสนอแนะต่อรูปแบบการจัดสวัสดิการของกลุ่ม จากแนวทางการสัมภาษณ์ดังกล่าวสรุปได้ดังนี้ (ดูรายละเอียดจากการสัมภาษณ์เจาะลึกในภาคผนวก ข)

1) ความเข้าใจความหมายของคำว่า "สวัสดิการ"

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เจาะลึกกับหัวหน้าสายกลุ่มสัจจะออมรายวันชุมชนเขตห้วยขวางจำนวน 3 คน จากชุมชนอามานะห์ ชุมชนเพชรพระราม และชุมชนทับแก้วพบว่าหัวหน้าสายที่ 3 มีความเข้าใจความหมายของสวัสดิการแตกต่างกันออกไปดังนี้

หัวหน้าสายจากชุมชนอามานะห์ให้ความเห็นว่า "สวัสดิการคือการนำเงินจากรัฐบาลมาช่วยเหลือคนด้อยโอกาสเช่นเด็กกำพร้า คนพิการ หรือคนชรา ที่ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ และเงินนั้นต้องเป็นเงินที่ให้เปล่า"

หัวหน้าสายจากชุมชนเพชรพระรามให้ความเห็นว่า "สวัสดิการคือการช่วยเหลือคนที่ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ให้มีที่อยู่กิน เช่นเด็กหรือคนพิการที่อยู่ในสถานสงเคราะห์"

หัวหน้าสายจากชุมชนทับแก้วให้ความเห็นว่า "สวัสดิการคือการสงเคราะห์ การช่วยเหลือจากรัฐบาลเกี่ยวกับปัจจัย 4 คืออาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค ให้แก่คนยากจนอย่างเท่าเทียมกัน รวมทั้งบัตรทอง 30 บาทรักษาทุกโรคก็ถือว่าเป็นสวัสดิการอย่างหนึ่งเหมือนกัน"

สำหรับกลุ่มสัจจะออมรายวันนำเงินที่ได้จากการกู้สินเชื่อหมุนเวียนเพื่อแก้ปัญหาหนี้สิน และลดการถูกเอาเปรียบจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) มาปล่อยให้สมาชิกกู้หนี้

หัวหน้าสายทุกคนมีความเห็นว่า "ไม่ถือว่าเป็นสวัสดิการ เพราะถ้าเป็นสวัสดิการไม่ควรมีการคิดดอกเบี้ยจากสมาชิก" แต่ถือว่าเป็นแหล่งเงินกู้ราคาถูกแหล่งหนึ่ง

โดยสรุปแล้วจะเห็นว่า ความเข้าใจความหมายของคำว่า "สวัสดิการ" นั้น ในส่วนของหัวหน้าสายยังมีความเข้าใจในแง่การช่วยเหลือจากภาครัฐเพียงฝ่ายเดียว และต้องเป็นการช่วยเหลือแบบให้เปล่าหรือการช่วยเหลือนั้นถ้าจำเป็นต้องเสียเงินก็จะต้องเป็นการเสียเงินที่ชาวบ้านสามารถมีเงินจ่ายได้โดยไม่ลำบากมากนัก

ก่อนที่จะมีการถามในประเด็นต่อไป ผู้วิจัย ได้ทำความเข้าใจกับหัวหน้าสายถึงความหมายของคำว่า "สวัสดิการชุมชน" ให้ทราบ ตามกรอบเดียวกับสมาชิก เพื่อให้ง่ายต่อความเข้าใจในการแสดงความคิดเห็นได้ง่ายขึ้น

2) ความสนใจของหัวหน้าสายต่อการจัดสวัสดิการชุมชน

หัวหน้าสายจากชุมชนอามานะห์แสดงความเห็นการจัดสวัสดิการชุมชนว่า "เคยได้ยินผู้นำกลุ่มพูดอยู่ตลอดเวลาเกี่ยวกับการจัดสวัสดิการและเคยเห็นเอกสารเกี่ยวกับสวัสดิการที่สมาชิกจะได้รับ มีอยู่ประมาณ 10 กว่าประเภทด้วยกัน จำไม่ได้ว่ามีอะไรบ้างและมีกี่ประเภท" สำหรับหัวหน้าสายผู้นี้เคยรับสวัสดิการ 1 ครั้ง คือสวัสดิการการคลอดบุตรเป็นเงินจำนวน 500 บาท ผู้นำกลุ่มบอกว่าเป็นสวัสดิการคนทำงาน คนที่ไม่ได้ทำงานก็จะได้ไม่ได้ เมื่อถามถึงความสนใจของหัวหน้าสายผู้นี้ต่อการจัดสวัสดิการในช่วงฟื้นฟูกลุ่ม ได้รับคำตอบว่า เป็นสิ่งที่น่าสนใจ และฟังทราบว่า การที่กลุ่มนำเงินมาปล่อยให้สมาชิกกู้ถือว่าเป็นสวัสดิการอย่างหนึ่งเหมือนกันแต่ไม่มีใครรู้ว่านี่คือสวัสดิการเงินกู้ แต่ถ้ามีสวัสดิการด้านอื่น ๆ ควรต้องปรึกษาหรือประชุมร่วมกันทุกฝ่าย

หัวหน้าสายจากชุมชนเพชรพระรามแสดงความเห็นว่า "คงจะเป็นรูปแบบใหม่ที่น่าสนใจเหมือนกัน ถ้ามีการจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิกได้ สมาชิกทุกคนคงอยากร่วมกันออมมากกว่านี้ เพราะที่ผ่านมาเคยได้ยินผู้นำพูดเหมือนกัน แต่ไม่เข้าใจ และคิดว่าไม่น่าจะทำได้ มีชาวบ้านบางคนพูดให้ฟังว่า ถ้ากลุ่มมีการจัดสวัสดิการคงต้องมีการเก็บเงินสวัสดิการเพิ่ม แต่ถ้าเป็นอย่างนั้นสมาชิกคงไม่เอาด้วยแน่ ควรจะมีการปรึกษากันอีกที เพราะที่ผ่านมากลุ่มล้มเหมือนกัน"

หัวหน้าสายจากชุมชนทับแก้วมีแนวคิดที่ชัดเจนมากในเรื่องของการจัดสวัสดิการชุมชน เนื่องตัวหัวหน้าสายเองเคยเป็น อสม.หรืออาสาสมัครมูลนิธิประจำหมู่บ้านมาก่อนและทุกวันนี้ก็ยังมีชาวบ้านที่ยากจนมาขอข้าวกิน เจ็บไข้ได้ป่วยก็จะมาหา ที่บ้านของหัวหน้าสายผู้นี้จะมียาเกือบทุกชนิดติดไว้ที่บ้านประจำ ในส่วนของสมาชิกที่รับผิดชอบมีเหมือนกันที่สอบถามในเรื่องของเงินปันผล และเคยคุยกับผู้นำถึงเรื่องการจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิกเพราะเห็นว่าอาจเป็นแนวทางหนึ่งที่ทำให้กลุ่มเกิดความมั่นคงมากกว่าที่ผ่านมา ถือว่าเป็นสิ่งที่น่าสนใจและน่าลองทำโดย

เฉพาะช่วงนี้เป็นช่วงฟื้นฟูกลุ่ม จำนวนสมาชิกน้อยเหมาะที่จะทดลองนำรูปแบบการจัดสวัสดิการมาช่วยเหลือสมาชิกที่เชื่อมั่นกลุ่มและเคยเห็นกลุ่มออมทรัพย์ที่อื่นจัดสวัสดิการให้กับสมาชิกหลากหลายประเภทด้วยกัน แต่ควรมีการวางแผนกระบวนการทำงานให้รัดกุม

หัวหน้าสายทั้ง 3 คนมีความสนใจอย่างมากในเรื่องการจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิกและถือเป็นโอกาสในการเริ่มต้นฟื้นฟูกลุ่มได้อย่างดีแต่ควรมีการประชุมและมีการกำหนดแผนการจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิกอย่างมีกฎ กติกา ร่วมกันทุกฝ่าย

3) ประเภทของสวัสดิการที่ต้องการ

ประเภทของสวัสดิการที่หัวหน้าสายเสนอนั้นพบว่ามีความแตกต่างกันไม่มากนัก ซึ่งอาจกล่าวได้ดังนี้

หัวหน้าสายจาก 3 ชุมชนมีความเห็นว่าประเภทของการจัดสวัสดิการอันดับแรกควรจัดในรูปของเงินปันผลให้แก่สมาชิก โดยปันผลปีละ 1 ครั้งสำหรับชุมชนอามานะห์นั้นเนื่องจากเป็นชุมชนที่มีสมาชิกที่นับถือศาสนาอิสลามทั้งหมดไม่ขอรับเป็นเงินปันผลเนื่องจากผิดหลักของศาสนา แต่เสนอว่าถ้าจะมีการปันผลอยากให้เป็นผลเป็นข้าวของ เครื่องใช้ หรือผ้าเช็ดตัว ผ้าห่มแทน

ส่วนสาเหตุที่ต้องการจัดสวัสดิการในรูปของเงินปันผลเป็นอันดับแรกนั้นเนื่องจากได้ยืมสมาชิกพูดถึงกันมากและเพื่อเป็นแรงจูงใจของสมาชิกบางส่วนที่มีความต้องการเงินปันผล และอาจจะมีสมาชิกบางส่วนที่ต้องการฝากออมเงินเพียงอย่างเดียว โดยไม่สนใจการกู้เงินก็ได้ การจัดสวัสดิการอันดับรองลงมาคือด้านการรักษาพยาบาล หัวหน้าสายจาก ชุมชนทับแก้วและชุมชนอามานะห์ให้ความเห็นคล้ายกันว่า ถึงแม้จะมีบัตรทอง 30 บาท รักษาทุกโรคแล้วก็ตาม แต่เพื่อเป็นการช่วยเหลือเบื้องต้นควรจ่ายให้กับสมาชิกบางส่วน อาจจ่าย 30 บาทและเงินค่ารถเพื่อเดินทางไปโรงพยาบาล ส่วนหัวหน้าสายจากชุมชนเพชรพระรามให้ความเห็นในแนวเดียวกันแต่ต่างกันตรงเหตุผลคือถ้าสมาชิกคนใดที่มีบัตรประกันสังคม หรือรักษาพยาบาลฟรีอยู่แล้วก็ไม่ต้องจ่าย ให้จ่ายด้านอื่นแทนเช่น ถ้าป่วยและจำเป็นต้องเข้าพักรักษาตัวที่โรงพยาบาลควรมีการจัดของเยี่ยมเพื่อเป็นขวัญและกำลังใจแก่สมาชิก ส่วนความเห็นในการจัดสวัสดิการชุมชนอันดับที่ 3 หัวหน้าสายจากทุกชุมชนมีความเห็นตรงกันคือสวัสดิการฌาปนกิจ ส่วนอันดับสุดท้ายมีความเห็นเหมือนกันคือ ควรเป็นการจัดสวัสดิการแก่ผู้ด้อยโอกาสในชุมชน

4) ความเห็นของหัวหน้าสายต่อประโยชน์ที่ได้รับในการจัดสวัสดิการให้สมาชิก

หัวหน้าสายจากชุมชนอามานะห์ให้ความเห็นว่า "ภายในชุมชนมีการจัดสวัสดิการของชาวมุสลิมกันอยู่แล้วทุกปี แต่คิดว่าเป็นสิ่งที่ดีสำหรับสมาชิกจากชุมชนอื่น ที่มีโอกาสได้รับสวัสดิการ

จากกลุ่ม อย่างน้อยการจ่ายเงินปันผลให้แก่สมาชิกอาจทำให้มีชาวบ้านที่ลาออกสนใจกลับเข้ามาเป็นสมาชิกใหม่ก็ได้”

หัวหน้าสายจากชุมชนเพชรพระรามให้ความเห็นว่า “ประโยชน์ที่สำคัญที่สุดในขณะนี้คงจะเป็นกลุ่มลัจจะออมรายวัน เพราะยังมีข่าวลือว่ากลุ่มจะล้ม แต่ถ้ามีรูปแบบที่ชัดเจน มีการจัดในรูปแบบที่เห็นผลได้จริง คงจะทำให้กลุ่มฟื้นกลับมาเหมือนเดิม และประโยชน์ต่อไปคือสมาชิกคงจะตั้งใจถึงสิ้นปีมีการปันผล”

หัวหน้าสายจากชุมชนทับแก้วมีความเห็นและมั่นใจว่า “ถ้ากลุ่มมีการจัดสวัสดิการอย่างค่อยเป็นค่อยไปแล้ว ชื่อเสียงของกลุ่มคงจะกลับมาเหมือนเดิม ส่วนประโยชน์ของสมาชิกที่ได้รับนั้นคงจะเป็นในด้านความพอใจมากกว่า จนกว่าจะเห็นผล ซึ่งก็คงต้องใช้เวลาเป็นปี”

5) ปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ที่ท่านทราบเกี่ยวกับการจัดสวัสดิการของกลุ่ม

หัวหน้าสายทุกคนมีความเห็นคล้ายกับสมาชิกคือไม่เคยทราบปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการจัดสวัสดิการชุมชนของกลุ่มเลยและไม่เคยเห็นว่ากลุ่มจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิกนอกจากสวัสดิการเงินกู้เท่านั้น แต่หัวหน้าสายทุกคนพูดเป็นเสียงเดียวกันว่า กลุ่มประสบปัญหาคือเก็บเงินออมและเงินที่สมาชิกกู้ยืมไปไม่ได้ สมาชิกหรือหัวหน้าสายบางคนโกง ไม่ยอมจ่าย หรือหนีก็มีหลายราย ผู้นำใจดีเกินไป บางคนอ้างว่าลูกป่วยก็ให้ การกู้เงินไม่มีการทำสัญญาไม่ว่าจะมากหรือน้อย เมื่อเก็บเงินไม่ได้ จึงไม่สามารถเอาผิดกับสมาชิกหรือหัวหน้าสายได้ ผู้นำบอกว่าใช้ลัจจะเป็นตัวควบคุม หัวหน้าสายรายหนึ่งบอกว่า ชาวบ้านจะมีลัจจะเฉพาะกับหนี้ในระบบเท่านั้น เพราะคนเหล่านี้ต้องใช้ความรุนแรงจึงจะจ่าย

6) ข้อเสนอแนะต่อการจัดรูปแบบสวัสดิการของกลุ่ม

หัวหน้าสายจากชุมชนอามานะนี้ให้ความเห็นว่า “สิ่งแรกควรคำนึงถึงคนทำงานก่อน เพราะบางครั้งเก็บเงินจากสมาชิกไม่ได้ก็ถูกผู้นำว่าเมื่อสมาชิกไม่จ่ายตามกำหนดไปเก็บที่บ้านก็ถูกสมาชิกว่าเอาอีก และต้องรับผิดชอบสมาชิกจากชุมชนโรงปูนฝั่งเหนือและชุมชนโรงปูนฝั่งใต้ด้วยทำให้บางครั้งเครียดเหมือนกัน ต้องทำงานเก็บเงินตั้งแต่ 17.00-22.00 น. เก็บเงินเสร็จแล้วต้องมาสรุปบัญชีในแต่ละวันทำรายงานการเงินแสดงให้สมาชิกรับรู้บนกระดานทุกวัน ฉะนั้นไม่ว่าการจัดสวัสดิการทุกฝ่ายจะเห็นเป็นอย่างไร แต่อยากให้คิดถึงคนทำงานด้วย” นอกจากนั้นหัวหน้าสายชุมชนนี้ยังให้ความเห็นอีกว่า “สมาชิกส่วนใหญ่จะเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวกันมาก ถ้าสิ่งที่ได้มาเสียเงินน้อยที่สุดหรือไม่เสียเลยพวกเขาจะชอบ แต่ถ้าจำเป็นจ่ายเงินแม้เพียงคนละ 5 บาท 10 บาทเพื่อช่วยเหลือกันเองในชุมชนมักจะไม่ค่อยมีคนยอมเสียประโยชน์ ฉะนั้นการจัดสวัสดิการควร

จัดในลักษณะให้สมาชิกมีส่วนได้ส่วนเสียด้วย คือให้สมาชิกช่วยออกส่วนหนึ่งและกลุ่มช่วยออกส่วนหนึ่ง"

หัวหน้าสายจากชุมชนเพชรพระรามเห็นว่า "ควรจัดเงินออกเป็น 4 ส่วนเท่า ๆ กัน คือเงินปันผล 1 ส่วน เงินสำหรับคนทำงาน 1 ส่วน เงินสำหรับการจัดสวัสดิการสำหรับสมาชิก 1 ส่วน และเงินกองทุนสำรอง 1 ส่วน โดยแยกบัญชีกันไว้ไม่ให้มาปนกัน สำหรับสวัสดิการเงินกู้ยืมนั้นถ้าไม่พอไม่ควรนำเงินส่วนอื่นไปใช้เพราะจะทำให้มีปัญหาขาดเงินพันกันอีก และควรมีคณะกรรมการร่วมกันตรวจสอบรายงานการเงินทุกเดือน เพื่อที่จะได้รู้สถานการณ์การเงินของกลุ่มและความก้าวหน้าในการจัดสวัสดิการกลุ่ม"

หัวหน้าสายจากชุมชนทับแก้ว ให้ความเห็นว่า "สิ่งแรกที่สำคัญคือการจัดรูปแบบการทำงานสวัสดิการกลุ่มโดยเฉพาะควรมีคณะกรรมการแยกจากโครงสร้างการบริหารของกลุ่มออกมาอย่างชัดเจน อาจจะเป็นคณะกรรมการชุดเดียวกัน หรือมีการนำตัวแทนสมาชิกจากชุมชนอื่น ๆ มาร่วมทำงานด้วยชุมชนละ 1 คน เพื่อการมีส่วนร่วมในการดูแลบริหารกองทุน ควรมีการสรุปกำไรที่ได้จากกลุ่มทุกเดือน แล้วส่งต่อให้คณะกรรมการฝ่ายสวัสดิการกลุ่มดำเนินการต่อกำไรดังกล่าวนั้นควรแบ่งออกเป็นส่วน ๆ ตามความเหมาะสมกับช่วงฟื้นฟูกลุ่ม ควรเริ่มจากเล็ก ๆ ก่อนอย่าจัด สวัสดิการให้มากเพราะเมื่อทำไม่ได้ชาวบ้านจะขาดความเชื่อถือ" รูปแบบที่หัวหน้าสายรายนี้เสนอคือ " แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ส่วนแรกเป็นเงินปันผล 25% ส่วนที่สองเป็นเงินทุนสำรอง 25% ส่วนที่ 3 เป็นสวัสดิการ 50% โดยสวัสดิการนี้ประกอบไปด้วยสวัสดิการคนทำงาน 30% และสวัสดิการรักษาพยาบาล 10% สวัสดิการฌาปนกิจศพ 10%"

โดยสรุปแล้วจะเห็นว่าหัวหน้าสายทั้ง 3 คน มีความเห็นไปในแนวทางเดียวกันคือควรมีการจัด สวัสดิการคนทำงานและการบริหารเงินสวัสดิการนั้นควรแบ่งออกเป็นส่วนๆ ให้ชัดเจนสำหรับหัวหน้าสายจากชุมชนอามานะห์เสนอว่าควรให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการออกเงินสมทบสวัสดิการและทุกชุมชนมีความเห็นตรงกันว่าควรมีการทำรายงานสรุปผลรายงานการเงินในส่วนต่าง ๆ ให้สมาชิกรับทราบทุกเดือน

4.5.2 การสนทนากลุ่มของหัวหน้าสาย

การสนทนากลุ่มหัวหน้าสายเนื่องจากปัญหาที่พบขณะที่ลงเก็บข้อมูลอยู่นั้นพบว่าหัวหน้าสายจากชุมชน ส.พิทยา ลาออกเนื่องจากไม่สามารถเก็บเงินจากสมาชิกคืนกลุ่มได้ หัวหน้าสายจากโรงปูนฝั่งเหนือบ้านเรือนถูกไฟไหม้ จึงขอยุติการทำงานชั่วคราว ฉะนั้นในการสนทนากลุ่มครั้งนี้จึงได้นำหัวหน้าสายที่เหลืออยู่ 6 คนประกอบไปด้วยหัวหน้าสายจากชุมชนอามานะห์ 2 คน หัวหน้าสาย

จากชุมชนเพชรพระราม 1 คน หัวหน้าสายจากชุมชนทับแก้ว 2 คนและหัวหน้าสายจากชุมชนโรงปูนฝั่งใต้ 1 คน เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม โดยใช้แนวคำถามประกอบการสนทนากลุ่ม (ดูรายละเอียดภาคผนวก ง.) ในที่นี้จะเน้นในเรื่องการจัดสวัสดิการชุมชนเท่านั้นสรุปรายละเอียดได้ดังนี้

1) ความหมายของคำว่า “สวัสดิการและสวัสดิการชุมชน”

หัวหน้าสายส่วนใหญ่จะเข้าใจความหมายของสวัสดิการและสวัสดิการชุมชนกันมากขึ้น เนื่องจากหลังจากที่ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับหัวหน้าสายทั้ง 3 คน แล้วทางกลุ่มได้จัดประชุมเพื่อคัดเลือกสมาชิกหรือผู้ที่สนใจการอบรมระบบบัญชี เพื่อนำมาใช้กับกิจกรรมของกลุ่ม และทางกลุ่มได้ร่วมกันพูดคุยถึงสิ่งที่ผู้วิจัยได้สอบถามหัวหน้าสาย ผลดังกล่าวทำให้หัวหน้าสายและสมาชิกบางส่วนเข้าใจ คำว่า “สวัสดิการชุมชน” มากขึ้น

จากการสนทนากลุ่มผู้วิจัยได้ให้หัวหน้าสาย สรุป ความหมายของสวัสดิการชุมชนร่วมกัน เพื่อให้สอดคล้องกับแนวทางการทำงานของกลุ่มก็จะออมนรายวันและวิถีชีวิตของสมาชิกในชุมชน โดยสรุปได้ดังนี้ “

“สวัสดิการชุมชนหมายถึงการให้ความร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกกับสมาชิก หรือกลุ่มกับสมาชิกทั้งในรูป ข้าวของ เงินทอง เครื่องใช้ โดยมีศูนย์ประสานงานคือกลุ่ม ลังจะออมนรายวัน อันส่งผลให้สมาชิกของกลุ่มมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น”

2) การรับรู้ของหัวหน้าสายต่อการจัดสวัสดิการของกลุ่ม

หัวหน้าสายจากชุมชนอามานะห์เล่าว่า “เคยได้รับสวัสดิการคนทำงานสำหรับคลอดบุตร 1 ครั้ง เป็นเงิน 500 บาท”

หัวหน้าสายจากชุมชนโรงปูนเล่าว่า “กลุ่มเคยช่วยเหลือเด็กหญิงรายหนึ่งซึ่งป่วยเป็นโรคเลือดโดยให้เงินยืมโดยไม่คิดดอกเบี้ยเป็นเงิน 10,000 บาท และช่วยเหลือผู้สูงอายุรายหนึ่งป่วยเป็นโรคกระดูกจำนวน 5,000 บาท และสมาชิกทั้ง 2 รายได้เสียชีวิตไปแล้ว”

หัวหน้าสายจากชุมชนทับแก้วรายหนึ่งเล่าว่า “กลุ่มเคยช่วยปลดหนี้้นอกระบบให้เป็นเงินถึง 55,000 บาท ปัจจุบันได้ทยอยชำระเงินกู้คืนกลุ่มไปเกือบหมดแล้ว”

จากคำบอกเล่าของหัวหน้าสายทั้ง 3 ราย ส่งผลให้หัวหน้าสายหลายรายได้รับทราบถึงการช่วยเหลือสมาชิกของกลุ่ม ในทางกลับกันก็มีเสียงสะท้อนของหัวหน้าสายต่อการอนุมัติเงินช่วยเหลือสมาชิกว่ามียอดสูงเกินไป และไม่เหมาะสม เนื่องจากการช่วยเหลือหัวหน้าสายที่มียอดเงินสูงถึง 55,000 บาท นั้น ทำให้การกระจายเงินไปยังสมาชิกคนอื่นไม่เพียงพอ และทำให้กลุ่มเกิดสภาพคล่องทางการเงินชะงัก และมีเสียงบ่นว่าผู้นำกลุ่มไม่มีความยุติธรรม สาเหตุที่สำคัญคือการบริหารจัดการโดยผู้นำมีอำนาจการตัดสินใจเพียงคนเดียวนั้นทำให้กลุ่มประสบปัญหาอย่างมาก

3) ความเห็นของหัวหน้าสายต่อรูปแบบการจัดสวัสดิการชุมชนกลุ่ม

จากการรับรู้ของหัวหน้าสายดังที่กล่าวมาแล้วนั้น ทำให้หัวหน้าสายทุกคนเกิดการร่วมมือกันในการจัดรูปแบบให้เหมาะสมกับสถานการณ์กลุ่มในขณะนี้โดยผู้วิจัยใช้คำถามเช่นเดียวกับสมาชิกโดยการคำนึงถึงความเป็นไปได้ของการจัดสวัสดิการในด้านต่าง ๆ ที่กลุ่มควรจัดให้แก่สมาชิกโดยตั้งใจท้วงว่า " ถ้ากลุ่มมีกำไรจากการปล่อยให้สมาชิกกู้ โดยหักค่าใช้จ่ายในการบริหารจัดการของกลุ่มแล้ว เหลือกำไรประมาณเดือนละ 10,000 บาท ท่านเห็นว่าควรจะนำเงินดังกล่าวมาจัดสวัสดิการอะไรบ้างให้แก่สมาชิก และจะมีวิธีการอย่างไรในการคัดเลือกสมาชิกให้ได้รับสวัสดิการดังกล่าวอย่างทั่วถึงและยุติธรรม"

จากคำถามดังกล่าวพบว่าหัวหน้าสายมีความเห็นโดยสรุปออกมาดังนี้

ควรนำเงิน 10,000 บาท มาจัดตั้งเป็นกองทุนสวัสดิการของกลุ่ม โดยมีการตั้งคณะกรรมการกองทุน 1 ชุด โดยไม่รวมกับสวัสดิการเงินกู้ที่กลุ่มดำเนินการอยู่แล้ว และให้แต่ละชุมชนคัดเลือกสมาชิกชุมชนละ 1 คน เข้าเป็นคณะกรรมการตรวจสอบร่วมกัน มีประธานฝ่ายสวัสดิการที่มาจากกรรมการเลือกตั้ง 1 คน และรองประธาน 1 คน รวมเป็น 8 คน สำหรับบทบาทหน้าที่นั้นควรมีการประชุมร่วมกันอีกครั้ง โดยเชิญเจ้าหน้าที่สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนเข้าร่วมเพื่อเสนอแนะแนวทางในการทำงานด้วย

สำหรับรูปแบบการจัดสวัสดิการชุมชนนั้นให้นำเงินมาแบ่งออกเป็น 4 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 เป็นเงินปันผลของสมาชิก 30% ส่วนที่ 2 เป็นเงินกองทุนสวัสดิการคนทำงาน 20% ส่วนที่ 3 เป็นกองทุนเงินสำรองกลุ่ม 20% ส่วนที่ 4 เป็นกองทุนสวัสดิการ 30% โดยที่กองทุนสวัสดิการนั้นในช่วงฟื้นฟูกลุ่มจะให้เฉพาะการรักษาพยาบาล การฃาปนกิจศพ และการคลอดบุตรเท่านั้นเท่านั้น

กฎ กติกา ที่หัวหน้าสายร่วมกันกำหนดสำหรับการคัดเลือกสมาชิกที่มีสิทธิ์ได้รับสวัสดิการของกลุ่มจะออกรายวันมีดังนี้คือ

1. จะต้องเป็นผู้ที่สมัครเป็นสมาชิกไม่น้อยกว่า 6 เดือน (เพื่อเป็นการคัดสมาชิกที่ไม่ทิ้งกลุ่มและยังร่วมกิจกรรมกลุ่มอยู่แม้ว่ากลุ่มจะประสบปัญหาสภาพคล่องก็ตาม)
2. สมาชิกที่มีสิทธิ์ได้รับสวัสดิการจะต้องเป็นสมาชิกที่อยู่ในระดับ 3 - 4 เท่านั้น
3. ในกรณีที่สมาชิกกู้เงินและขาดการส่งเงินออมและเงินชำระคืนกลุ่มโดยไม่บอกสาเหตุหรือเกิน 5 วันจะหมดสิทธิ์ได้รับสวัสดิการจากกลุ่มทันที ยกเว้นในกรณีที่คณะกรรมการพิจารณาแล้วเห็นควรอนุมัติ

จากการสนทนาหัวหน้าสายกลุ่มดังกล่าวทำให้ได้รูปแบบและวิธีการจัดสวัสดิการของกลุ่ม โดยมีรูปแบบที่แตกต่างจากการสนทนากลุ่มของสมาชิกพอที่จะสรุปเป็นทางเลือกในการจัดสวัสดิการของกลุ่มออกมาได้ 3 ทางเลือกดังแผนภูมิที่ 3

4) ปัญหาอุปสรรคอันอาจเกิดจากสมาชิกภายในชุมชน

ปัญหาอุปสรรคโดยสรุปแล้วหัวหน้าสายส่วนใหญ่บอกว่า คงจะเป็นในส่วนของหัวหน้าสายที่จะต้องรับผิดชอบการอธิบายและทำความเข้าใจกับสมาชิกเกี่ยวกับการจัดสวัสดิการของกลุ่ม และคิดว่าสมาชิกคงจะเข้าใจ เพราะสมาชิกที่เหลืออยู่ในปัจจุบันนั้นเป็นสมาชิกที่พูดกันรู้เรื่องและไม่ค่อยมีปัญหา หัวหน้าสายทุกคนเสนอให้ทางศูนย์ประสานงานของกลุ่มสรุปผลการจัดสวัสดิการชุมชนร่วมกันอีกครั้งหนึ่ง และจัดทำเอกสารแจกให้กับสมาชิกได้รับทุกคน

5) แรงจูงใจ/ประโยชน์ที่ได้รับจากการจัดสวัสดิการชุมชนของกลุ่ม

ประโยชน์ที่สมาชิกได้รับคือความมั่นใจในการเป็นสมาชิกของกลุ่มและทำให้สมาชิกและครอบครัวเกิดความมั่นคงในการดำรงชีวิตมากขึ้น สำหรับกลุ่มเองสิ่งที่ได้รับโดยตรงคือทำให้การทำงานกลับมาคิดคัก วุ่นวายกันอีกครั้ง สมาชิกส่งเงินออมและชำระเงินกู้คืนมากขึ้น ทำให้กลุ่มมีสภาพคล่องในการทำงานดีขึ้นกว่าปัจจุบัน

6) ทิศทางในอนาคตสำหรับการจัดสวัสดิการของกลุ่ม

สำหรับอนาคตด้านการจัดสวัสดิการสำหรับสมาชิกเป็นสิ่งที่ทำให้กองทุนเติบโตและสมาชิกภายในชุมชนเห็นประโยชน์มากขึ้น อาจจะขยายไปถึงการเก็บจัดตั้งกองทุนเพื่อที่อยู่อาศัยสำหรับคนจนที่ต้องการมีบ้าน และอีกส่วนหนึ่งสำหรับช่วยเหลือชาวบ้านที่ด้อยโอกาส ยากจนและไม่ได้เข้าเป็นสมาชิกกลุ่ม ซึ่งยังมีอยู่มากในชุมชนทั้ง 6 แห่ง

4.6 ความเห็นของผู้นำกลุ่มเกี่ยวกับการจัดสวัสดิการชุมชน

ผู้วิจัยให้แนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์ตามหัวข้อดังนี้ คือ ความเข้าใจคำว่า "สวัสดิการ" และ "สวัสดิการชุมชน" สวัสดิการที่เคยกำหนดไว้สำหรับสมาชิก สวัสดิการที่เคยช่วยเหลือสมาชิก ปัญหาที่พบในการจัดสวัสดิการ สวัสดิการที่ควรจัด เป้าหมาย นโยบายและรูปแบบการจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิก การวางแผนด้านการเงิน วิธีการบริหารจัดการที่เหมาะสม การประเมินผลการจัดสวัสดิการ และจากแนวคำถามดังกล่าวสรุปความเห็นของผู้นำกลุ่มได้ดังนี้

1) ความเข้าใจคำว่า "สวัสดิการ" และ "สวัสดิการชุมชน"

ผู้นำได้อธิบายความหมายของคำ "สวัสดิการ" ว่า "สวัสดิการคือการให้ความช่วยเหลือจากภาครัฐหรือภาคเอกชนสำหรับคนด้อยโอกาสในสังคมให้มีชีวิตที่ดีขึ้น" ส่วน "สวัสดิการชุมชน"

คือ “การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเพื่อการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่นการช่วยเหลือในเรื่องข้าวปลาอาหารสำหรับผู้ที่เกิดไฟไหม้ การช่วยเหลือเด็กให้ได้เรียนหนังสือ การจัดแข่งขันกีฬา การจัดทัศนศึกษาแก่คนในชุมชน ผู้ที่จัดสวัสดิการและผู้รับผลประโยชน์ก็คือคนภายในชุมชน” จากความเข้าใจดังกล่าวผู้นำจึงได้กำหนดสวัสดิการไว้ทั้งหมดถึง 15 ประเภทด้วยกัน

2) สาเหตุการจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิกและสวัสดิการที่เคยกำหนด

สาเหตุที่ผู้นำกลุ่มได้จัดสวัสดิการไว้ถึง 15 ประเภทนั้น ผู้นำกลุ่มยอมรับว่าไม่มีความรู้ในการจัดสวัสดิการมากนัก เคยไปศึกษาดูงานและเห็นกลุ่มออมทรัพย์หลาย ๆ แห่ง จัดสวัสดิการให้แก่สมาชิกของตนเอง จึงนำรูปแบบต่าง ๆ มากำหนดการจัดสวัสดิการภายในกลุ่มและคิดว่าน่าจะทำได้ ไม่เคยมีหน่วยงานไหนแนะนำถึงขั้นตอนการจัดสวัสดิการที่ถูกต้อง ทุกอย่างเกิดจากความคิดของผู้นำเอง ผู้นำบอกว่ามีความตั้งใจจริงที่อยากจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิก แต่กลุ่มก็ประสบปัญหาหลายอย่าง

สวัสดิการที่เคยกำหนดให้แก่สมาชิกได้แก่ 1)สวัสดิการประกันเงินฝาก 2)สวัสดิการประกันเงินกู้ยืม 3) สวัสดิการคนทำงาน ผู้นำ 4)สวัสดิการผู้สูงอายุ เด็กกำพร้า และหญิงหม้าย 5) สวัสดิการผู้ยากไร้ ขาดคนดูแล 6) สวัสดิการคลอดบุตรสำหรับคนทำงานให้เปล่า 500 บาท ให้ยืมไม่เกิน 5,000 บาท ชำระคืนไม่เกิน 3 เดือน 7) สวัสดิการผู้เสียชีวิตให้เปล่า 500 บาท ให้ยืมไม่เกิน 10,000 บาท ชำระคืนไม่เกิน 3 เดือน 8) สวัสดิการเกี่ยวกับกีฬา 9) สวัสดิการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย 10) สวัสดิการรักษาพยาบาล 11) สวัสดิการค่าตอบแทนคนทำงาน 12) สวัสดิการคนว่างงาน 13) สวัสดิการขยายฐานสมาชิก 14) สวัสดิการจัดสัมมนากลุ่มสมาชิก และ15) สวัสดิการอื่น ๆ ที่ได้รับการเห็นชอบจากคณะกรรมการกองทุน

3)สวัสดิการเคยจัดให้สำหรับสมาชิกกลุ่ม

สวัสดิการที่เห็นได้ชัดเจนคือสวัสดิการเงินกู้ให้กับสมาชิก ช่วงก่อนได้รับเงินจาก พอช. ทางกลุ่มคิดดอกเบี้ยกับสมาชิกร้อยละ 3 บาทต่อเดือนเท่านั้นต่อมาปรับเปลี่ยนเป็นร้อยละ 5 บาท เนื่องจากมีค่าใช้จ่ายสำหรับการบริหารจัดการค่อนข้างสูง ยกเว้นสวัสดิการเงินกู้เพื่อการศึกษาสำหรับเด็กนักเรียนยังคงเก็บร้อยละ 1 บาทต่อเดือนเหมือนเดิม นอกจากนั้นได้ช่วยเหลือสมาชิกผู้สูงอายุรายหนึ่งที่ไม่มียุทธศาสตร์ดูแลชื่อนางชั้น ไม่ทราบนามสกุล เป็นสมาชิกจากชุมชนโรงปูนใต้เพื่อเป็นค่ารักษาพยาบาลจำนวน 1,000 บาท ปัจจุบันได้เสียชีวิตไปแล้ว และได้ช่วยเหลือนางทิมสมาชิกจากชุมชนโรงปูนเหนือเพื่อเป็นค่ารักษาพยาบาลโรคกระดูกเป็นเงิน 5,000 บาท ปัจจุบันสมาชิกทั้ง 2 รายได้เสียชีวิตไปแล้ว นอกจากนั้นยังมีเด็กหญิงพลอยที่ป่วยเป็นโรคเลือดให้เงินยืมโดยไม่คิด

ดอกเบียเป็นเงิน 10,000 บาท และสวัสดิการสำหรับคนทำงานที่คลอดบุตรคนละ 500 บาทต่อครั้ง โดยจ่ายไปแล้ว 2 ราย การอนุมัติเงินสวัสดิการทุกครั้งผู้นำจะเป็นคนอนุมัติเอง

3) ปัญหาที่พบในการจัดสวัสดิการ

ช่วงก่อนได้รับเงินจาก พอช. ทางกลุ่มคิดดอกเบียกับสมาชิกร้อยละ 3 บาทต่อเดือนเท่านั้น เพราะงบประมาณที่ได้รับการช่วยเหลือในช่วงนั้นเป็นงบประมาณให้เปล่าไม่ต้องคืนเป็นเงินถึง 830,000 บาท ยกเว้นงบประมาณที่กู้จากบุคคลภายนอกเป็น 500,000 บาท โดยเสียดอกเบียร้อยละ 3 บาท และคิดว่าน่าจะนำเงินกำไรที่ได้มาจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิก แต่เมื่อปัญหาภายในชุมชน ขณะนั้นคือความรุนแรงของหนี้ในระบบมีมาก ทางกลุ่มจึงทำเรื่องเสนอคืนเชื่อไปยัง พอช. และเมื่อมีงบประมาณจาก พอช. ลงมาสมาชิกส่วนใหญ่ไม่ทราบว่าจะต้องเสียดอกเบียคิดว่าได้มาฟรีเหมือนเดิม ทางกลุ่มต้องเสียดอกเบียให้แก่ พอช. ร้อยละ 10 บาทต่อปี โดยผ่อนส่งเดือนละ 30,000 บาท นับตั้งแต่เดือนตุลาคม 2545 จนถึงปัจจุบัน 7 เดือนแล้วที่ไม่สามารถส่งได้และต้องเสียค่าปรับ 0.04 ต่อวัน ขณะนี้ไม่ทราบว่าจะกลุ่มต้องเสียค่าปรับเป็นเงินเท่าไร แต่ได้ทำเรื่องขออนุญาตชำระหนี้ไปแล้ว สาเหตุที่ไม่สามารถจ่ายเงินคืน พอช. ได้เนื่องจากสมาชิกไม่ส่งเงินจะกันตามที่รับปากไว้ สิ่งหนึ่งที่ผู้นำยอมรับว่าเป็นการทำให้กลุ่มประสบปัญหาที่สุดคือระบบการบริหารจัดการกลุ่มผิดพลาด ไม่มีการติดตามตรวจสอบสมาชิก และหัวหน้าสาย ขาดความรอบคอบในการทำงาน และได้รับแนะนำจากเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องให้ปล่อยเงินที่ได้ในแต่ละวันให้หมด เพื่อที่เงินจะได้กระจายไปยังสมาชิกคนอื่น ๆ อย่างทั่วถึง โดยไม่มีการสำรองเงินไว้ส่วนหนึ่งเพื่อใช้ในกรณีฉุกเฉินหรือเงินขาดสภาพคล่องเพราะขณะนี้อยู่ในช่วงฟื้นฟู กลุ่ม งบประมาณที่จะลงมาช่วยใหม่ยังไม่มีความชัดเจนมากนัก จากสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้การหมุนเงินของกลุ่มเกิดการชะงักงัน และไม่สามารถจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิกได้

จากการสัมภาษณ์ผู้นำสรุปได้ว่าปัญหาของกลุ่มที่ไม่สามารถจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิกได้ คือ การขาดความรู้ในการจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิกของตัวผู้นำเอง การตัดสินใจปัญหาต่าง ๆ หรือ การให้สวัสดิการแก่สมาชิกขึ้นอยู่กับผู้นำกลุ่มเพียงคนเดียว ขาดการมีส่วนร่วมกันในการทำงาน ระหว่างสมาชิก หัวหน้าสายและผู้นำกลุ่มและขาดการประสานงานการสถานะทางการเงินของกลุ่มกับ สถานการณ์ปัจจุบัน

4) เป้าหมาย/นโยบาย/รูปแบบการจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิกในช่วงฟื้นฟูกลุ่ม

เป้าหมายที่สำคัญคือสมาชิกที่ยังเหลืออยู่ในปัจจุบันประมาณ 300 กว่าคน อยากให้ทุกคนมีสิทธิ์ได้รับสวัสดิการกันอย่างทั่วถึง แต่เมื่อหัวหน้าสายจากชุมชนทับแก้วได้ให้ข้อคิดว่า เมื่อมีข่าวลือว่ากลุ่มกำลังจะล้ม สมาชิกจำนวนมากลาออก บางคนกู้เงินไม่ได้ก็ดำ บางคนถอนเงินไม่ได้

ก็หาว่ากลุ่มโกง จากสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ น่าจะเป็นบทเรียนต่อกลุ่ม จึงคิดค้นร่วมกันกับหัวหน้าสาขาหาแนวทางในการจัดสวัสดิการให้เหมาะสม กับสถานการณ์กลุ่มในปัจจุบัน

นโยบายขณะนี้คือมีการจัดระดับของสมาชิกหรือทุกคนมักจะเรียกกันจนติดปากว่าจัดเกรดสมาชิก โดยแบ่งออกเป็น 5 ระดับดังนี้

1. สมาชิกระดับ 4 หรือสมาชิกเกรด A คือสมาชิกที่ส่งออมติ ชำระเงินกู้คืนกลุ่มสม่ำเสมอทุกวัน มีจำนวนสมาชิก 54 ราย

2. สมาชิกระดับ 3 หรือสมาชิกเกรด B คือสมาชิกที่ขาดส่งเงินออมและขาดการชำระเงินกู้คืนกลุ่มรวมกันไม่เกิน 5 วันต่อเดือน มีจำนวนสมาชิก 69 ราย

3. สมาชิกระดับ 2 หรือสมาชิกเกรด C คือสมาชิกที่ขาดการส่งเงินออมและขาดการชำระเงินกู้คืนกลุ่มรวมกันไม่เกิน 10 วันต่อเดือน มีจำนวนสมาชิก 57 ราย

4. สมาชิกระดับ 1 หรือสมาชิกเกรด D คือสมาชิกที่ขาดการส่งเงินออมและขาดการชำระเงินกู้คืนกลุ่มรวมกันไม่เกิน 15 วันต่อเดือนหรือสมาชิกที่ส่งเฉพาะเงินกู้เพียงอย่างเดียว มีจำนวนสมาชิก 96 ราย

5. สมาชิกระดับ 0 หรือสมาชิกเกรด E คือสมาชิกที่ขาดการส่งเงินออมและขาดการชำระเงินกู้คืนกลุ่มมากกว่า 15 วัน มีจำนวนสมาชิก 102 ราย

สมาชิกเกรด 4 และเกรด 3 เท่านั้นที่มีสิทธิ์ได้รับสวัสดิการที่ทางกลุ่มจัดให้ แต่ถ้าเป็นสมาชิกระดับอื่นทางกลุ่มจะให้โอกาสในการปรับระดับสมาชิกให้เทียบเท่ากับระดับดังกล่าวโดยสมาชิกจะต้องไม่ขาดส่งเงินออมและขาดการชำระเงินกู้คืนกลุ่มรวมกันไม่เกิน 5 วันต่อเดือนเป็นระยะเวลา 3 เดือน หรือต้องฝากออมและส่งเงินชำระคืนกลุ่มทุกวันโดยไม่ขาดเป็นระยะเวลา 2 เดือน

สำหรับรูปแบบในการจัดสวัสดิการนั้นอยากให้คณะกรรมการรับผิดชอบโดยเฉพาะเพื่อร่วมกันในการทำงานโดยมีการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการ สำหรับผู้นำกลุ่มขอเป็นที่ปรึกษาและจะเป็นผู้ตามเก็บหนี้เสียที่เกิดจากสมาชิกเก่า และอยากให้มิตัวแทนของสมาชิกแต่ละชุมชนเข้าร่วมเป็นกรรมการในการทำงานด้วยเพื่อจะได้รับรู้ขอบนการทำงานกลุ่มให้มากยิ่งขึ้น ที่สำคัญควรมีการกำหนด กฎ กติกา ต่าง ๆ ในการขอรับสวัสดิการกลุ่ม

5) การวางแผนด้านการเงิน

สำหรับเงินกองทุนสวัสดิการขณะนี้กำลังรอนบประมาณช่วยเหลือจาก พอช.อยู่ โดยยังไม่มีความชัดเจนในเรื่องของจำนวนงบประมาณแต่ถ้างบประมาณตกลงมาตั้งใจไว้ว่าจะแบ่งงบประมาณออกเป็น 4 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 เป็นเงินปันผลของสมาชิก 30% ส่วนที่ 2 เป็นเงินกองทุน

สวัสดิการคนทำงาน 20% ส่วนที่ 3 เป็นกองทุนเงินสำรองกลุ่ม 20% ส่วนที่ 4 เป็นกองทุนสวัสดิการ 30% โดยที่กองทุนสวัสดิการนั้นในช่วงฟื้นฟูกลุ่มจะให้เฉพาะการรักษาพยาบาล การฌาปนกิจ และการคลอดบุตรเท่านั้นเท่านั้น ทั้ง 4 ส่วนจะแยกบัญชีฝากธนาคารพาณิชย์ไว้ต่างหากเพื่อสะดวกในการตรวจสอบ แต่อย่างไรก็ตามควรมีการปรึกษากันอีกครั้งเพื่อความสบายใจจากหลายฝ่าย

6) วิธีการบริหารจัดการที่เหมาะสมและการประเมินผลงาน

สิ่งที่ผู้นำอยากเห็นความสำเร็จในการจัดสวัสดิการชุมชนคือการมีส่วนร่วมของสมาชิกจากทุกชุมชน โดยเฉพาะสมาชิกที่มีความรู้และเสียสละในการทำงาน และควรมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาเป็นพี่เลี้ยงให้กับกลุ่มในการจัดสวัสดิการชุมชน ไม่ใช่ปล่อยให้ชาวบ้านทำกันเองเมื่อประสบปัญหา ก็กล่าวหาชาวบ้านว่าบริหารจัดการไม่ดี กลุ่มประสบความล้มเหลว อยากให้ชี้แนะไม่ใช่ครอบงำ เมื่อดำเนินการไประยะเวลาหนึ่งแล้วควรมีการประเมินผลงานของกลุ่ม ไม่ใช่ให้กลุ่มประเมินกันเอง กลุ่มจะรู้ว่าจุดอ่อนที่ควรปรับปรุงอยู่ที่ไหน ก่อนที่จะแก้ไม่ได้แล้ว

จากการสัมภาษณ์เจาะลึกกับผู้นำกลุ่ม 1 คน หัวหน้าสาย 3 คน ตัวแทนสมาชิก 6 คน และการสนทนากลุ่มกับหัวหน้าสาย 1 ครั้ง และสมาชิก 1 ครั้ง นำไปสู่ทางเลือกและรูปแบบการจัดสวัสดิการชุมชนของกลุ่มนี้จะออมนรายวันดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.7 ทางเลือกในการฟื้นฟูสวัสดิการชุมชนกลุ่มนี้จะออมนรายวันชุมชนเขตห้วยขวาง

จากแนวคิดเดิมในการจัดสวัสดิการชุมชนทั้ง 15 ประเภทได้แก่ 1) สวัสดิการประกันเงินฝาก 2) สวัสดิการประกันเงินกู้ยืม 3) สวัสดิการคนทำงาน ผู้นำ 4) สวัสดิการผู้สูงอายุ เด็กกำพร้า หญิงหม้าย 5) สวัสดิการผู้ยากไร้ ขาดคนดูแล 6) สวัสดิการคลอดบุตรสำหรับคนทำงานให้เปล่า 500 บาท ให้ยืมไม่เกิน 5,000 บาท ชำระคืนไม่เกิน 3 เดือน 7) สวัสดิการผู้เสียชีวิตให้เปล่า 500 บาท ให้ยืมไม่เกิน 10,000 บาท ชำระคืนไม่เกิน 3 เดือน 8) สวัสดิการเกี่ยวกับกีฬา 9) สวัสดิการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย 10) สวัสดิการรักษาพยาบาล 11) สวัสดิการค่าตอบแทนคนทำงาน 12) สวัสดิการคนว่างงาน แม่บ้าน 13) สวัสดิการขยายฐานสมาชิก 14) สวัสดิการจัดสัมมนากลุ่มสมาชิก และ 15) สวัสดิการอื่น ๆ ที่ได้รับการเห็นชอบจากคณะกรรมการกองทุน จะเห็นได้ว่าเป็นการจัดสวัสดิการที่ยังไม่เป็นระบบและไม่ชัดเจนในกระบวนการจัดการด้านสวัสดิการมากนัก อีกทั้งการกำหนดสวัสดิการที่ออกมายังไม่เคยมีการสำรวจความต้องการของสมาชิกภายในกลุ่ม แต่ก็ถือว่าเป็นแนวทางและเป็นสิ่งที่ผู้นำกลุ่มเห็นความสำคัญมาตั้งแต่แรกตั้งกลุ่มก็จะ

ออมรายวัน จากการประชุมในวันที่ 22 มีนาคม 2546 ที่มีการเลือกคณะกรรมการกลุ่มลัจจะออมรายวันชุมชนเขตห้วยขวางขึ้นมาใหม่พร้อมกับมีการประชุมนโยบายและแผนงานในการฟื้นฟูกลุ่มครั้งแรกนั้นประเด็นที่สำคัญที่สุดคือการจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิกที่ปัจจุบันเหลือเพียง 378 คนเท่านั้น ซึ่งทำให้ง่ายต่อการควบคุม ดูแล และเพื่อเป็นแรงจูงใจให้กับสมาชิกในการเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มลัจจะออมรายวัน โดยที่ในช่วงนี้ทางกลุ่มจะไม่รับสมาชิกเพิ่มเนื่องจากต้องการให้กลุ่มคัดสมาชิกออกเป็นระดับเพื่อประโยชน์ของสมาชิกที่ยังคงร่วมกิจกรรมอยู่เท่านั้น ตามมติของกลุ่ม

ประสบการณ์ของกลุ่มที่ผ่านมาทำให้ผู้นำ และหัวหน้าสาย ได้ยึดหลักการสำคัญร่วมกันในการจัดสวัสดิการชุมชนคือทำจากสิ่งที่เป็นจริง เริ่มจากเล็กไปใหญ่ ใช้เงินเป็นเครื่องมือแต่ไม่ใช่เป้าหมาย ต้องช่วยเหลือสมาชิกที่คนด้อยโอกาสในชุมชนและไม่ก่อให้เกิดความแตกแยกในชุมชน ต้องเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับ มีการดำเนินการตามขั้นตอนหลัก ๆ ตามมติของกลุ่มที่ตกลงร่วมกัน และสิ่งที่กลุ่มลัจจะออมรายวันได้ดำเนินการไปแล้วคือการกำหนดเกณฑ์คัดเลือกผู้มีสิทธิ์รับผลประโยชน์สวัสดิการกลุ่มดังมีรายละเอียดดังนี้

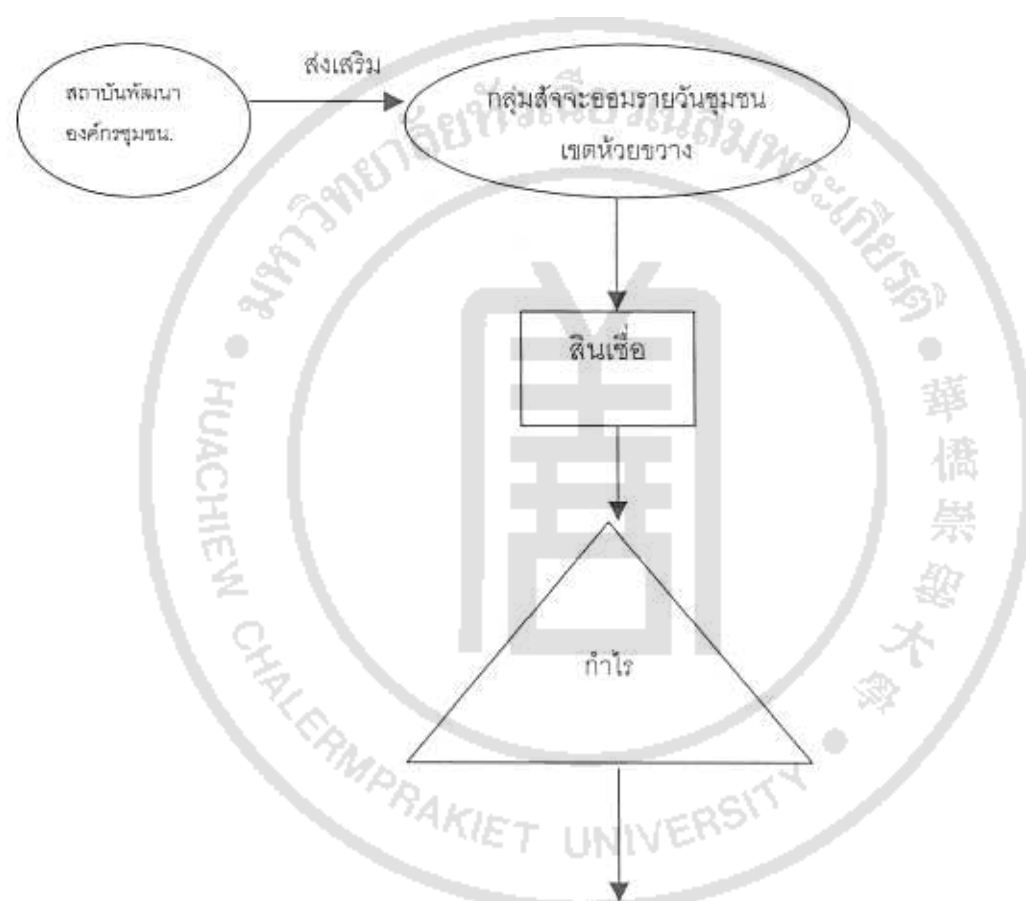
1. จะต้องเป็นผู้ที่สมัครเป็นสมาชิกไม่น้อยกว่า 6 เดือน (เพื่อเป็นการคัดสมาชิกที่ไม่ทิ้งกลุ่มและยังร่วมกิจกรรมกลุ่มอยู่แม้ว่ากลุ่มจะประสบปัญหาสภาพคล่องก็ตาม)
2. สมาชิกที่มีสิทธิ์ได้รับสวัสดิการจะต้องเป็นสมาชิกที่อยู่ในระดับ 3 - 4 คือส่งออมค่อนข้างดีถึงดี เท่านั้น
3. ในกรณีที่สมาชิกกู้เงินและขาดการส่งเงินออมและเงินชำระคืนกลุ่มโดยไม่บอกสาเหตุหรือเกิน 5 วันจะหมดสิทธิ์ได้รับสวัสดิการจากกลุ่มทันที ยกเว้นในกรณีที่คณะกรรมการพิจารณาแล้วเห็นควรอนุมัติ

สำหรับรูปแบบการจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิกนั้นยังไม่มีกำหนดรูปแบบแต่อย่างใดการเก็บข้อมูลที่ได้จากทุกฝ่ายสามารถแบ่งออกเป็น 3 รูปแบบเพื่อเป็นทางเลือกในการจัดสวัสดิการของกลุ่ม โดยที่ทางเลือกที่ 1 เป็นรูปแบบที่ได้จากการสนทนากลุ่มของหัวหน้าสาย ส่วนทางเลือกที่ 2 เป็นรูปแบบที่ได้จากการสนทนากลุ่มของสมาชิกกลุ่มที่ 1 และทางเลือกที่ 3 เป็นรูปแบบที่ได้จากการสนทนากลุ่มของสมาชิกกลุ่มที่ 2

สิ่งหนึ่งที่สะท้อนออกมาจากคำพูดของหัวหน้าสายคือความต้องการองค์กรที่เลี้ยงให้คำแนะนำปรึกษาถึงการทำงานสวัสดิการชุมชนเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่สมาชิกมากที่สุดอันนำไปสู่ประโยชน์ของชุมชนด้วย ฉะนั้นองค์กรที่เลี้ยงจึงเสมือนเป็นองค์กรที่ส่งเสริมและคอยให้คำปรึกษาแก่กลุ่มเกี่ยวกับการทำงานควบคู่กันไป เพื่อนำไปสู่รูปแบบการจัดสวัสดิการชุมชนที่ยั่งยืนต่อไป

จากทั้ง 3 รูปแบบ นำไปสู่แสดงความสัมพันธ์ภายในกลุ่ม และความสัมพันธ์จากหน่วยงานภายนอก โดยสรุปดังแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 4.3
โครงสร้างทางเลือกการฟื้นฟูสวัสดิการชุมชนของ
กลุ่มสัจจะออมรายวันชุมชนเขตห้วยขวาง

ประเภทสวัสดิการ	รูปแบบทางเลือก		
	ทางเลือกที่ 1	ทางเลือกที่ 2	ทางเลือกที่ 3
เงินปันผล	30%	25%	30%
สวัสดิการคนทำงานกลุ่ม	20%	30%	-
สวัสดิการคุ้มครองเงินทุน	-	25%	-
กองทุนเงินสำรองกลุ่ม	20%	-	20%
กองทุนสวัสดิการสำหรับสมาชิก	30%	20% และสมาชิกออกเงิน	50%
	(การรักษาพยาบาล 10% ฌาปนกิจ 10% คลอดบุตร 10%)	สมทบ 50 บาท/เดือน (การรักษาพยาบาล 10% ฌาปนกิจศพ 10%)	(คนทำงาน 20% การรักษาพยาบาล 15% ฌาปนกิจศพ 15%)